

DPR

DRŽAVNI PROSTORSKI RED

PARTICIPATIVNO UREJANJE ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA

S POUDARKOM NA MANJŠIH KRAJIH

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA NARAVNE VIRE IN PROSTOR

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA NARAVNE VIRE IN PROSTOR

PARTICIPATIVNO UREJANJE ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA

S POUDARKOM NA MANJŠIH KRAJIH

PARTICIPATIVNO UREJANJE ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA

S POUDARKOM NA MANJŠIH KRAJIH

- Izdajatelj in založnik** Ministrstvo za naravne vire in prostor, Direktorat za prostor in graditev
- Uredila:** dr. Jernej Červek
Simona Peršak Cvar
- Avtorja:** doc. dr. Matej Nikšič, u. d. i. a., Urbanistični inštitut Republike Slovenije
dr. Petra Vertelj Nared, u. d. i. k. a, Ljubljanski urbanistični zavod d.d.
- Strokovne sodelavke:** Nina Goršič, u. d. i. a., Urbanistični inštitut Republike Slovenije
Arijana Haskaj, u. d. i. a., Ljubljanski urbanistični zavod d.d.
Kaja Krevs, mag. geogr., Ljubljanski urbanistični zavod d.d.
- Zunanja sodelavka:** dr. Maja Simoneti, u. d. i. k. a, IPoP - Inštitut za politike prostora
- Recenzent:** doc. dr. Aidan Cerar
- Avtorji in viri grafičnih gradiv:** dr. Petra Vertelj Nared, u. d. i. k. a, Ljubljanski urbanistični zavod d.d.
Žan Stojanovič, študent urbanizma, Fakulteta za arhitekturo,
Univerza v Ljubljani, UIRS
Zala Bajda, študentka krajinske arhitekture, Biotehnična fakulteta,
Univerza v Ljubljani, LUZ d.d.
Arijana Haskaj, u. d. i. a., Ljubljanski urbanistični zavod d.d.
Blaž Jamšek, fotograf projekta Humana mesta / Human Cities
Fotoarhiv Urbanističnega inštituta Republike Slovenije
Ikone: Freepik.com
- Prelom in priprava za tisk:** Urbanistični inštitut Republike Slovenije
- Lektoriranje:** Sektor za prevajanje, Generalni sekretariat Vlade Republike Slovenije
- Tisk:** Medium d.o.o.
- Naklada:** 600

Ljubljana, 2024

www.mnvp.gov.si

CIP Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

711.2/.4:331.107(497.4)(035)

NIKŠIČ, Matej

Participativno urejanje odprtega javnega prostora : s poudarkom na manjših krajih
/ [avtorja Matej Nikšič, Petra Vertelj Nared ; avtorji in viri grafičnih gradiv Petra Vertelj
Nared ... [et al.]. - Ljubljana : Ministrstvo za naravne vire in prostor, Direktorat za
prostor in graditev, 2024

ISBN 978-961-6276-61-0

COBISS.SI-ID 188603395

SEZNAM SLIK

- Slika 1: Koristi odprtega prostora za mesta (prirejeno po: UN Habitat, 2020)
- Slika 2: Shematski prikaz faz urejanja odprtega javnega prostora in cikličnosti procesa (prirejeno po: Simoneti, M., Kranjc, U., Vertelj Nared, P. 2018)
- Slika 3: Lestvica državljske participacije po Arnstein (1969)
- Slika 4: Enodnevno srečanje (delavnica) s predstavniki izvajalcev participacije, občin in ministrstva pristojnega za prostor (foto: UIRS, 2023)
- Slika 5: Vloge in glavni izzivi štirih ključnih skupin akterjev v participaciji: pobudniki, izvajalci participacije, občina, država
- Slika 6: Mesta in druga urbana naselja v policentričnem sistemu središč (vir: ReSPR50, 2023, Slika 8)
- Slika 7: Analiza odprtega javnega prostora v Cerknici
- Slika 8: Analiza odprtega javnega prostora v Bohinjski Bistrici
- Slika 9: Analiza odprtega javnega prostora v Metliki
- Slika 10: Analiza odprtega javnega prostora v Topolu pri Medvodah
- Slika 11: Analiza odprtega javnega prostora v Ljutomeru
- Slika 12: Odgovori na vprašanje »Kaj običajno počnete v odprtem javnem prostoru« v okviru javnomnenjske ankete o odprtem javnem prostoru v izbranih desetih majhnih mestih (Vertelj Nared, 2014)
- Slika 13: Faze in koraki participativnega procesa

Avtorji so izvedli postopke za pridobivanje pravic objave grafičnih gradiv – če pravice niso bile pridobljene, nam, prosimo, sporočite.

SEZNAM KRATIC

- DPN – državni prostorski načrt
- DRSI – Direkcija Republike Slovenije za infrastrukturo
- DRSV – Direkcija Republike Slovenije za vode
- NIJZ – Nacionalni inštitut za javno zdravje
- OJP – odprti javni prostor
- OPP – občinski prostorski plan
- OPN – občinski prostorski načrt
- OPPN – občinski podrobní prostorski načrt
- OUNK – odlok o urejenosti naselij in krajine
- ReSPR50 – Resolucija o Strategiji prostorskega razvoja Slovenije 2050, 2023
- RPP – regionalni prostorski plan
- SPRS – Strategija prostorskega razvoja Slovenije, 2004
- SPV CP – Svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu
- ZUreP-3 – Zakon o urejanju prostora, 2021
- ZVKDS – Zavod za varstvo kulturne dediščine

SEZNAM PREGLEDNIC

- Preglednica 1: Udeleženci urejanja prostora in njihove vloge v participativnih procesih
- Preglednica 2: Participacijska matrika, ki prikazuje stopnjo vključenosti javnosti skozi različne stopnje sodelovanja javnosti v urejanju prostora (prirejeno po Arnstein, 1969 in Wates, 2014)
- Preglednica 3: Pričakovanja in potrebe različnih skupin akterjev za izboljšanje procesa participacije
- Preglednica 4: Primeri podpornih mehanizmov za participativno urejanje odprtega javnega prostora, katerih dosegljivost je pri zasnovi participativnega procesa priporočljivo preveriti v zgodnji fazi in po potrebi prirediti obseg procesa; povzeto po podatkovni bazi Smoties (Nikšič in Goršič, 2022)

IZRAZI, POMEMBNI ZA RAZUMEVANJE PRIROČNIKA

Navedeni izrazi se uporabljajo izključno za razumevanje tega priročnika.

Formalne oblike participacije – z zakoni predpisane oblike sodelovanja z javnostjo (na primer javna razgrnitev, javna obravnava)

Izvajalci participacije – posamezniki, skupine ljudi, organizacije, ustanove in podobno, ki so organizatorji, izvajalci aktivnosti in vodenja procesov sodelovanja ter skrbijo za potek procesa.

Javna površina – je praviloma prostorska ureditev zunaj stavb, namenjena splošni rabi, naravna ali ustvarjena z gradbenimi ali drugimi posegi v prostor, kot so cesta, ulica, pasaža, trg, tržnica, atrij, parkirišče, pokopališče, park, zelenica, otroško igrišče, športno igrišče ter druga površina za rekreacijo in prosti čas; javna površina je grajena ali zelena; javna površina je lahko v lasti države, občine ali v zasebni lasti /povzeto po ZUreP-3/; v najbolj splošnem pomenu je javna površina prostor, namenjen javni rabi ne glede na lastništvo, v upravljanju prostora pa se javne površine obravnava glede na lastništvo; javne površine so lahko urejene v stavbah ali na odprtem (na prostem); v praksi prostorskega načrtovanja se kot sinonim uporablja izraz odprti javni prostor.

Javnost – po obsegu ter strukturi neomejen in neopredeljen širši krog ljudi.

Manjši kraji – v tem priročniku so opredeljeni kot manjša naselja; v skladu z razdelitvijo v aktualni strategiji prostorskega razvoja države ReSPR50 so to urbana središča IV. ravni, druga urbana naselja, podeželska naselja in vasi.

Naročniki participativnega procesa urejanja prostora – organizacije, ustanove, podjetja, občine, druge organizacijske oblike, ki imajo interes izvajanja participativnega procesa s ciljem, da rezultate uporabijo za izvajanje svojih dejavnosti oziroma nalog.

Neformalne oblike participacije – oblike vključevanja javnosti v procese načrtovanja in upravljanja prostora, ki se razvijajo izven z zakoni predpisanih okvirov kot dopolnilo zakonsko predpisanim, obveznim oblikam sodelovanja javnosti in lahko potekajo tudi povsem neodvisno kot način sodelovanja ljudi pri uresničevanju skupnih del in nalog.

Odločevalci – predstavniki oblasti in drugi nosilci javnih pooblastil, ki podajo pravice in vzvode vpliva na odločanje v procesih načrtovanja in upravljanja prostora (na primer predstavniki s podeljenimi mandati) ter v postopkih urejanja prostora odločajo. V demokratičnih družbah jim nalogo odločanja zaupajo državljani.

Odprti javni prostor – obsega vse javno dostopne odprte površine naselja; glej izraz *javna površina*.

Participacija – sodelovanje javnosti (na primer prebivalcev, uporabnikov prostora, drugih akterjev v prostoru) pri urejanju prostora v različnih organizacijskih oblikah in fazah procesa (na primer načrtovanje, vrednotenje, odločanje, izvajanje, spremljanje učinkov posegov) – *povzeto po ReSPR50*.

Participativni proces – je proces vključevanja in sodelovanja javnosti v pripravo, sprejemanje in izvajanje rešitev pri urejanju prostora. Participativni proces zajema pripravo (na primer pobuda, določitev vsebine, prepoznavna ter vključitev in sodelovanje udeležencev, cilji in podobno), izvajanje (na primer motiviranje za udeležbo, pridobivanje uvidov v problematiko in razumevanje stanja, izmenjava mnenj, generiranje možnih rešitev), medsebojno obveščanje in komuniciranje ter spremljanje učinkov.

Participativno urejanje prostora – je vključujoč način prostorskega načrtovanja in upravljanja prostora, ki temelji na odpiranju vseh faz priprave, sprejemanja in izvajanja načrtov, projektov in upravljaljskih rešitev za širok spekter akterjev (uporabnikov, lastnikov in izvajalcev dejavnosti) ter tako krepi kakovost in legitimnost rešitev, pa tudi učinkovitost urejanja prostora.

Pobudnik participativnega urejanja prostora – je lahko vsak posameznik ali skupina ljudi oziroma organizacija, ki opredeli prepričljivo potrebo po vključevanju javnosti v reševanje problemov in se zavzame za proces participativnega reševanja problema v sodelovanju z zadevnimi akterji (lastniki, lokalna skupnost, občina, javna služba in podobno).

Podporni mehanizmi participativnega procesa – to strukturni ukrepi (na primer zakonodajni, finančni, kadrovski in podobni), ki omogočajo in podpirajo izvajanje procesov urejanja prostora na participativen način.

Strokovna javnost – posamezniki, strokovne ustanove, nevladne organizacije in druge zainteresirane skupine, ki so usposobljeni za delo na določenem strokovnem področju

Udeleženci participativnega procesa – posamezniki, skupine ljudi, organizacije, ustanove in drugi, ki sodelujejo v procesu participativnega urejanja prostora.

Zainteresirana javnost – javnost, ki se iz različnih razlogov zanima za urejanje prostora ali posamezen vidik urejanja prostora.

VSEBINA

SEZNAM SLIK	3
SEZNAM KRATIC	3
SEZNAM PREGLEDNIC	4
IZRAZI POMEMBNI ZA RAZUMEVANJE PRIROČNIKA	4
Predgovor	9
Uvod	10
1. Izhodišča	12
1.1 O UREJANJU PROSTORA	12
1.2 ODPRTI JAVNI PROSTOR	13
1.2.1 FUNKCIJE ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA	13
1.2.2 UREJANJE ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA	15
2. O participativnem urejanju prostora in njegovem poslanstvu v sodobni družbi	18
2.1 UDELEŽENCI UREJANJA PROSTORA IN NJIHOVE VLOGE	21
2.1.1 OBLIKE SODELOVANJA	25
2.1.2 STOPNJA VKLJUČENOSTI	28
2.2 OSNOVNA NAČELA PARTICIPATIVNEGA UREJANJA PROSTORA	30
2.3 PARTICIPATIVNO UREJANJE ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA	33
2.4 PODPORNİ MEHANIZMI PARTICIPATIVNIH PRISTOPOV	34
2.5 PRIČAKOVANJA RAZLIČNIH AKTERJEV V PROCESU PARTICIPACIJE	37
3. Mesta in manjši kraji	40
3.1 VEČINA MEST V SLOVENIJI JE MAJHNIH	40
3.2 POSEBNOSTI ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA V MANJŠIH KRAJIH	42
3.2.1 NARAVNO-GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI IN LEGA KRAJA V PROSTORU DOLOČAJO LEGO IN RAZMESTITEV ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA	43
3.2.2 ZGODOVINSKI RAZVOJ IN RAZMESTITEV DEJAVNOSTI VPLIVATA NA ODPRTI JAVNI PROSTOR	46
3.2.3 VRSTE ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA V MANJŠIH KRAJIH	49
3.3 ZAKAJ JE POMEMBNO TUDI V MANJŠIH KRAJIH UREJATI KAKOVOSTEN ODPRT JAVNI PROSTOR	51
3.3.1 ODPRTI JAVNI PROSTOR JE TEMELJNI GRADNIK LOKALNEGA OKOLJA IN LOKALNE SKUPNOSTI	52
3.3.2 ODPRTI JAVNI PROSTOR PRISPEVA H KAKOVOSTI BIVANJA, ZDRAVJU IN DOBREMU POČUTJU	53
3.3.3 ODPRTI JAVNI PROSTOR OMOGOČA POVEZANOST SKUPNOSTI	53
3.3.4 ODPRTI JAVNI PROSTOR POVEČUJE PREPOZNAVANOST IN PRIVLAČNOST NASELIJ	56
3.3.5 ODPRT JAVNI PROSTOR VPLIVA NA VREDNOTE LJUDI V ZVEZI S PROSTOROM	57
3.3.6 VEDNO BOLJ SO PREPOZNANE KORISTI ZELENIH POVRŠIN TER NA PODNEBNE SPREMEMBE ODPORNEGA ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA	58
3.3.7 ZAVEZANI K UREJANJU KAKOVOSTNEGA ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA	58
3.4 POSEBNOSTI PARTICIPATIVNE PRAKSE V MANJŠIH KRAJIH	59

4. Priporočila	61
4.1 POBUDA	62
4.2 PRIPRAVA – ZASNOVA PROCESA PARTICIPACIJE	62
4.2.1 KDO JE GONILNA SILA PROCESA	63
4.2.2 KAJ BO VSEBINA PARTICIPACIJE	63
4.2.3 UDELEŽENCI IN NJIHOVE VLOGE	63
4.2.4 KAJ ŽELIMO S PARTICIPACIJO DOSEČI: CILJI PARTICIPACIJE	65
4.2.5 KAKO SE BO ODVIJAL PARTICIPATIVNI PROCES: POMEMBNI KORAKI IN MEJNIKI	65
4.2.6 KAKO PODPRETI USPEŠNO PARTICIPACIJO	66
4.3 IZVAJANJE PROCESA PARTICIPACIJE	67
4.3.1 KAKO PRIVABITI IN MOTIVIRATI LJUDI ZA AKTIVNO UDELEŽBO	68
4.3.2 SPOZNAVANJE IN BOLJŠE RAZUMEVANJE (SO)UDELEŽENCEV	70
4.3.3 PRIDOBIVANJE UVIDOV V PROBLEMATIKO IN RAZUMEVANJE OBSTOJEČEGA STANJA	72
4.3.4 IZMENJAVA MNENJ IN ARGUMENTIRANJE	76
4.3.5 RAZMIŠLJAJMO DRUGAČE: USTVARJALNO GENERIRANJE MOŽNIH REŠITEV	77
4.3.6 VREDNOTENJE IN IZBIRANJE NAJBOLJŠE REŠITVE ALI NAJPOMEMBNEJŠIH VSEBIN	79
4.3.7 SKUPNOSTNO IZVAJANJE POSEGA	81
4.4 OBVEŠČANJE IN KOMUNICIRANJE	83
4.5 SPREMLJANJE UČINKOV	84
4.6 UPORABA DIGITALNIH ORODIJ	84
Zaključek	86
Viri	87
Priloga 1: Nekateri tuji primeri participativne prakse v manjših krajih	91
Recenzija	100

Predgovor

Načrtovanje kakovostnega bivalnega okolja z vključevanjem javnosti

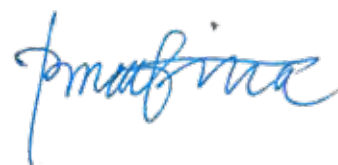
Danes se ne sprašujemo več, ali naj bo javnost vključena v postopke urejanja prostora, temveč samo še, kako naj bo ta vključena. Za urejen prostor smo odgovorni vsi. Če hočemo deliti skupno zavezo odgovornosti do prostora kot omejene in skupne dobrine, si moramo prizadevati za udeležanje odprtega sodelovanja javnosti v vseh fazah prostorskega načrtovanja. Zakonsko opredeljen okvir nas ne omejuje narediti korak naprej od predpisanih statičnih postopkov k bolj dinamičnim in odprtim participativnim procesom pri načrtovanju mest in drugih naselji ter drugih posegov v prostor.

Prebivalci Slovenije vse bolj kritično spremljajo dogajanje v prostoru, v katerem prebivajo in delajo. Številne izkušnje kažejo, da dobro in pravočasno izvedeni procesi sodelovanja z javnostjo vodijo v kakovostne odločitve v mestih in naseljih, obenem pa krepijo soodgovornost prebivalcev in prispevajo k legitimnosti sprejetih rešitev.

Participacija javnosti odpira priložnosti za nove dogovore in ureditve v naseljih, pozitivno vpliva na skupnost, razvija čut in skrb za skupne potrebe ter vpliva na rabo in odnos do prostora, ne le stalno bivačih, temveč vseh uporabnikov.

Priporočila v priročniku so osredotočena na proces participativnega urejanja odprtega javnega prostora. Z večanjem števila prebivalcev in uporabnikov urbanih prostorov se večja tudi število najrazličnejših interesov, zato je toliko pomembneje, da so uporabniki na primerne načine vključeni v njihovo urejanje.

Želim si, da bi priporočila pri svojem delu uporabljalo čim več investorjev, županov, občinskih urbanistov, projektantov, upravnih delavcev na področju urejanja prostora in prostorskih načrtovalcev. Le skupaj nam bo uspelo doseči zastavljene cilje pri odgovornem in uspešnem prostorskem načrtovanju in trajnostnem urbanem razvoju.

dr. Nataša Bratina

Generalna direktorica,

Direktorat za prostor in graditev

Uvod

Participativno urejanje prostora se v Sloveniji izvaja, ne moremo pa še trditi, da so participativni pristopi trdno usidrani v našo zavest in prakso. Družbeni in okoljski izzivi se zdijo danes še posebno veliki in vsekakor jih lahko najboljše rešujemo skupaj v dialogu in z dogovarjanjem.

Razmeram v okolju ustreza participativni način dela. Ta priročnik poudarja koristi participacije za različne ciljne publike in obravnava tudi izzive procesa participativnega urejanja odprtega javnega prostora ter slednjemu namenja posebno pozornost. V javnem odprtem prostoru se namreč srečajo različni interesi, zato je toliko pomembneje, da so uporabniki na primerne načine vključeni v njegovo urejanje. Čeprav je vsebina priročnika prvenstveno usmerjena v procese urejanja odprtega javnega prostora, se lahko smiselno uporabljajo tudi za druge vsebine in postopki urejanja prostora. Ob tem priročnik ne obravnava vključevanja javnosti v zakonsko predpisane postopke priprave prostorskih aktov in drugih dokumentov s področja urejanja prostora.

Pri nastajanju priročnika je bila posebna pozornost namenjena manjšim krajem, kjer v Sloveniji živi največ ljudi in kjer so morda človeški, finančni in drugi viri za izvajanje participativnih procesov v primerjavi z večjimi kraji bolj omejeni. Hkrati pa je prav v manjših krajih in družbenih skupnostih sposobnost sodelovanja velikokrat večja in je to sodelovanje bolje ozaveščeno kot v velikih.

Priročnik je predvsem namenjen tistim, ki so najbolj neposredno vpeti v procese participativnega urejanja javnega odprtega prostora, to je predvsem uslužbencem javne uprave in izvajalcem javnih služb ter drugim akterjem, ki na lokalni ravni skrbijo za različne vidike urejanja javnih površin (občine, izvajalci participacije, prebivalci in drugi). Hkrati je priročnik tudi vabilo vsem zainteresiranim, da v njem poiščete navdih za iskanje novih rešitev za skupno korist lokalnega prebivalstva in okolja. Naj prebiranje okrepi spoznanje, da s sodelovanjem zmoremo storiti več in bolje!

Priročnik je nastal z analizo domače in tuje prakse ter pregledom literature, predvsem pa tudi v sodelovanju z različnimi akterji, ki so v Sloveniji že aktivni v procesih participacije. Novembra 2022 je bil z namenom boljšega vpogleda v izkušnje s tega področja pri nas oblikovan spletni vprašalnik, na katerega je odgovorilo 13 izvajalcev participacije ter 18 predstavnikov občin. Del procesa priprave je bila izvedba pogovorov z izbranimi izvajalci participacije, ki delujejo v različnih krajih in občinah. Izvedeni so bili štiri intervjui in sicer s predstavniki IPoP – Inštituta za politike prostora, Prostoroz, Pazi! Park, Skupaj na ploščad!

Dodatno je bila aprila 2023 na Urbanističnem inštitutu izvedena delavnica o ključnih pričakovanjih in potrebah različnih skupin akterjev v procesih participacije. Delavnice se je udeležilo 16 predstavnikov izvajalcev participacije, občin in ministrstva, pristojnega za urejanje prostora. Rezultati ankete, intervjujev in delavnice so kot pogled iz prakse pokazali na ključne izzive, potenciale ter strukturne in sistemske potrebe različnih vrst akterjev v procesu participacije v Sloveniji in so kot pomembna obogatev vključeni v vsebino priročnika. Vsem sodelujočim se še enkrat zahvaljujemo za izmenjavo izkušenj in razmislekov.

Analitične ugotovitve so v priročniku simbolno označene z naslednjimi znaki:

dodatna strokovna gradiva, predpisi, dokumenti, priročniki in podobno

poudarjeni primeri dobre prakse

opis izkušenj v zvezi s participacijo na podlagi rezultatov anketnega vprašalnika, poslanega izvajalcem participacije in občinam v okviru priprave tega priročnika leta 2022

opis izkušenj izvajalcev participacije na podlagi štirih intervjujev z vidnimi izvajalci izvedenih leta 2022

opis izkušenj, razmislekov in mnenj različnih akterjev participacije podanih na delavnici izvedeni leta 2023 s 16 predstavniki izvajalcev participacije, občin in ministrstva pristojnega za prostor

na kaj je treba biti posebno pozoren

primeri orodij

1 Izhodišča

1.1 O UREJANJU PROSTORA

Urejanje prostora je skupni izraz za raznovrstne dejavnosti, ki si prizadevajo za **kakovostno urejen prostor**. Lahko ga opredelimo tudi kot usklajevanje praks in politik, ki vplivajo na organizacijo prostora. Obsega strateško in podrobno prostorsko načrtovanje, postopke dovoljevanja prostorskih ureditev, izvajanja posegov v prostoru, vzdrževanja prostorskih ureditev, spremljanje stanja prostorskega razvoja, inšpekcijske dejavnosti in podobno. Čeprav je v svojem bistvu linearen, stalno potekajoč proces, gre v praksi za ciklično ponavljanje – od spremljanja stanja, razmisleka in zasnove ter načrta za prostorski poseg, do izvedbe posega in vnovičnega spremljanja stanja oziroma uspešnosti posega, na podlagi katerega se cikel ponavlja.

Urejanje prostora je stalno potekajoče delovanje, ki **usklajuje interese** in potrebe različnih uporabnikov pri izvajanju njihovih dejavnosti oziroma uresničevanju njihovih interesov v prostoru. Podvrženo je presojanju raznovrstnih, večkrat nasprotujočih si družbenih, gospodarskih, okoljskih, političnih, prostorskih in drugih koristi.

V sodobnem pojmovanju urejanja prostora upoštevamo zgled **trajnostnega razvoja**, ki ob varovanju okolja, ohranjanju narave, rabi naravnih virov v okviru okoljskih zmožnosti, ohranjanju kulturne dediščine ter drugih kakovosti naravnega in bivalnega okolja omogoča zadovoljitev potreb sedanje generacije brez ogrožanja možnosti prihodnjih generacij (UTS, 2016). Vedno bolj očitno se izrisuje potreba po **temeljnem premisleku** o vzvodih, s katerimi danes zagotavljamo **človekovo blagostanje**, tudi skozi urejanje prostora, saj je jasno, da veliki snovni pretoki, potrošnja materialov in poraba energije, ki so značilni za prostor tako imenovanih razvitih ekonomij, ne zagotavljajo dolgoročne vzdržnosti. Povečevanje okoljskega odtisa, akutna ekološka vprašanja in naraščanje družbenih razlik so le nekateri znaki, ki opozarjajo in spodbujajo k **razmisleku o alternativnih razvojnih modelih**, ki bodo bolj upoštevali okoljske zmožnosti, pravičnejše razporedili družbeno blaginjo in ne nazadnje ravnali s prostorom kot z omejeno dobrino (Nova urbana agenda Habitat III, 2016).

Taka prizadevanja se osredotočajo na nove družbene in tehnične ureditve. Gre za temeljne premisleke o naravnosti gospodarskega sistema in političnih ustanov na eni strani ter o posameznikovih vrednotah, željah in delovanju na drugi strani. Pri tem se jasno izrisuje **potreba po skupnem razmisleku in skupnem delovanju** tudi pri urejanju prostora, saj se človekove dejavnosti neposredno zrcalijo v prostoru. Ena od značilnosti dobrega urejanja prostora je karseda široka javna podpora, najboljši način, da se ta vzpostavi, pa je vključevanje javnosti v različne faze procesa, pri čemer tudi javnost spozna večplastnost in nemalokrat težavnost odločitev, ki morajo biti sprejete (Očkerl in sod., 2017, Walters, 2007; Martinuzzi in Lahoud, 2020). Pravilno izvedeni procesi vključevanja ponujajo temeljne vpoglede v naravo krajev z zagotavljanjem razumevanja prostorskih in družbenih okoliščin, v katerem se dogajajo spremembe.

Eden od prvih pravno zavezujočih mednarodni sporazumov, ki si prizadeva za spodbujanje dostopa do informacij, javno udeležbo pri odločanju ter dostop do pravnega varstva v okoljskih zadevah, s čimer posameznikom in skupnostim daje moč za varovanje okolja in prispevanje k trajnostnemu razvoju, je Aarhuška konvencija (1998, 2001). Za končni uspeh skupnih razmislekov o možnih prihodnostih mora hkrati potekati proces razumevanja fizičnih okoliščin prostora, kar je temelj uspešnega diagnosticiranja prostora (Carmona, 2021) in osnovni pogoj smiselne prostorskega razvoja.

VEČ O TRAJNOSTNEM UREJANJU PROSTORA

Berilo o trajnostnem urejanju prostora, avtorji: Simoneti, M., Vertelj Nared, P., Jeriha, U., Cerar, A., Pečan, P., 2018, IPoP – Inštitut za politike prostora:

<https://ipop.si/knjigarna/berilo-za-trajnostno-urejanje-prostora/>

1.2 ODPRTI JAVNI PROSTOR

Odperti javni prostor obsega vse javno dostopne odprte površine naselja in vključuje tako zelene kot druge javne površine. Mreža povezanega, javno dostopnega odprtega prostora naselja je pomembna predvsem z vidika krepitve socialnih in simbolno-strukturnih ter drugih funkcij odprtega prostora. Delitev na »zelene« in »grajene« odprte površine naselja postaja pod vplivom podnebnih tveganj vse bolj zabrisana, saj se naselja danes pospešeno ozelenjujejo ter je z vidika izvajanja ukrepov za blaženje podnebnih sprememb in prilagajanja nanje ključen celovit pristop k urejanju urbanega okolja.

V manjših krajih je obravnava odprtega javnega prostora še toliko pomembnejša, ker je tega prostora sorazmerno malo in površine zato hkrati opravljajo več različnih funkcij. V majhnih krajih je pogosto en javni odprt prostor (na primer šolsko igrišče ali odprt prostor pred/med pomembnimi stavbami družbenega pomena, kot je na primer kulturni dom, občina, cerkev in podobno) tudi edini ali najpomembnejši javni odprt prostor naselja.

1.2.1 FUNKCIJE ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA

Odperti javni prostor (OJP) je ključna družbena in okoljska infrastruktura naselja, ki ponuja fizični okvir za zadovoljevanje različnih človekovih potreb. Nosi pomembne okoljske, družbene kot tudi strukturne in simbolne funkcije naselja ter omogoča izvajanje vsakdanjih utilitarnih in pristočasnih dejavnosti.

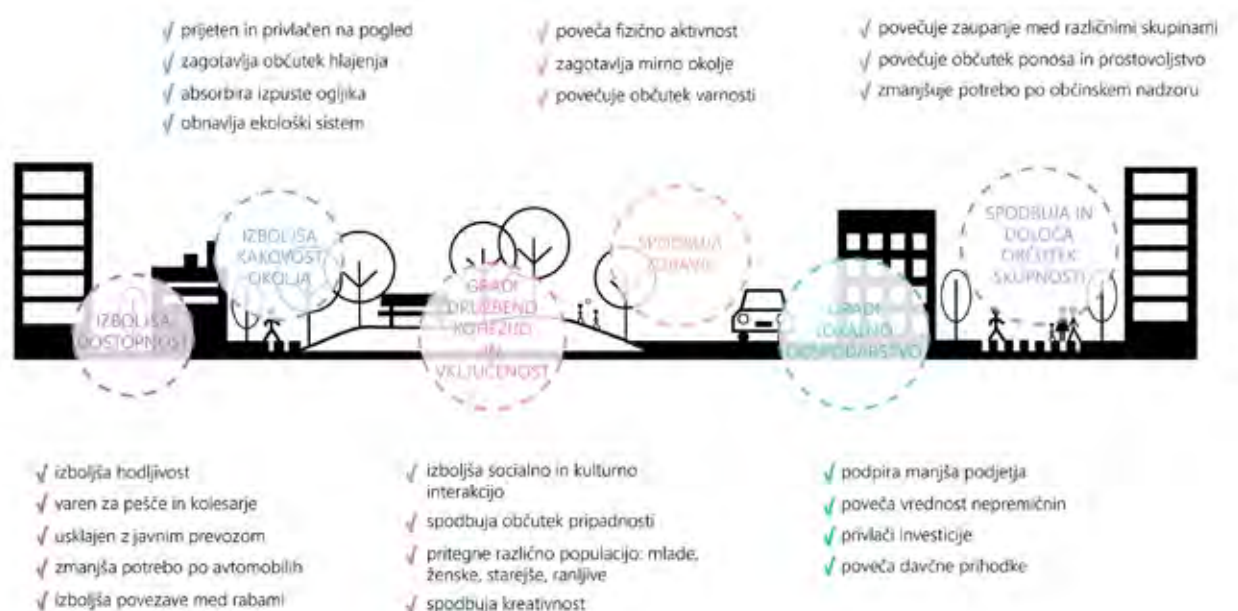
Družbene (oziroma socialne) funkcije OJP so na primer omogočanje povezovanja ljudi, spodbujanje družabnih stikov in komunikacije vključno s kulturnimi dejavnostmi, izenačevanje razlik med ljudmi in vključenost; zagotavljanje prostora za počitek ali rekreacijo in druge oblike pristočasnega aktivnega življenja; omogočanje doživljanja narave in/ali kulture mesta; omogočanje učenja; vplivanje na varnost, vplivanje na fizično in psihično zdravje ter dobro počutje ljudi.

Strukturne, simbolne in kulturne funkcije OJP so artikuliranje ali ohranjanje urbane strukture; izboljševanje orientacije v naselju in njegovi okolici; vzpostavljanje občutka kraja; opredeljevanje identitet, pomenov in vrednot, povečevanje ustvarjalnega navdiha, srečevanje različnih kultur ali identifikacija z lastno kulturo.

Okoljske funkcije so na primer prispevek k izboljšanju (mikro)klimatskih pogojev, na primer z ohlajanjem mesta, omejevanjem hrupa, vplivanjem na hidrološki krog, upravljanjem meteornih voda, zagotavljanjem življenjskega prostora za rastline in živali, ohranjanjem biološke raznovrstnosti (diverzitete).

Ekonomske funkcije OJP so na primer prispevek k ekonomski vrednosti območja in nepremičnin, prispevek k boljšemu delovanju skupnosti, izboljšanju zaposlitvenih možnosti v območju, prispevek k socialni koheziji ter razvoj ekonomskih dejavnosti, socialnega kapitala in odporne skupnosti.

Slika 1: Koristi odprtega prostora za mesta (prirejeno po: UN Habitat, 2020)

1.2.2 UREJANJE ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA

Mednarodni okvir za zagotovitev odprtega javnega prostora je Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030, s katero so se države članice Organizacije združenih narodov leta 2015, med njimi je tudi Slovenija, zavezale k izkoreninjenju revščine, zmanjšanju neenakosti in ohranjanju planeta znotraj njegovih nosilnih zmogljivosti. V okviru te zaveze so države članice sprejele cilj 11.7, ki poudarja pomen odprtega javnega prostora v mestih in naseljih ter določa (Agenda 2030, Cilji trajnostnega razvoja):

Cilj 11.7: »zagotoviti splošen dostop do varnih, odprtih in dostopnih zelenih in javnih površin, zlasti za ženske in otroke, starejše in invalide«

V Sloveniji so splošna osnova za urejanje OJP v mestih določila veljavne Uredbe o prostorskem redu Slovenije (2004). Ta na primer določa, da je treba za zagotavljanje pogojev za zdravo življenje ter druženje in rekreacijo omogočati ustrezno razporeditev, funkcionalno in strukturno raznolikost ter kakovostno oblikovanje zelenih površin in drugih javnih odprtih prostorov ob upoštevanju velikosti poselitvenega območja ter njegovega pomena v širšem prostoru (prva alineja 4. točke prvega odstavka 23. člena uredbe). Poleg tega je zadosten obseg javnih površin v naseljih in njihovih delih treba zagotavljati skladno z Zakonom o urejanju prostora (30. člen ZUreP-3), urejanje in čiščenje javnih površin pa je glede na zakon o varstvu okolja obvezna občinska gospodarska javna služba varstva okolja (233. člen ZVO-2). Velja, da morajo biti določila aktov višjega reda (na primer Prostorski red Slovenije, zakoni) upoštevana pri aktih nižjega reda (na primer občinski prostorski načrti).

POUDARJENO

Zeleni sistem v mestih in naseljih: usmerjanje razvoja zelenih površin: priročnik.

Avtorji: Šuklje Erjavec, I., Kozamernik, J., Balant, M., & Nikšič, M. (2020): <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNVP/Dokumenti/Prostorski-red/zeleni-sistem.pdf>

Javne odprte grajene površine: priročnik.

Avtorji: Nikšič, M., Šifkovič Vrbica, S., Jankovič, L. (2021): https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNVP/Dokumenti/Prostorski-red/Javne_odprte_grajene_povrsine.pdf

Občine na podlagi lokalnih prostorskih in družbenih razmer (na primer glede na naravnogeografske razmere, družbene potrebe, priložnosti in omejitve za razvoj) določajo vizije razvoja. Usmeritve glede razvoja OJP v strateških dokumentih so podlaga za ukrepanje na izvedbeni ravni. Zahteve po količini in kakovosti urejanja OJP so določene v prostorskih dokumentih, na primer občinskih prostorskih načrtih (OPN), občinskih podrobnih prostorskih načrtih (OPPN), projektne rešitve pa so podane v projektnih dokumentacijah (na primer idejni projekt, projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja, izvedbeni projekt). Pridobitev rešitev v zvezi z urejanjem OJP se lahko izvede tudi prek različnih natečajev.

Najbolj »uspešne« so gotovo takšne ureditve odprtega javnega prostora, ki vključujejo svojevrstne prostorske in okoljske razmere, ter odgovarjajo na ključne potrebe in pričakovanja ljudi, ki so jim te ureditve tudi namenjene. Praksa kaže, da so normativi (na primer določila v OPN) lahko le deloma uspešni. Kritika normativov (določil ali standardov) napisanih kot »eno pravilo za vse« se nanaša na dejstvo, da v praksi najdemo zelo različne prostorske kontekste in situacije (Byrne in Sipe, 2010, Frey, 1999). V angleški organizaciji CABE (2005) zato opozarjajo, da morajo biti nacionalni standardi uporabljeni z dobršno mero previdnosti, najbolj učinkoviti pa so, kadar so določeni glede na lokalne družbene potrebe in prostor, tako da vsako mesto zase uveljavi takšne standarde, ki jih bo zmožno upoštevati. Primer takšnega, glede na prostor in družbene razmere uspešnega, orodja, so »Strategije odprtega javnega prostora«, ki so se v Angliji izkazale kot ena od uspešnih možnosti za zagotavljanje in preskrbo zadostnega in kakovostnega odprtega javnega prostora v naseljih (CABE, 2009).

PRIMER SMERNIC

Za pripravo strategije odprtega javnega prostora:

Open Space Strategies, 2009. CABE Space:

<https://www.designcouncil.org.uk/fileadmin/uploads/dc/Documents/open-space-strategies.pdf>

Za pristop k urejanju odprtega javnega prostora:

Public space site-specific assessment. Guidelines to achieve quality public spaces at neighbourhood level, 2020. avtorji: Martinuzzi, C., Lahoud, C. UN-Habitat:

<https://unhabitat.org/public-space-site-specific-assessment-guidelines-to-achieve-quality-public-spaces-at-neighbourhood>

Faze urejanja odprtega javnega prostora

Urejanje prostora obsega raznolike dejavnosti, od spremljanja stanja in oblikovanja vizij ter umeščanja v prostor, do načrtovanja, izvajanja in vzdrževanja, in to na različnih ravneh (državna, lokalna). V celoten proces se v različnih fazah vključujejo različni akterji z različnimi vlogami.

Za urejanje odprtega javnega prostora so ključne faze:

- določanje vizije in ciljev: določitev glavnih usmeritev razvoja v viziji, ciljih na podlagi raznolikih analiz stanja in teženj ter potreb v prostoru;
- prostorsko in urbanistično načrtovanje: določitev pogojev glede umeščanja, načrtovanja in drugega, v strategijah, prostorskih aktih, občinskih prostorskih in urbanističnih dokumentih;
- podrobnejše načrtovanje in projektiranje: idejne zasnove, priprava in izbor različic, načrti oziroma projektna dokumentacija;
- izvedba: gradnja in urejanje;
- raba in vzdrževanje ter spremljanje stanja: vključuje omogočanje in pogojevanje rabe, redna in investicijska vzdrževalna dela ter spremljanje stanja;
- ocena stanja, reprogramiranje in prenova: vnovični zagon kroga urejanja odprtega javnega prostora s prenovami in novimi ureditvami, ki se izvede kot odziv na spremljanje stanja, rabo in potrebe.

Slika 2: Shematski prikaz faz urejanja odprtega javnega prostora in cikličnosti procesa (prirejeno po: Simoneti, M., Kranjc, U., Vertelj Nared, P., 2018)

2 O participativnem urejanju prostora in njegovem poslanstvu v sodobni družbi

Zgodovinsko gledano je današnji val participacije po eni strani še vedno odziv na izrazito odtujenost modernističnega načrtovanja, ki se v razvitem svetu kritično pokaže konec 60-tih let prejšnjega stoletja in sovpada z okoljsko krizo, po drugi strani pa ga lahko povežemo z daljšo zgodovino in koristmi skupnostnih praks, katerih pomen se znova povečuje. Hkrati je razvoj participativnih praks mogoče razumeti v širšem okviru družbenih prizadevanj za demokratizacijo sistemov odločanja.

Demokratičnost procesa urejanja prostora, soočanje in usklajevanje različnih pogledov ter vključujoče sprejemanje odločitev je osnova za ponotranjenje dogovorjenih razvojnih politik vseh, ki jih urejanje prostora zadeva. Večplastnost urejanja prostora na eni strani zahteva interdisciplinarne in transdisciplinarne pristope, v katerih se integrirajo znanja in pristojnosti različnih strok in ravni določanja. Po drugi strani pa je v iskanju rešitev, ki bodo odražale potrebe družbe in dinamiko sodobnega življenja, pomembno **vključevanje** različnih uporabnikov in (tudi neformalnih) skrbnikov prostora – s svojo vključitvijo postanejo **udeleženci** v tem procesu. Zanje se v strokovni literaturi uporabljajo različni izrazi, ki jim nekateri avtorji pripisujejo tudi svojstvene pomene (na primer deležniki, akterji, partnerji v procesu), vsem pa je skupno, da opredeljujejo bolj ali manj aktiven način vključevanja v proces.

Institucionalni, formalni okvir vključevanja javnosti v urejanje prostora so dokumenti, sprejeti na naddržavni ali državni ravni. Na mednarodni ravni so taki dokumenti na primer Aarhuška konvencija (1998, 2001), Agenda Habitat (1996), Lokalna Agenda 21 (1992), Bristolski sporazum o trajnostnih skupnostih (2006), Leipziška listina (2007), Agenda Trajnostnega razvoja 2030 (2015), Urbana agenda EU – Dogovor iz Amsterdama (2016), Davoška deklaracija o kulturi gradnje (2018), Nova leipziška listina (2020) in Ljubljanski dogovor (2021). V slovenskem prostoru okvir participaciji v urejanju prostora postavlja predvsem zakonodaja s področja urejanja prostora (zdaj veljavni Zakon o urejanju prostora, ZureP-3), varstva okolja in ohranjanja narave, pa tudi drugi dokumenti, na primer Strategija prostorskega razvoja Slovenije (SPRS, 2004; ReSPR50, 2023).

Aarhuška konvencija (1998)

Je mednarodna Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah, ki jo je Slovenija ratificirala leta 2004 (Ur. l. RS, št. 62/04) in pomeni pravno podlago za sodelovanje javnosti v postopkih varstva okolja in prostorskega načrtovanja. Slovenija je vsebino Aarhuške konvencije v naš pravni red prenesla z zakonom o urejanju prostora, zakonom o varstvu okolja, zakonom o ohranjanju narave in zakonom o dostopu do informacij javnega značaja ter se skladno z 8. členom Ustave Republike Slovenije uporablja neposredno. Aarhuška konvencija v procesih prostorskega načrtovanja predvideva doseganje soglasja med organi oblasti, civilno družbo in gospodarstvom. Podeljuje pravice, ki civilno družbo opolnomočijo v prizadevanjih za zagotavljanje človekove pravice do zdravega življenjskega okolja. Te pravice so po Aarhuški konvenciji pravica do obveščenosti, pravica do sodelovanja in pravica dostopa do pravnih sredstev za zaščito teh pravic.

V povezavi z urejanjem prostora in za potrebe tega priročnika je pomembno podrobneje opredeliti termina **javnost** in **zainteresirana javnost**. Javnost je po obsegu neomejen, širši nabor posameznikov ali skupin ljudi. Zainteresirana javnost pa je tista javnost, ki se odzove na vabilo v proces (so)urejanja prostora oziroma sama sproži odziv na razmere v prostoru. Za zainteresirano javnost lahko zaradi vpliva, ki ga bo imelo urejanje prostora na njen položaj ali delovanje, sklepamo, da se bo vključila v procese urejanja prostora – povezuje jo skupen interes v zadevah, vezanih na urejanje prostora. Interes je lahko hipen oziroma vezan na enkratni namen (na primer problemske civilne iniciative), lahko pa gre tudi za dolgoročnejsše delovanje v različnih formalnih ali neformalnih organizacijskih oblikah (na primer združenja, društva, tematske skupine, krožki in podobno). Značilen primer zainteresirane javnosti v urejanju prostora so lokalni prebivalci.

Iz definicije javnosti izhaja, da je tudi strokovnjake (posameznike ali skupine) z dobrim poznavanjem posameznega področja obravnave mogoče opredeliti kot javnost – gre za **strokovno javnost**. Participativne procese mora **spremljati strokovna presoja**, delitev vlog med strokovnimi načrtovalskimi ustanovami in javnostjo mora biti jasna (Kos, 2010; Očkerl in sod., 2017). Javno mnenje o OJP je pri načrtovanju in urejanju prostora treba poznati, na podlagi strokovnih presoj pa je vendarle treba strokovno avtonomno in utemeljeno presojati o najboljših možnih rešitvah. Strokovna javnost mora ponuditi tudi nove prostorske možnosti, ki jih ljudje morda še ne poznajo in ki omogočajo nove oziroma drugačne aktivnosti od ustaljenih.

Participativno urejanje prostora ima številne **prednosti** pred »klasičnim« neparticipativnim načinom urejanja prostora (Carmona, 2021; Dempsey et al, 2014; Simoneti, 2016; Cerar, 2015, Očkerl in sod., 2017): z vključevanjem različne in čimširše javnosti se poveča legitimnost rešitev; udeleženci najbolj neposredno izražajo svoja mnenja; vzpostavi se dvo-(ali -več)smerna komunikacija med udeleženci; je bolj učinkovito z vidika doseganja načrtovanih ciljev; okrepi se občutek vključenosti v odločanje; poveča se upravljavska kapaciteta; zagotovi se več virov, znanja in sredstev; rešitve, ki so sprejete v demokratičnem procesu, so po meri javnosti; izboljšata se kakovost rešitev in njihova širša družbena sprejemljivost. Predvsem pa se s participativnimi procesi zagotavlja **legalnost in legitimnost posegov**, ustvarjajo dobri pogoji za odgovorno rabo prostora in sodelovanje javnosti v procesih urejanja in vzdrževanja.

Po drugi strani nekateri strokovnjaki (Holden in Iverson, 2003) opozarjajo na pomisleke glede prevelikega idealiziranja vključevalnega procesa, ter dvomijo v predvidevanje, da lokalni prebivalci, bodisi

posamezno ali kot skupina, poznajo najboljše rešitve za potrebe svoje skupnosti. Poudarjajo, da v okviru lokalne skupnosti lahko obstaja pomemben odpor, še posebno pri večjih razvojnih projektih z neposrednimi vplivi na njihovo vsakdanje življenje. Kljub temu, da so načrtovane intervencije temeljito premišljene in strokovno podprte, ni nujno, da se javnost z njimi strinja. V takšnih okoliščinah ima lahko uvedba procesa participacije že v zgodnjem načrtovanju nove ureditve ključno vlogo pri razumevanju koristi novih ureditev in širši sprejemljivosti načrtovanih posegov.

POGLED IZ PRAKSE – INTERVJU Z IZVAJALCI PARTICIPACIJE

V intervjujih s predstavniki izvajalcev participacije kot glavni cilji participacije izstopajo:

- OZAVEŠČANJE IN PRENOS ZNANJA, POVEZOVANJE: razumevanje problema, ozaveščanje o vsebinah in prenos znanj, izkušenj o stanju, razmerah in potrebah prek participacije ter povezovanja skupnosti,
 - RAZNOLIKOST: vključevanje z različnimi metodami različnih uporabnikov v proces,
 - PREGLEDNOST: vsem vključenim mora biti jasno, kako lahko prispevajo k rezultatu in kaj se bo zgodilo v prostoru ali v participativnem procesu,
 - ZAVEZANOST K AKCIJI: skozi proces in deljenje izkušenj se spoznanja vključijo v rešitve,
 - DOBRE REŠITVE V PROSTORU, ČIM ŠIRŠA UPORABA IN JAVNA KORIST.
-

PRIMERI PRIROČNIKOV ZA ORGANIZIRANJE IN RAZVOJ PARTICIPATIVNIH PRAKS

Priročnik za boljše in lažje sodelovanje z javnostjo pri urejanju prostora, avtorji: Očkerl, P., Cerar, A., Simoneti, M., Peterlin, M. 2017, IPOP – Inštitut za politike prostora: https://ipop.si/wp/wp-content/uploads/2019/02/iPop_Z_WEB.pdf

Dovolj za vse. Priročnik za ureditev skupnostnega prostora, avtorica: Simoneti, M., Uredniški odbor: Karba, R., Breclj, G., Šifkovič Vrbica, S., Tkales, Tm., Kvac, B., Kavka Gobbo, Ž., Očkerl, P., Simoneti, M., Peterlin, M. 2017, Focus, društvo za sonaraven razvoj: <https://ipop.si/wp/wp-content/uploads/2019/02/prirocnik-za-ureditev-skupnostnega-prostora.pdf>

Vključevanje javnosti v pripravo predpisov, Priročnik za načrtovanje in izvajanje posvetovalnih procesov, avtorji: Forbici, G., Divjak, T., Kronegger, S., Škrl Marega, M., 2015, Ministrstvo za javno upravo: <https://www.sticisce-novus.si/podrocja-dela/prirocnik-za-nacrtovanje-in-izvajanje-posvetovalnih-procesov>

Priročnik za načrtovanje, vodenje in vrednotenje procesov sodelovanja javnosti, avtorji: Mežnarič, I., Rep, R., M. Zupan, T., 2008, Ministrstvo za javno upravo: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MJU/Lokalna-samouprava/Prirocnik_za_nacrtovanje_vodenje_in_vrednotenje_procesov_sodelovanja_javnosti_2008.pdf

Otroci živijo sosesko. Priporočila za skupnostno urejanje prostorov za igro v stanovanjskih soseskah, urednica: Kranjc, U. 2021, Društvo Pazi!park: <http://www.pazipark.si/portfolio/publikacija-otroci-zivijo-sosesko/>

2.1 UDELEŽENCI UREJANJA PROSTORA IN NJIHOVE VLOGE

Zavedanje celotne skupnosti o pomenu bližine in dostopa kakovostno urejenih javnih površin sta v zadnjem času dvignili predvsem dve okoliščini: neizbežnost prilagajanja na podnebne spremembe ter nedavna epidemija covid-19. Pri tem postaja vse bolj jasno, da si 1) skrb za skupno dobro in odgovornost za urejanje kakovostnega OJP delimo vsi; prebivalci, lastniki nepremičnin, uporabniki mest, skupaj s strokovnjaki in z lokalno oblastjo, in 2), da znotraj ciljnih skupnosti obstajajo skupni interesi, potrebe skupnosti pa se uvrščajo nad posameznikovimi, individualnimi potrebami, kar je tudi v samem bistvu koncepta participativnega načrtovanja razvoja skupnosti (na primer Rugendyke, 1998; Kos, 2010; Simoneti, 2016; Očkerl idr., 2017). Pomen sodelovanja javnosti in odgovornost za prostor, ki prispeva h kakovosti vsakodnevnega bivanja v mestu, zato postaja ne samo domena strokovnih služb in lokalnih oblasti, ki morajo z ukrepi zagotavljanja prijetnih razmer za življenje v mestih poskrbeti tudi za ustrezen pravno-prostorski okvir, pač pa vseh prebivalcev mest, ki mesto soustvarjamo.

Nekateri udeleženci so obvezani sodelovati v postopkih urejanja prostora zaradi svojih zakonsko predpisanih nalog (na primer nosilci urejanja prostora, kot so ministrstva, organi lokalnih skupnosti, izvajalci javnih služb, nosilci javnih pooblastil), drugi pa k temu niso zavezani, vendar v proces vstopajo in v njem sodelujejo iz različnih razlogov.

Udeleženci v procesu urejanja prostora in participativnih procesih se morajo odzvati svojstveno glede na okoliščine oziroma problem, njihove vloge pa se delijo glede na celoten nabor udeležencev. Vedno

je pomembno, da so vloge jasno opredeljene, vsak od udeležencev pa sprejme svoj del odgovornosti za uspešno izvedbo participativnega procesa.

Preglednica 1: Udeleženci urejanja prostora in njihove vloge v participativnih procesih

Udeleženci urejanja prostora	Njihove vloge v urejanju prostora in participaciji
Državna uprava in ustanove	Sistemska podpora z zakonodajo, predpisi, usmeritvami, mnenji, politikami, finančnimi spodbudami, osnovno infrastrukturo; strokovna podpora procesom participacije; vodenje procesov participacije (za državne prostorske dokumente) in drugo.
Občinska uprava oziroma njene službe ter občinski urbanist	Vodenje procesov, podpora procesom (podpore so lahko različne, od na primer načelne podpore, izvedbene, prostorske, finančne, do obveščanja), prepoznavanje potreb in podpora akcijam sodelovanja z javnostjo, razvoj projektov, realizacija in izvedba oziroma pomoč pri realizaciji in izvedbi, povezovanje procesa. Ima ključno vlogo pri zagonu in odpiranju procesov sodelovanja pri urejanju prostora na lokalni ravni.
Nosilci urejanja prostora	Podajanje usmeritev, smernic, mnenj, podatkov s področja svoje pristojnosti. V praksi se velikokrat izkaže, da različni NUP zastopajo različne (tudi nasprotujoče si) interese, zato je njihova uskladitev ključnega pomena v procesu urejanja prostora. Problem iz prakse je tudi, da nekatere vsebine ali udeleženci nimajo »svojega NUP«.
Predstavniki krajevnih skupnosti, mestnih četrti, občinskih svetov in podobnih (voljeni predstavniki) – odločevalci	Imajo ključno vlogo pri razumevanju stanja ter pri odločitvah, sprejemanju vizij, strategij, aktov.
Civilnodružbene organizacije in združenja (na primer nevladne organizacije s področja urejanja prostora, društva in podobno)	Poudarjajo interese, ki jih kot združba zastopajo, izvajajo svoje aktivnosti ali jih razširjajo, delujejo lahko povezovalno v nekem lokalnem okolju. Nevladne organizacije so pri nas precej aktualen akter v procesih urejanja prostora in participacije, njihove vloge pa so zelo različne, lahko namreč nastopajo kot pobudniki, naročniki ali izvajalci participacije.
Strokovna združenja (na primer poklicna in nepoklicna združenja, društva)	Izpostavljajo interese, ki jih kot združba zastopajo, izvajajo svoje aktivnosti ali razširjajo svoje aktivnosti, se odzivajo v skladu s strokovnimi načeli in zastopajo strokovna stališča, se odzivajo tudi na sistemska vprašanja v zvezi z urejanjem prostora.
Strokovnjaki s področja urejanja prostora	Lahko se združujejo v združenja in društva, ali delujejo kot posamezniki. So del skupine izvajalcev nalog s področja urejanja prostora, tako so pogosto tudi del participativnega procesa. Ker gre za informirano javnost, so v procesih participacije pomemben posrednik informacij, znanj.

Izvajalci javnih služb, ustanove (šole, vrtci, zdravstveni domovi in drugi)	So pomemben akter v lokalnem okolju, lahko tudi širše. Njihova aktivna vključenost v urejanje prostora in procese sodelovanja javnosti v urejanje je lahko ključnega pomena (so lahko pobudnik ali osrednja gonilna sila in podobno) za uspešen proces vključevanja javnosti in urejanja prostora.
Lastniki nepremičnin	Zastopajo svoje interese kot lastniki svoje nepremičnine, velikokrat pa se njihove vloge prepletajo (nastopajo tudi v drugih vlogah; lahko so prebivalci, naročniki, lahko so hkrati tudi predstavniki občine, ustanov, podjetij in drugih).
Podjetja in zasebni investitorji	Nekateri so za lokalno skupnost pomembni nosilci (ekonomskih) dejavnosti ali pa zavzemajo veliko prostora v nekem naselju. So tudi lastniki nepremičnin. Posebno večja podjetja imajo velik vpliv na prostor, njihova vloga pa bi morala biti v urejanju prostora in participativnih procesih boljše prepoznana (večja vključenost).
Izvajalci dejavnosti, obrtniki, manjši podjetniki, ustvarjalci in drugi	V procesu urejanja prostora ali participativnem procesu lahko sodelujejo s svojimi veščinami, znanji (na primer kuhar, mizar, gledališčnik, slikar). Lahko gre za udeležence, ki imajo poleg znanja tudi druge interese (na primer so lastniki nepremičnin).
Izvajalci participacije	Navadno gre za strokovnjake s področja urejanja prostora, vodenja procesov participacije in moderiranja.
Uporabniki nekega prostora Specifična skupina uporabnikov glede na starost, potrebe, dejavnosti v nekem prostoru: (lahko so na primer zaposleni v nekem podjetju ali ustanovi, bolniki zdravstvene ustanove, šolarji ali otroci, ki obiskujejo vzgojno izobraževalno ustanovo, obiskovalci kulturne ustanove, turisti in podobno). Uporabniki se lahko razlikujejo tudi med naselji oziroma kraji glede na prevladujoče dejavnosti (na primer »mesto kulture«, turistični kraji).	V proces urejanja prostora in participacijo je smiselno vključiti specifične uporabnike nekega prostora, saj se njihove potrebe lahko precej razlikujejo. Uporabniki nekega kraja se lahko razlikujejo glede na specifične dejavnosti v njem (na primer kraj kot središče športa, kulturnih, zdravstvenih, izobraževalnih ali drugih dejavnosti), poleg tega pa so tudi njihove vloge lahko precej različne (na primer nastopajoči / obiskovalci, zdravstveno osebje / pacienti), zato je nujno prepoznati specifične uporabniške skupine in njihove potrebe.
Prebivalci	Nastopajo kot uporabniki prostora, njihova vloga v urejanju prostora in participativnih procesih je raznolika in razpršena; lahko so obiskovalci, zastopniki interesov (strokovnjaki), lastniki nepremičnin. Gre za najširšo javnost.

V participativnih procesih imajo udeleženci pogosto različna pričakovanja glede svoje vloge, pa tudi vlog drugih udeležencev. Zato je treba razkorak med pričakovanji in resničnostjo primerno urejati.

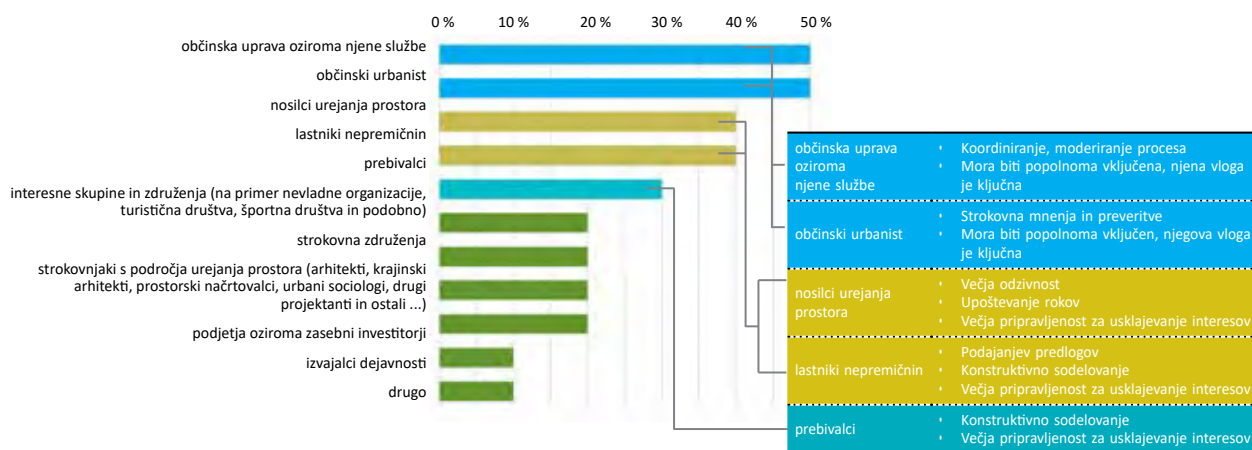

ANKETA MED PREDSTAVNIKI OBČINSKE UPRAVE

Anketa, izvedena med predstavniki občinske uprave, je med drugim preverjala, kako občine vidijo svojo in vlogo drugih udeležencev v urejanju prostora. Kot prikazuje spodnji prikaz, osrednjo vlogo v postopkih urejanja prostora pripisujejo svojim strukturam (občinska uprava, občinske službe, instrument občinskega urbanista), pa tudi nosilcem urejanja prostora in lastnikom nepremičnin, sledijo prebivalci. V primerih, ko se pričakovane vloge razlikujejo od tistih, ki so jih posamezni udeleženci sposobni ali pripravljeni prevzeti, je treba razhajanja uskladiti čimprej.

Ali bi glede na vaše izkušnje pričakovali, da bi bil kateri od navedenih udeležencev bolj prisoten v postopkih urejanja prostora in kakšna bi morala biti njegova vloga?

OBČINE

POGLED IZ PRAKSE – INTERVJU Z IZVAJALCI PARTICIPACIJE

V participativnem procesu na podlagi izkušenj izvajalcev participacije sodelujejo različni udeleženci, vendar različno intenzivno in v različnih fazah. Glede na izkušnje s participacijo bi po mnenju izvajalcev participacije še večjo vlogo v procesu kot do zdaj morali imeti: občinska uprava, katere ključna vloga je vodenje procesa; nosilci urejanja prostora (NUP), katerih vloga je zastopanje in usklajevanje različnih interesov, pri čemer pa nekatere vsebine niti nimajo »svojega« NUP, zato bi bilo treba pristojnosti usmeriti na ustrezne NUP, ki bi v procesih lahko take interese tudi zastopale; odločevalci, katerih ključna naloga je podpora projektov, potrditev rešitev ter zagotovitev podpornih mehanizmov (na primer financiranje).

Javnost bi morala biti po mnenju izvajalcev participacije bolj aktivno vključena že pri sami opredelitvi problema, analizi in vrednotenju stanja, pa tudi pri zasnovi oziroma načrtovanju ter izboru rešitev. Nekateri izvajalci participacije že zdaj vključujejo javnost tudi pri izvedbah, po njihovem mnenju pa je javnost dobro vključiti še v vzdrževanje in spremljanje stanja po izvedenem posegu.

2.1.1 OBLIKE SODELOVANJA

Formalni okvir vključevanja javnosti v proces urejanja prostora, ki je zakonsko predpisan in se nanaša na različne vrste prostorskih aktov (na primer DPN, OPN, OPPN po ZUreP-3), ni vsebina tega priročnika. Država in občine pa morajo v splošnem upoštevati **načelo sodelovanja javnosti** in omogočati sodelovanje oziroma participacijo javnosti pri odločanju ter sprejemanju prostorskih aktov in drugih aktov urejanja prostora, tako da je javnosti omogočeno zgodnje in učinkovito sodelovanje, pri čemer lahko kdorkoli dobi vpogled v prostorske akte in dokumentacijo, povezano z njihovo pripravo.

Najširše varstvo pravice do sodelovanja javnosti določajo Aarhuška konvencija ter na njeni podlagi sprejeti predpisi s področja varstva okolja in urejanja prostora. Javnost mora biti pravočasno obveščena o postopkih priprave prostorskih aktov in drugih aktov urejanja prostora predvsem z namenom izmenjave stališč in ustrezne vsebinske obravnave. Načelo sodelovanja javnosti opredeljuje tudi pravico kogarkoli, da poda pobudo, predlog, pripombo ali mnenje o aktivnostih, vezanih na urejanje prostora. Ker so se v formalnih postopkih odločevalci zavezani odzivati na takšne prispevke, zakonsko predpisane oblike sodelovanja javnosti načeloma omogočajo bolj premočrten vpliv na odločanje. Odločevalci jih morajo izvesti vsaj v minimalnem obsegu. Načelo sodelovanja javnosti, ki ga spodbujajo pristojni odločevalci, imenujemo **sodelovanje, spodbujeno od zgoraj** (ang. *top-down*). Značilni obliki uradnega sodelovanja z javnostjo sta na primer javna razgrnitev in javna obravnava v postopku priprave prostorskih aktov.

Poleg formalnih oblik poznamo tudi veliko **neformalnih oblik sodelovanja javnosti**, ki niso vnaprej predpisane. Ne slonijo na obvezujočih zakonskih normah in tudi niso postopkovno natančno formalizirane. Tudi te so lahko spodbujene od zgoraj, uporabljajo jih na primer odločevalci v postopku sprejemanja odločitev, ki verjamejo v moč sodelovanja in razumejo pomen vključevanja širše javnosti, še pogosteje pa so take oblike del sodelovanja **spodbujenega od spodaj** (ang. *bottom-up*) in so značilne predvsem za civilno-družbeno delovanje. Primeri neformalnih oblik sodelovanja javnosti v urejanju prostora so anketiranje, okrogle mize, delavnice s prebivalci, skupnostne akcije pri izvajanju posegov ali vzdrževanju in podobno ter so v nadaljevanju tudi podrobneje predstavljene (glej tudi poglavje 4). Nekateri avtorji so ugotavljali, da so neformalne oblike participacije v Sloveniji precej slabo razvite (Baloh, 2013), v zadnjem desetletju pa je tudi pri nas očitno več aktivnosti na tem področju.

POGLED IZ PRAKSE – INTERVJU Z IZVAJALCI PARTICIPACIJE

Izvajalci participacije v Sloveniji uporabljajo različne načine in orodja za prepoznavanje potreb in pričakovanj javnosti glede urejanja prostora. Poudarjajo, da so način prepoznavanja potreb, izbor orodja in metode izvajanja odvisni od prostorskega problema in obravnavanega območja, pa tudi udeležencev, ki so merodajni sogovorniki in se vključijo ali jih je treba pritegniti v proces. Na voljo je veliko različnih načinov, orodij in metod, izbrati pa je treba to, kar bo za nek prostorski problem najbolj učinkovito (enkrat je to na primer lahko intervju, drugič sprehod z razpravo). Poudarjajo tudi, da je najprej treba znati prepoznati problem, šele nato pa se nanj s primernimi orodji odzvati. Pomembno je imeti dober načrt vključevanja, izbor orodij in metod pa sledi zaznam problemom in ciljem participacije.

Izvajalci participacije poudarjajo, da so za vzpostavljanje sodelovanja nujne in največkrat uporabljene terenske metode (na primer organizirani ogledi na terenu), ki se izvajajo na lokaciji ter tam, kjer se lahko razvijejo neposredni stiki z uporabniki. Glede na njihove izkušnje so di-

gitalna orodja dobra predvsem za vključevanje več ljudi in pa mlajših posameznikov. Digitalna orodja nasploh pridobivajo pomen, saj ponujajo dobre možnosti vključevanja vse več ljudi, z razvojem tehnologije pa so preprosta za uporabnike ter za obdelavo podatkov, čeprav je hkrati pomembno zavedanje o omejenosti njihovega dometa oziroma vpliva na proces. Izvajalci participacije poudarjajo tudi, da je poleg sodelovanja nujno dobro obveščanje prek različnih komunikacijskih akcij.

POUDARJENO: ODPRTA ULICA

»Kot uspešne se včasih izkažejo tudi celovite kampanje preurejanja prostora, katerih aktivnosti naslavlja več vidikov rabe in povežejo več javnih akterjev s prebivalci. Ena takih je na primer 'Odprta ulica'. V Škofji Loki je bila izvedena tako, da je bila Šolska ulica zaprta za promet vse sobote v septembru 2020. Občina je dogajanje dobro pripravila in ljudem tudi predhodno predstavila v javnem prostoru. Možnosti za spremembo prometnega režima in odzive ljudi je občina nato preverila tako, da je večkrat na isti ulici ustvarila prostor varne rabe brez tranzitnega prometa. Pomembno za uspeh je bilo, da so interesi občine sovpadli tudi z izvajanjem nacionalnega projekta, ki je lahko zagotovil finančno in strokovno podporo, kot s časom izvajanja dobro prepoznavne kampanje Evropski teden mobilnosti. Tako so se smiselno povezale promocija trajnostne mobilnosti, spodbujanje aktivne hoje otrok v šolo ter urejanje razmer v prometu za potrebe izboljšanja kakovosti bivanja na ravni lokalne skupnosti. Ukrep Odprta ulica so v tako optimalnih okoliščinah kot koristen lahko spoznali in razumeli tako prebivalci kot širša strokovna javnost in lokalna oblast.«

Maja Simoneti, IPoP – Inštitut za politike prostora

PRIMER IZ PRAKSE »ODPRTA ULICA ŠKOFJA LOKA«

Kraj: Šolska ulica, Škofja Loka

Trajanje: jesen 2020

Izvajalci, partnerji in podporniki: IPoP, Občina Škofja Loka, MOP, LIFE IP Care4Climate

Udeleženci: širša javnost prebivalci, zaposleni, šolarji, lastniki lokalov in drugi

Izkušnja: *»Škofja Loka je postala prvo slovensko mesto, ki je za pešce odprlo Šolsko ulico. Projekt Odprta ulica je primer, kako odpreti ulico za ljudi in preizkusiti drugačno prometno ureditev ter v svojem okolju izboljšati pogoje za hojo in kolesarjenje.«*

Več: <https://ipop.si/odprta-ulica/>,
<https://www.skofjaloka.si/objava/267734>,
<https://ipop.si/wp/wp-content/uploads/2021/01/Prirocnik-Odprta-ulica-IPoP.pdf>

POUDARJENO

EN DAN SODELOVANJA NA DELOVNIH VOŽNJAH Z REŠEVALCI V UKC LJUBLJANA

»Zadnje leto smo se na Prostorozu posvetili raziskovanju zunanjih površin na območju klinik UKC Ljubljana in Onkološkega inštituta. Posvetili smo se raziskovanju uporabniške izkušnje zdravstvenih delavcev, pacientov in njihovih svojcev. V okviru tega smo tako na primer preživeli en delovni dan z reševalci Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana, ki dnevno vozijo paciente na območju klinik. Vožnja z njimi nam je dala dober vpogled v prostorske razmere na območju UKC.«

Zala Velkavrh, Prostoroz

PRIMER IZ PRAKSE

»ZUNANJI PROSTOR KLINIK PO MERI BOLNIKOV IN ZDRAVSTVENIH DELAVCEV«

Kraj: Univerzitetni klinični center Ljubljana

Trajanje: januar–november 2022

Izvajalci, partnerji in podporniki: Prostoroz, Evropski inštitut za inovacije in tehnologijo EU

Udeleženci: bolniki, svojci, zdravstveni delavci

Izkušnja: *»Čeprav so zdravstveni delavci, pacienti in njihovi svojci glavni uporabniki zunanjega prostora klinik, redko dobijo možnost, da se vključijo v razpravo o prostoru. Posvetili smo se raziskovanju uporabe prostora z njihove perspektive.«*

več: <https://www.prostoroz.org/ukc-ljubljana>

POUDARJENO

SODELOVANJE OTROK RAZKRIVA POMEMBNE VIDIKE UREJANJA OTROŠKIH IGRIŠČ

»Kamera se je izkazala kot odlično orodje pri vključevanju otrok v urejanje šolskega igrišča. Zanimiva je tudi v procesu spremljanja in evalvacije. Je zelo dostopna, kreativna in v akcijo usmerjena metoda, ki ni zanimiva le za otroke.«

Urška Kranjc, Pazi!Park

PRIMER IZ PRAKSE

»PAZI, KAMERA NA TOBOGANU«

»PAZI, KAMERA NA GUGALNICI«

Kraj: OŠ Spodnja Šiška in OŠ Franc Rozman Stane OŠ Dravlje,
OŠ Majda Vrhovnik

Trajanje: maj – junij 2014 in maj – september 2016

Izvajalci, partnerji in podporniki: Pazi!Park, MOL, Slovenski filmski center

Udeleženci: otroci, učitelji, mentorji

Izkušnja: »'Pazi, kamera na gugalnici!' je sklop delavnic, ki otrokom ponujajo izkušnjo načrtovalskega procesa, skozi katerega otroci kot bodoči uporabniki skupaj z mentorji snujejo načrt za ureditev otroškega igrišča, ob tem pa se urijo v izražanju z besedami in kamero.«

več: <http://www.pazipark.si/portfolio/pazi-kamera-na-toboganu/> in
<http://www.pazipark.si/portfolio/kamera-na-gugalnici/>

Oblike sodelovanja je mogoče opredeliti tudi glede na stopnjo aktivnosti oziroma neposredne vključenosti udeležencev. Za **aktivne oblike sodelovanja** je značilno vključevanje in angažiranje posameznikov ali skupnosti v proces odločanja skozi dejavnosti, kot so delavnice, sestanki skupnosti in participativni načrtovalski dogodki, kjer državljani podajo svoje poglede, zamisli in želje za oblikovanje prostorskih rešitev. Ti načini dela si prizadevajo za opolnomočenje javnosti, omogočajo aktivno izražanje pomislekov, dajanje povratnih informacij ter sodelovanje z načrtovalci, s čimer udeleženci vplivajo na razvoj prostora in politik. Po drugi strani se **pasivne oblike sodelovanja** nanašajo na bolj posredne načine vključevanja, kjer posamezniki ali skupnosti dobijo informacije o načrtnih odločitvah prek informacijskih poti, kot so bilteni, spletna mesta ali razstave. Čeprav te metode zagotavljajo informiranost javnosti, so možnosti za aktivno vključevanje ali pomemben vpliv na proces načrtovanja omejene. Bistvena razlika med aktivnimi in pasivnimi oblikami sodelovanja udeležencev v procesu je torej v stopnji njihove vključenosti oziroma moči pri soodločanju – glej tudi naslednji razdelek.

2.1.2 STOPNJA VKLJUČENOSTI

Glede na stopnjo vključenosti oziroma moč, ki jo v participativnem procesu ima javnost, lahko razlikujemo nekaj osnovnih vrst participacije. Različni avtorji jih pogosto predstavljajo prek simbola lestve: nižja polja pomenijo šibko participacijo, višje, pa ko se pomikamo po lestvi, bolj opolnomočena je javnost v procesih urejanja prostora oziroma višja stopnja participacije je dosežena. Eno od takih lestvic je prispevala Sherry Arnstein (1969), ki je stopnje participacije razdelila v tri glavne sklope. Najnižji na lestvici je sklop, poimenovan »neparticipacija«, v katerem je glavni namen vključevanja javnosti podučiti jo oziroma z njo izvesti terapijo predvsem z namenom, da bi ta izrazila podporo predvidenim projektom, pri čemer pa se javnosti ne prisluhne in se ta ne vključi v proces. Naslednji sklop je poimenovala »navidezna moč državljanov«, kjer je javnost vključena v proces prek anket, sestankov in podobnega, ter tako lahko izrazi svoje mnenje, vendar pa ga odločevalci niso zavezani upoštevati in torej ne gre za resnično sooblikovanje rešitev v sodelovanju z javnostjo. Zelo destruktiven stranski učinek je lahko občutek izigranosti in izguba zaupanja javnosti v ustanove, kar oteži kakršnekoli participativne načine delovanja tudi v prihodnosti. Najvišji sklop pa je »moč državljanov«, kjer ima javnost dejansko možnost in moč za sprejemanje odločitev oziroma za vplivanje na končne rešitve.

Slika 3: Lestvica državljske participacije po Arnstein (1969)

državljsko vodenje delegirana moč partnerstvo	moč državljanov
sprava konzultacije informiranje	navidezna moč državljanov
terapija manipulacija	neparticipacija

Če gre za participativni proces urejanja prostora in ne le za informiranje javnosti, ima udeležba javnosti ne glede na druge udeležence (na primer odločevalce, strokovno javnost) večjo ali manjšo, vedno pa pomembno vlogo. Spodnja preglednica 2 prikazuje razmerja med vlogo javnosti na eni in vlogo odločevalcev na drugi strani glede na značilne faze urejanja prostora (faza pobude, faza načrtovanja, faza implementacije in faza vzdrževanja).

Preglednica 2: Participacijska matrika, ki prikazuje stopnjo vključenosti javnosti v različnih stopnjah sodelovanja javnosti pri urejanju prostora (prirejeno po Arnstein, 1969, in Wates, 2014)

faze procesa					
		pobuda >	načrtovanje >	izvedba >	vzdrževanje
stopnja vključenosti javnosti	državljsko vodenje	javnost sama poda pobudo	javnost načrtuje sama	javnost poseg izvaja sama	javnost sama skrbi za vzdrževanje
	partnerstvo	odločevalci in javnost skupaj podajo začetno pobudo	odločevalci in javnost skupaj načrtujejo	odločevalci in javnost skupaj izvajajo poseg	odločevalci in javnost skupaj skrbijo za vzdrževanje
	konzultacije	odločevalci podajo pobudo na podlagi konzultacije z javnostjo	odločevalci načrtujejo na podlagi konzultacije z javnostjo	odločevalci izvajajo poseg na podlagi konzultacije z javnostjo	odločevalci skrbijo za vzdrževanje na podlagi konzultacije z javnostjo
	informiranje	odločevalci sami podajo pobudo	odločevalci načrtujejo sami	odločevalci sami izvajajo poseg	odločevalci sami skrbijo za vzdrževanje

2.2. OSNOVNA NAČELA PARTICIPATIVNEGA UREJANJA PROSTORA

Ne glede na to, ali gre za formalno ali neformalno sodelovanje javnosti, mora biti izpolnjenih nekaj osnovnih pogojev, saj si brez njihove izpolnitve ne moremo obetati uspešnosti procesa:

1. PREGLEDNOST

Udeleženci morajo biti seznanjeni z namenom participativnega procesa in vsebinami, ki jih je v procesu mogoče obravnavati. Postopki vključevanja ter merila obravnave predlogov in mnenj, ki jih podajo udeleženci, morajo biti jasni od vsega začetka, vsa gradiva, ki so osnova ali nastanejo v procesu, pa vsakomur dostopna.

2. PREDVIDLJIVOST

Predvidljivost participativnega procesa v urbanističnem ali prostorskem načrtovanju se nanaša na stopnjo, do katere lahko udeleženci predvidevajo potek in rezultate procesa. V izhodiščih se določi osnoven potek celotnega postopka, tako da je opredeljeno, kako bo potekal in kaj se bo v njem dogajalo. Zelo predvidljiv participativni proces daje zainteresiranim stranem občutek preglednosti ter prispeva k zaupanju v postopek in rezultate.

3. ZAUPANJE

Zaupanje v sam proces in zaupanje med udeleženci, ki sodelujejo v procesu, je eden od osnovnih temeljev za izvedbo participativnega procesa. Občutek zaupanja mora biti vzajemen, enako pomembno je zaupanje odločevalcev v javnost kot obratno (Astrom, 2020; Toš, 2007). Porušeno zaupanje lahko ogrozi uspešen potek procesa. Pregledna komunikacija med deležniki, spoštovanje različnih pogledov in vključujoče odločanje imajo ključno vlogo.

4. VARNOST IN SPODBUDNOST

Vzpostavitev psihološko varnega prostora pripomore, da se udeleženci sprostijo in iskreno govorijo o svojih zamislih glede obravnavane tematike. Obsojanje drugačnih pogledov ne spada v participativne procese. Gre za postavitev na enaka izhodišča, pravilo, da vsako mnenje šteje in skrb za to, da so slišani vsi. Pomembno je tudi aktivno spodbujanje – spodbujani udeleženci bodo namreč v procesu bolj aktivni in bodo lažje tvorno prispevali svoj delež. Hkrati delovanje pod prisilo ni dopustno.

5. SREDSTVA IN DELOVNI POGOJI

Participativni postopki zahtevajo čas, človeške vire, materialna in druga sredstva (na primer primeren prostor za delovanje). Pred zagonom participativnega procesa je treba predvideti tovrstne potrebe in v primeru, da potrebnih sredstev ni mogoče zagotoviti, temu primerno prilagoditi celoten proces (na primer zmanjšati obseg obravnavanih tem, časovno razumno uskladiti postopek in podobno).

6. VKLJUČENOST RAZLIČNIH AKTERJEV IN PRAVICA DO SODELOVANJA

Vnaprej je treba prepoznati akterje, ključne za participativni proces, in jasno prepoznati njihove vloge. Posebna pozornost se nameni tistim, ki so ponavadi izključeni iz procesov, in tistim, ki se jih vprašanja tičejo, pa niso motivirani za sodelovanje.

7. ODGOVORNOSTI

Vloge in odgovornosti morajo biti jasno opredeljene. Ključno je vnaprej vedeti, o čem se soočajo in kdo je odgovoren za odločanje. Sodelovanje ima pravi učinek takrat, ko se spoznanja in dogovorjene zaveze vključijo v rešitve oziroma so predlagane rešitve slišane. Zavezanost k uresničitvi dogovorjenih rešitev prispeva k legitimnosti in zaupanju.

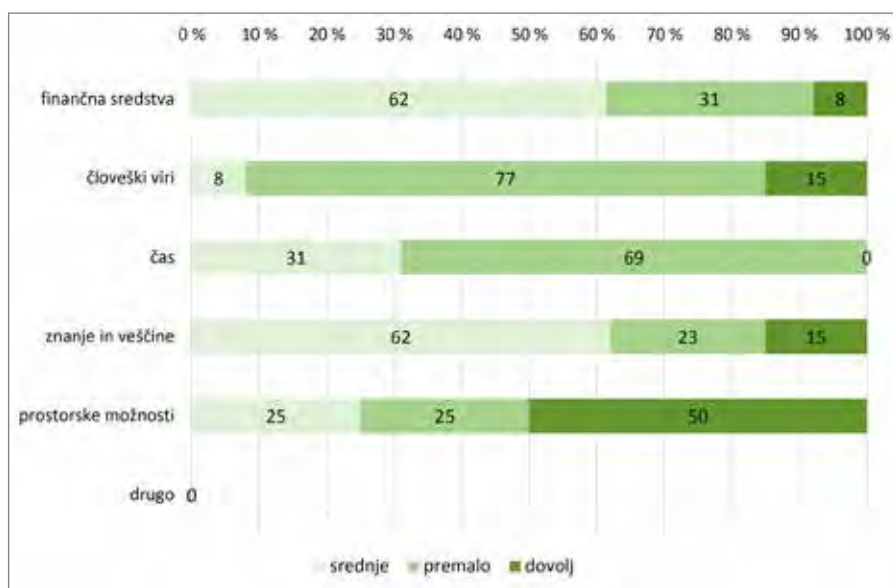
8. ZAVEDANJE O OMEJITVAH

Participativni proces ima pogosto težave z doseganjem reprezentativnega vzorca populacije (določene skupine so lahko premalo zastopane), potencialen problem je krepitev neravnovesja moči med različnimi deležniki (določene skupine ali posamezniki z večjim vplivom ali strokovnim znanjem lahko prevladujejo v procesu odločanja). Pogosta omejitev je obseg razpoložljivega časa in sredstev (posamezniki ali skupnosti na primer morda nimajo zmožnosti aktivnega sodelovanja zaradi časovnih omejitev) ali pomanjkanje strokovnega in tehničnega znanja, ki nekaterim udeležencem onemogoča razumevanje procesa odločanja in prispevanja k dogajanju. Ob zavedanju potencialnih omejitev je proces treba izboljšati in stremeti k izboljšavam.

ANKETA MED PREDSTAVNIKI OBČINSKE UPRAVE

V anketi so predstavniki občinske uprave na vprašanje, ali ocenjujejo, da imajo na voljo dovolj sredstev za izvajanje participativnih dejavnosti, navedli, da so največji manko pri izvajanju participacije človeški viri in razpoložljivi čas, ki ga imajo na voljo (glej spodnji prikaz). Hkrati je večina vprašanih navajala, da občina participativne procese vodi sama oziroma brez podpore zunanjih izvajalcev.

Pri snovanju participativnih procesov so lahko v pomoč različni opomniki v obliki ključnih vprašanj, ki nas opominjajo, na katera osnovna načela in druge pomembne vidike ne smemo pozabiti. Po Donovan (2018) se je za uspešno vodenje participativnega procesa treba vprašati še:

1. Kaj so vrednote glavnih akterjev in kako jih je mogoče vgraditi v predlagani proces?
2. Kakšne vire je mogoče uporabiti za vključevanje akterjev in kakšen čas je na voljo za vključevanje pogledov na smiselni način?
3. Kakšna stopnja participacije je potrebna v različnih fazah procesa?
4. Kako je mogoče kakovost participativnega procesa uravnotežati z njegovim obsegom?
5. Kako je mogoče doseči in vključiti prikrajšane skupine?
6. Kako je mogoče sodelovanje ohranjati med celotnim projektom?
7. Kakšno vlogo (če sploh) bi morali imeti strokovnjaki pri spodbujanju dialoga?

Barton in sod. (2003) predlagajo pet tako imenovanih zlatih pravil za uspešno participacijo:

1. JASEN NAMEN
 - Kaj se skuša doseči?
 - Zakaj je treba posvetovanje in/ali sodelovanje?
 - Kdo so ciljne skupine?
2. PRIMERNOST GLEDE NA NAMEN
 - Ali so izbrani participativni načini dela primerni glede na namen?
 - Ali bodo pripeljali do usklajenega končnega rezultata?
 - Ali ustrezajo zakonskim zahtevam?
 - Ali na strani vodje procesa obstajajo primerne in dovoljšne zmogljivosti, da se proces izpelje do konca, četudi pride do neprijetnih ali težkih okoliščin? In enako – ali take zmogljivosti obstajajo pri vseh drugih ključnih udeležencih?
3. IZOGIBANJE LAŽNIM PRIČAKOVANJEM
 - Ali je minimalni domet procesa jasen?
 - Ali so meje oziroma omejitve procesa jasne in nedvoumne?
 - Ali je udeležencem mogoče ponuditi karkoli zanje vrednega, dragocenega?
 - Ali so v proces vključene ključne strukture oziroma akterji, ki lahko zagotovijo izboljšave?
4. ODPRT IN VKLJUČUJOČ PROCES
 - Ali je vodja sposoben voditi, ne da bi bil do drugih udeležencev pokroviteljski?
 - Ali so poti ter načini za vključevanje jasni in privlačni?
 - Ali so informacije o procesu med njegovim potekom na voljo za pregled in preizpraševanje?
5. POZITIVNOST
 - Ali so koraki procesa taki, da bodo pripeljali k skupni viziji?
 - Ali je proces usmerjen k reševanju problemov in iskanju rešitev, v katerih pridobijo vsi (rezultat win-win)?
 - Ali se bo mogoče izogniti razdeljenim stališčem in presegati nespemenljiva stališča?

2.3 PARTICIPATIVNO UREJANJE ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA

Bistvena značilnost odprtega javnega prostora je njegov javni značaj – v njem se dogaja javno življenje. Gre za večrazsežnostno kakovost, ki je (na eni strani) ustvarjena z načrtovanjem in oblikovanjem prostora ter (na drugi strani) z uporabo prostora.

Vključujoče zasnovan, kakovostno upravljan in pravilno vzdrževan odprti javni prostor ima lahko velik ugoden vpliv na kakovost bivanja v socialnem, gospodarskem, okoljskem, zdravstvenem in drugih vidikih življenja. Ena od pomembnih funkcij je spodbujanje socialnih vezi in interakcij, ki se bolj verjetno vzpostavijo, če je prostor za končne uporabnike privlačen in uporaben. Zato je pomembno, da je poleg javne fizične dostopnosti prostora omogočena tudi dostopnost do soodločanja v procesih urejanja javnega prostora (Varna, 2014) – z vključevanjem uporabnikov v proces bo verjetnost, da bo urejen skladno z njihovimi pričakovanji večja. S tem ga bodo tudi bolj verjetno uporabljali ter tako soustvarjali javno življenje.

Ne glede na to, ali gre za vzpostavljanje novega odprtega javnega prostora ali prenovu (nadgradnjo oziroma izboljšanje) obstoječega, je sodelovanje javnosti tista sestavina procesa, ki prinaša številne pozitivne učinke:

- potrditev potrebe po intervenciji oziroma posegu v prostor – tisti, ki prostor poznajo na podlagi svojih izkušenj, lahko informirano ocenijo pomanjkljivosti in presodijo, ali so intervencije potrebne oziroma kakšne naj bodo;
- boljši vpogled v okoliščine – različni posamezniki in združenja imajo številna znanja, izkušnje in vpoglede, njihovo vključevanje prispeva k razvoju različnih alternativnih možnosti in boljši končni izbiri, hkrati se zmanjša verjetnost sprejemanja odločitev, ki ne bi ustrezno izboljševale okoliščin;
- odprava nesoglasij – »Sto ljudi, sto čudi« je pregovor, ki opozarja, da glede načinov delovanja in presojanja med ljudmi veljajo subjektivna merila, kar velja tudi za uporabnike odprtih javnih prostorov. Sodelovanje javnosti prispeva k lažjemu odpravljanju nesoglasij in sporov, z obravnavanjem različnih pogledov se možnosti poznejšega nasprotovanja precej zmanjšajo;
- večja legitimnost sprejetih odločitev – z vključujočim sprejemanjem odločitev se med udeleženci krepita občutek lastništva in soodgovornosti.

POGLED IZ PRAKSE – INTERVJU Z IZVAJALCI PARTICIPACIJE

Po izkušnjah izvajalcev participacije se posebej dobro obnesejo vse tiste metode, kjer so izvajalci fizično prisotni v prostoru obravnave, udeležence pa se vključujejo v čim zgodnješ fazo procesa. Izvajalci vedno iščejo tudi nove, inovativne pristope (na primer z digitalnimi orodji) na način, da se rezultati vključevanja tudi vidni pri prenosu idej v prakso oziroma izvedbo. Digitalna orodja so v tem času nepogrešljiva, izvajalci participacije jih pogosto uporabljajo (na primer spletne aplikacije za mapiranje, anketiranje, družbena omrežja in spletne strani).

POUDARJENO: PARTICIPATIVNI PROCES PONUJA NEPOSREDNO KOMUNIKACIJO Z UPORABNIKI

PRIMER IZ PRAKSE »ZDRUŽENI V PARKU«

Kraj: različne lokacije, med drugim: Šmartinski park Ljubljana, Keršmančev park Kamnik, Europark Zagorje

Trajanje: maj 2022 – maj 2023

Izvajalci, partnerji in podporniki: Pazi!Park, Društvo za kulturo inkluzije; podprto s sredstvi Programa Active Citizens Fund v Sloveniji

Izkušnja: »Projekt Zdrženi v parku spodbuja uporabo javnih zelenih površin med gibalno oviranimi otrok in njihovimi družinami. Namen projekta je opolnomočiti družine otrok s posebnimi potrebami, da bodo lahko aktivnejše in kakovostnejše preživljali prosti čas na javnih zelenih površinah, izboljšali svojo fizično pismenost v okviru svojih zmožnosti, se večkrat družili s sovrstniki, postali del širše skupnosti ter bili tako boljše vključeni v družbo.«

Več: <http://www.pazipark.si/portfolio/zdruzeni-v-parku/>

2.4 PODPORNİ MEHANIZMI PARTICIPATIVNIH PRISTOPOV

Čeprav praksa pogosto pokaže, da obstaja precej participativnih praks urejanja prostora, ki so povsem neodvisne od ustanov (na primer pobuda za ureditev lokalnega igrišča, ki leži v skupnem prostoru stanovanjskih blokov), je (ne)uspešnost participacije vendarle precej odvisna od političnih in upravnih vzvodov oziroma ustanov, ki z njimi razpolagajo. Za uspešnost participativnega procesa so poleg motiviranosti udeležencev pomembni tudi institucionalni okviri, ki omogočajo in spodbujajo takšno prakso, predvsem pa morajo biti izpolnjeni tudi nekateri temeljni pogoji, kot so urejena lastniška razmerja, pravica do uporabe in poseganja ter drugo (glej tudi Nikšič in sod., Simoneti in sod, 2021)

POUDARJENO

Javne odprte grajene površine – PRILOGA 1. Avtorji: Nikšič, M., Šifkovič Vrbica, S., Jankovič, L. (2021), Ljubljana, UIRS: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNVP/Dokumenti/Prostorski-red/Javne_odprte_grajene_povrsine.pdf

Za udejanjanje splošnih zavez, zakonskih in drugih predpisov, ki izhajajo iz zgoraj omenjenih dokumentov in zavezujejo k participativnemu urejanju prostora, je v praksi pomembno razviti podporne mehanizme, to je kakršnekoli (ne)formalne vzvode zagotavljanja podpore ali pomoči. Ti so lahko vzpostavljeni na

različnih upravnih ravneh (naddržavna, državna, regionalna, lokalna) ali znotraj pristojnosti (med)sektorskega delovanja in se nanašajo na primer na finančno podporo, zagotavljanje pretoka znanja in dobrih praks, premagovanje birokratskih ovir in podobno. Primeri podpornih mehanizmov, ciljno usmerjeni k participativnemu urejanju odprtih javnih prostorov, so predstavljeni v poglavju 4.1.7.

POGLED IZ PRAKSE – RAZISKAVA STALIŠČ IZVAJALCEV PARTICIPACIJE

V anketi so izvajalci participacije na vprašanje: »Kakšne podporne mehanizme bi vi še potrebovali, da bi lahko v prihodnje še bolj podpirali participativne pristope k zagotavljanju kvalitetnega javnega odprtega prostora?«, poudarili, da je uspešnost takšnih procesov velikokrat povezana s tem, da se že na začetku zagotovi zavezanost k skupnim ciljem in upoštevanju rezultatov participacije, pri tem pa navedli pomen (politične) podpore odločevalcev. Poleg tega so za okrepitev participativnih pristopov na področju zagotavljanja kakovostnega javnega prostora poudarili, da je treba:

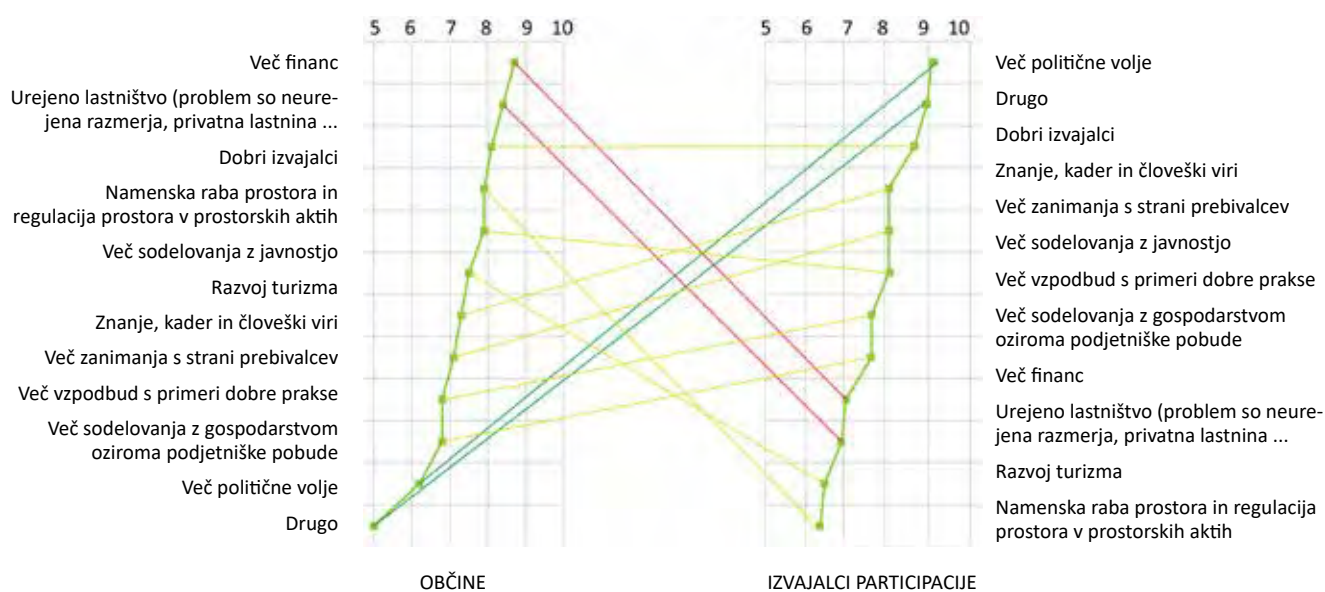
- omogočiti hitrejši prenos znanja, tako za izvajalce kot stroko, investitorje, odločevalce,
- zagotoviti procese, ki so dovolj počasni in odprti, da se ljudje lahko vključijo in so upoštevani,
- procese soodločanja povezati s procesom dejanske izvedbe,
- zagotoviti preglednost in nadzor nad delovanjem akterjev, ki vplivajo na prostor,
- pridobiti več zagotovil, da bodo odločevalci upoštevali voljo udeležениh,
- dolgoročno spremljati projekt (pred in po zaključku časovno zamejenega projekta participacije) – omogočiti je treba dolgoročno delo, da se skupni dogovori izvedejo, spremljajo ter se s tem dokaže pomen participacije občanom in politiki,
- zagotoviti stabilno financiranje na področju urejanja prostora, na primer po vzoru financiranja »programov« in ne le »projektov«, več sofinanciranih projektov EU in Slovenije,
- poskrbeti za širšo prepoznavo pomena participacije, na primer tudi med investitorji in v stroki,
- izkazati več politične volje, podati razvojne strategije in programe, ki podpirajo participacijo,
- na občinskih upravah zaposliti vodjo projektov (na primer mestnega upravljavca),
- s konkretnimi pomočmi podpreti skupnostno urejanje (na primer vzpostaviti »knjižnico reči«, skupni projektor za izvajalce intervencij v prostoru v neki lokalni skupnosti),
- promovirati dobre prakse (tudi v manjših krajih).

POGLED IZ PRAKSE – ANKETA MED PREDSTAVNIKI OBČINSKE UPRAVE IN IZVAJALCI PARTICIPACIJE

Anketa je pokazala tudi razkorak med dojemanjem predstavnikov občinskih uprav na eni in izvajalcev participacije na drugi strani. Na vprašanje, kaj bi najbolj pripomoglo k izboljšanju urejenosti javnega odprtega prostora v njihovem prostoru, so:

- predstavniki občinske uprave poudarili razpoložljivost finančnih sredstev in urejena lastniška razmerja,
- predstavniki izvajalcev participacije pa ista dva vidika uvrstili občutno nižje (glej spodnji prikaz), kot zelo pomembno pa navedli jasno politično voljo.

2.5 PRIČAKOVANJA RAZLIČNIH AKTERJEV V PROCESU PARTICIPACIJE

ENODNEVNO SREČANJE (DELAVNICA) S PREDSTAVNIKI IZVAJALCEV PARTICIPACIJE, OBČIN IN MINISTRSTVA, PRISTOJNEGA ZA PROSTOR

V sklopu priprave tega priročnika je bilo z namenom boljšega uvida v izkušnje, mnenja in razmisleke različnih akterjev aprila 2023 organizirano enodnevno srečanje (delavnica) s predstavniki izvajalcev participacije, občin in ministrstva, pristojnega za prostor.¹ Na delavnici so bila obravnavana pričakovanja, ki bi lahko podprla participacijo različnih skupin akterjev na različnih ravneh. **Glavna sporočila lahko strnemo v te ugotovitve:**

- **Nepretrgano, strokovno, finančno in tehnično podprto sodelovanje ter usklajeno delovanje različnih akterjev v urejanju prostora**, od formalnih nosilcev javnih in političnih pooblastil na državni, regionalni in lokalni ravni do različnih strokovnih organizacij in služb, lastnikov, prebivalcev in organizirane civilne družbe, **je izjemnega pomena tako za učinkovito načrtovanje, oblikovanje in ustvarjanje javnega prostora kot za njegovo vzdrževanje in rabo.**
- Urejanje, kakovost in vrednost javnega odprtega prostora se ustvarjajo v **kompleksnih procesih delovanja različnih akterjev** in bolj ko so ti procesi odprti za sodelovanje in bolj ko so ključni akterji **pozitivno naravnani do novih predlogov ter zavezani k iskanju skupnih rešitev**, večji so učinki urejanja v javnem prostoru in skupnosti.

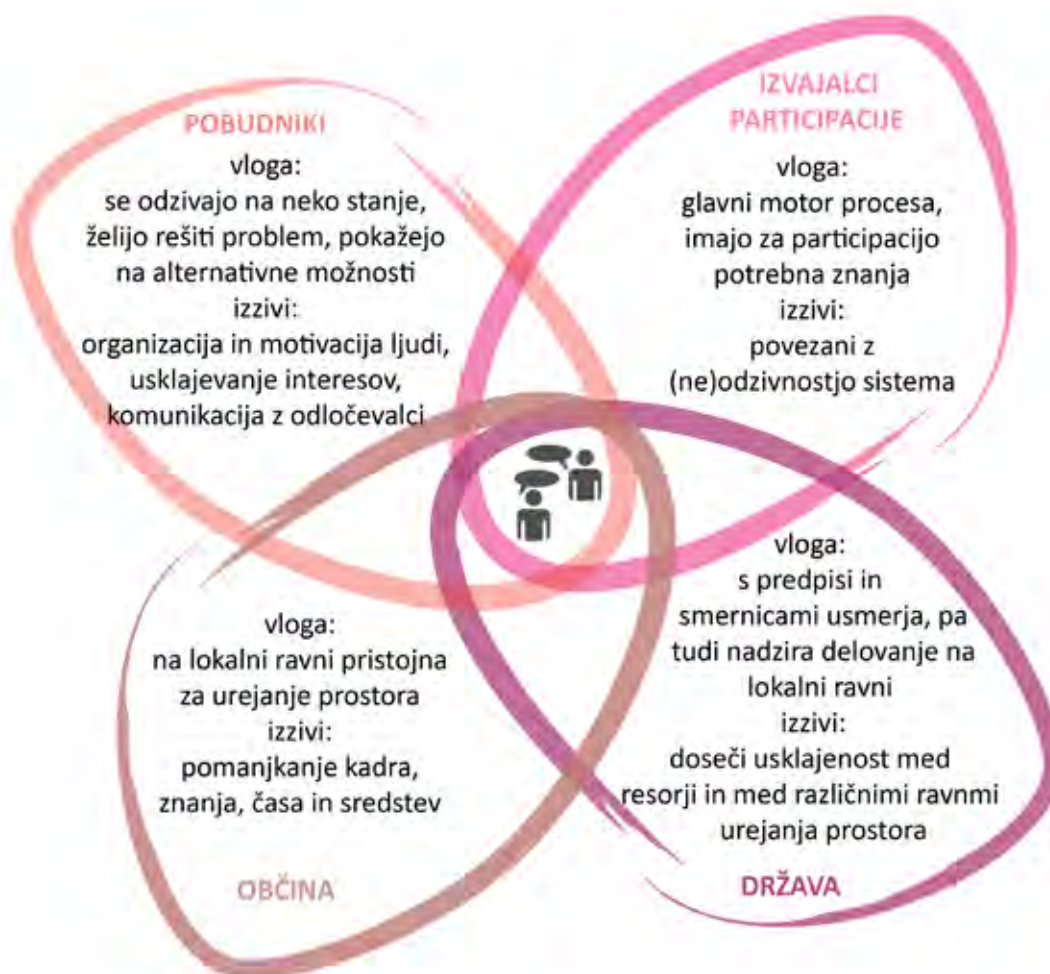
Slika 4: Enodnevno srečanje (delavnica) s predstavniki izvajalcev participacije, občin in ministrstva pristojnega za prostor (foto: UIRS, 2023)

Z udeleženci delavnice smo odprli pogled na strukturne in sistemske potrebe štirih ključnih vrst akterjev

v procesu participacije (to so: pobudniki, izvajalci participacije, občina, država), pri čemer smo se skušali zavedati, da lahko kot posamezniki in predstavniki ustanov na različnih ravneh in v organiziranih civilnodružbenih skupinah opravljamo različne vloge. Ob tem se nismo posebej ukvarjali z značilnostmi javnega prostora in javnosti v manjših krajih, ampak smo govorili o participaciji, njenih zmožnostih in pogojih za to, da procesi sodelovanja med akterji stečejo. Izhajali smo iz zavedanja, da so večšine sodelovanja potrebne v vseh vrstah aktivnosti v urejanju prostora, okolij in skupnosti.

Slika 5: Vloge in glavni izzivi štirih ključnih skupin akterjev v participaciji: pobudniki, izvajalci participacije, občina, država

Preglednica 3: Pričakovanja in potrebe različnih skupin akterjev za izboljšanje procesa participacije

POBUDNIKI:	IZVAJALCI PARTICIPACIJE:
• omogočiti participacijo kot nepretrgan in učinkovit proces, ki reši nek problem, pokaže na alternativne rešitve, temo ali vidik, ki še ni obravnavan, okrepi glas neke skupine ali ustvari priložnost za povezovanje skupnosti • vzpostaviti jasna pravila igre, preglednost in sledljivost reševanja pobud: kjer je jasno, kje se pobuda lahko odda, kje se ponudniki lahko informirajo o ureditvah in procesih, kako lahko prispevajo k rešitvam (dobro lahko delujejo platforme – zbiranje pobud na portalu, še bolje pa je vzpostaviti »žive točke«) • izboljšati dostopnost do participacije in okrepiti odzivnost (pripravljenost za dialog, usposobljenost, zavzetost) občinskih uprav, ki so ključne pri podpori procesov participacije • okrepiti odzivnost ključnih nosilcev in odločevalcev • zagotoviti razumljivo podajanje informacij ter dobro komuniciranje, sprotno odzivanje na pobude • preskrbeti dostopna sredstva za izvedbo procesov in, kjer je bistveno, izvedbo v prostoru • promovirati dobre prakse (evidenca realizacij in uspešnih procesov) • podpirati izobraževanje, strokovnost in poznavanje procesov ter okrepiti kulturo participacije in sodelovanja	• dostopnost in odzivnost sistema – dostopni, usposobljeni in zavzeti sogovorniki (odločevalci, nosilci javnih pooblastil), ki so pripravljeni za sodelovanje • podpora odločevalcev, vodstva občine • interdisciplinarnost • zakonodaja (vključenost) • sredstva • prostor • usposobljeni kader • motivacija / odnos / nepretrganost (vztrajanje) • interes / sprejemanje participacije kot načina sprejemanja rešitev • dostopni podatki • čas • postopek delegirane moči / politična volja • delegirani komunikatorji z vseh strani (izvajalci, občine in drugi) • jasne, razumljive, pregledno predstavljene prostorske podlage, prijazen način informiranja
OBČINA:	DRŽAVA:
• izkazana volja vodstva, ki razume pomen participacije • sredstva, finance • jasne in več kot en mandat trajajoče strategije • trajno delujoča participacija • boljše poznavanje ljudi in interesnih skupin / strokovnih deležnikov • resna obravnava in realizacija rezultatov participacije • enakovredna obravnava pobud • trajnost, stabilnost zakonodaje in medresorska usklajenost predpisov • več kadra in dobro usposobljen kader • manj birokracije in več časa za strokovno delo • prenos primerov dobrih praks, razvoj in prenos znanja • dobri podatki; ocena stanja in spremljanje stanja • dolžno ravnanje in nadzor • dobra kultura in etično odločanje (v javno korist)	• sredstva • kader • politična volja • finančna podpora občinam za participacijo • večje sodelovanje in vključenost v lokalno raven, boljša komunikacija z občinami • vnaprej preveriti ocene verjetnosti, preden se nekaj zapove (preverljivost in izvedljivost predlogov) • država kot zgled procesov participacije • mehanizem spodbud trajnostnega delovanja – skozi participatorne spodbude vzpostaviti druga orodja, da tudi drugi podpirajo participacijo (na primer gospodarstvo) • odzivnost in spremljanje stanja • nadzor • usklajeno medresorsko delovanje • boljše sodelovanje

3 Mesta in manjši kraji

Na svetovni in evropski ravni se za doseganje trajnostnega razvoja vse bolj poudarja pomen ustreznega razvoja mest, ob tem tudi urejenost odprtega javnega prostora. Za doseganje ciljev trajnostnega razvoja so septembra 2015 države po vsem svetu na Generalni skupščini Združenih narodov podpisale Agendo za trajnostni razvoj do leta 2030 in 17 ciljev trajnostnega razvoja. Enajsti cilj se nanaša na trajnostna mesta in naselja, podcilj 11.7 pa zavezuje države podpisnice, med drugim tudi Slovenijo, k »zagotovitvi splošnega dostopa do varnih, odprtih in dostopnih zelenih in javnih površin, zlasti za ženske in otroke, starejše in invalide« (Agenda 2030), in to v vseh mestih.

Izzivi trajnostnega urejanja mest in naselij so v Sloveniji povezani z značilnostmi njene urbane strukture, ki je v primerjavi z evropsko svojevrstna: nizka stopnja urbanizacije, majhnost mest v primerjavi z evropskimi, prostorska razpršenost poselitve, suburbanizacija, v mestih v Sloveniji pa primerjalno z Evropo živi manj (v Evropi² okoli 75 %, v Sloveniji le okoli 50 %) prebivalcev (Nacionalno poročilo o urbanem razvoju, 2016, Urban Europe, Statistics on cities, towns and suburbs, 2016; Urban Population 1960-2023).

Naselja se med seboj razlikujejo po funkciji in vlogi v omrežju naselij ter po velikosti, urbanistični ureditvi in arhitekturi. SPRS (2004, ReSPR50, 2023) določa, da se na podlagi meril in kazalnikov naselja razvrščajo v velika, srednja in mala mesta, v druga urbana in podeželska naselja, vasi in zaselke.

POUDARJENO

Majhna in srednje velika mesta imajo na evropski ravni pomembno vlogo pri trajnostnem razvoju in teritorialni koheziji (EUKN, 2022). Novembra 2021 sta bila na neformalnem srečanju ministrov EU, pristojnih za urbani razvoj, sprejeta Ljubljanski dogovor o nadaljevanju urbane agende EU in Večletni delovni program za urbano agendo EU – naslednja generacija za obdobje 2022–2026 (Ljubljanski dogovor, 2021). Med drugim sta bila poudarjena pomen malih in srednje velikih mest ter nujnost njihovega sodelovanja pri oblikovanju politik in razvojnih programov za uravnotežen razvoj v EU.

3.1 VEČINA MEST V SLOVENIJI JE MAJHNIH

Prostorski razvoj Slovenije sledi načelom policentričnega razvoja (SPRS, 2004; ReSPR50, 2023), pri čemer so središča v širših mestnih območjih državnega in regionalnega pomena najpomembnejša središča dejavnosti družbene infrastrukture, oskrbnih, storitvenih, upravnih in drugih dejavnosti ter najpomembnejša gospodarska območja in prometna vozišča v državi. Ogrodje policentričnega urbanega sistema v novi SPRS (ReSPR50, 2023) so središča različnih ravni (od prve do četrte ravni in druga naselja, pomembna za razvoj regije). Ključne storitve in funkcije se ohranjajo in zgoščajo v središčih (mestih in drugih urbanih naseljih), delitev in dopolnjevanje funkcij med središči, naselji v širših mestnih območjih in naselji na podeželju pa prispevata k povečanju učinkovitosti rabe omejenih naravnih in finančnih virov, potrebnih za zagotavljanje primerne ravni oskrbe prebivalcev s storitvami splošnega pomena.

² ESPON navaja, da skoraj polovica (46,3 %) prebivalstva v Evropi živi v večjih mestih, 24,2 % prebivalstva živi v majhnih in srednje velikih mestih in 19 % v zelo majhnih mestih. Po morfološki opredelitvi gostota prebivalstva majhnih in srednje velikih mest (MSVM) znaša med 300 in 1.500 preb./km² in/ali med 5.000 in 50.000 prebivalci, gostota prebivalstva zelo majhnih mest pa je višja od 300 preb./km², vendar ne dosegata minimalnega praga prebivalstva, ki znaša 5.000 prebivalcev (Skriti potencial majhnih in srednje velikih mest, ESPON).

V Sloveniji prevladujejo majhna naselja. Od skupno 6035 slovenskih naselij ima kar 5.448 naselij (90 %) manj kot 500 prebivalcev, v njih pa živi okoli tretjina prebivalcev Slovenije (SURS, 2022). Le okoli 100 od skupaj več kot 6000 naselij je opredeljenih kot mesta³, med njimi pa prevladujejo manjša mesta, saj ima večina mest v Sloveniji manj kot 5.000 prebivalcev⁴ (83 od 104, Prosen et al., 2008; Zavodnik Lamovšek, Drobne, Žaucer, 2008). V Sloveniji v naseljih z manj kot 5.000 prebivalci živi skupno več kot 60 % prebivalstva (GURS, SURS, 2022), zato je še posebej pomembno urejanje javnih prostorov tudi v manjših naseljih.

Slika 6: Mesta in druga urbana naselja v policentričnem sistemu središč (vir: ReSPR50, 2023, slika 8)

Skladno s cilji trajnostnega razvoja je treba v vseh naseljih, tudi v manjših, zagotoviti splošen dostop do varnih, odprtih ter dostopnih zelenih in javnih površin. Mesta v Sloveniji se ob tem spopadajo z različnimi izzivi, ki so v manjših krajih še bolj očitni. Nacionalno poročilo o urbanem razvoju (2016) poudarja izzive, neposredno vezane tudi na manjše kraje, kot na primer:

- Upoštevanje demografskih smernic pri načrtovanju mest; spreminjanje števila in starostne strukture prebivalcev (zagotavljanje ustrezne in dostopne javne storitve).
- Ohranjanje policentričnega urbanega sistema, v katerem so vsem prebivalcem dostopne javne storitve, delovna mesta, storitve znanje; krepitev majhnih in srednje velikih mest prinaša primerjalno prednost z vidika kakovosti bivanja zaradi prepleta naravnega in urbanega okolja ter preskrbe podeželskega zaledja.
- Prenova in oživljanje mestnih jeter majhnih in srednje velikih mest; mestna središča zaradi selitev storitvenih dejavnosti in delovnih mest na obrobja izgubljajo privlačnost in tudi propadajo.

V Sloveniji so občine odgovorne za prostorsko načrtovanje in imajo ne glede na velikost različne upravljalne sposobnosti. Občine se razlikujejo glede kadrovskih rešitev, sodelovanja z deležniki in vpliva skupin prebivalcev na prostorski razvoj. Pri urejanju oprtih javnih površin so odgovornosti pogosto razdrobljene med različne strokovne službe, pogosto primanjkuje učinkovitega sodelovanja. Iz pregledov prakse izhajajo priporočila za uvedbo sprememb v sistemu urejanja, ki vključujejo tudi sodelovanje države, ki bi z mehкими ukrepi podprla prizadevanja občin za razvoj dobre prakse (Simoneti, 2016; Marot in Golobič, 2012).

3.2 POSEBNOSTI ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA V MANJŠIH KRAJIH

Odpri javni prostor opredeljujejo tako naravne (na primer lega, topografija) in kulturne (na primer zgodovinske, dediščinske) določilnice naselij, kot oblikovne značilnosti ureditev, precej pa tudi administrativni (politični in pravni) okviri, ki določajo pogoje za urejanje prostora in spremembe v njem. Njegov razvoj tako med drugim usmerjajo tudi vizija razvoja naselja, družbene okoliščine, nenazadnje pa tudi finančne zmožnosti lokalne skupnosti.

Značilnost slovenske poselitve je še posebno v manjših mestih naseljih prepletenost odprtega javnega prostora z odprto krajino zunaj naselja (na primer z gozdovi, obvodnim prostorom, kmetijskimi površinami) – manjši ko je kraj, bolj izrazita je ta prepletenost. Čeprav je narava tesno prepletena s strukturo naselij ter z bivanjem in delom ljudi v teh naseljih, so različne vrste odprtega javnega prostora pomembne tudi v manjših krajih. Gre za skupne odprte prostore naselij, ki so glavni prostori skupnosti (na primer prostori srečevanja), ter pomembno prispevajo k zadovoljstvu in kakovosti bivanja tudi v manjših krajih, čeprav je njihov družbeni pomen običajno manj ozaveščen (Vertelj Nared, 2014, Nikšič in Goršič, 2022). Čeprav je odprtega javnega prostora v manjših krajih večinoma manj, opravlja več funkcij hkrati.

Naselja v Sloveniji so različna po velikostih in funkcijah (medobčinska, občinska, lokalna središča, podeželska naselja in vasi). Lega v Sloveniji in s tem naravnogeografske značilnosti (na primer reliefne značilnosti) ter zgodovinski razvoj naselij pomembno vplivajo na urbano strukturo. Ključno vlogo pri razvoju odprtega javnega prostora ima kulturno zgodovinski razvoj kraja (na primer starejša mestna jedra, ki datirajo v srednji vek, imajo izoblikovano središče s trgom, medtem ko so središča v novejših krajih ali podeželskih naseljih večinoma vezana na določene stavbe družbenega pomena, velikokrat pa se središča krajev selijo tudi ven iz mestnih jeder, na primer ob novo nastalem trgovskem središču, načrtovani soseski in podobno). Naravno geografske značilnosti, kulturno zgodovinske določilnice urbane strukture in razmestitev dejavnosti v prostoru pomembno vplivajo na lego in razmestitev odprtega prostora, pa tudi način rabe prostora v mestih.

V nadaljevanju je povzetih nekaj ključnih ugotovitev v zvezi z značilnostmi odprtega javnega prostora v manjših krajih.

3.2.1 NARAVNO-GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI IN LEGA KRAJA V PROSTORU DOLOČAJO LEGO IN RAZMESTITEV ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA

Lega odprtega javnega prostora je odvisna od siceršnje urbane strukture mesta, na katero precej vplivajo naravno-geografske značilnosti (na primer pomembne reliefne danosti, kot so vršaji, doline, vzpetine), prisotnost vode (tekoče in stoječe vode, morje), dejanska raba prostora (na primer gozdovi na pobočjih ali kmetijska zemljišča na ravninah).

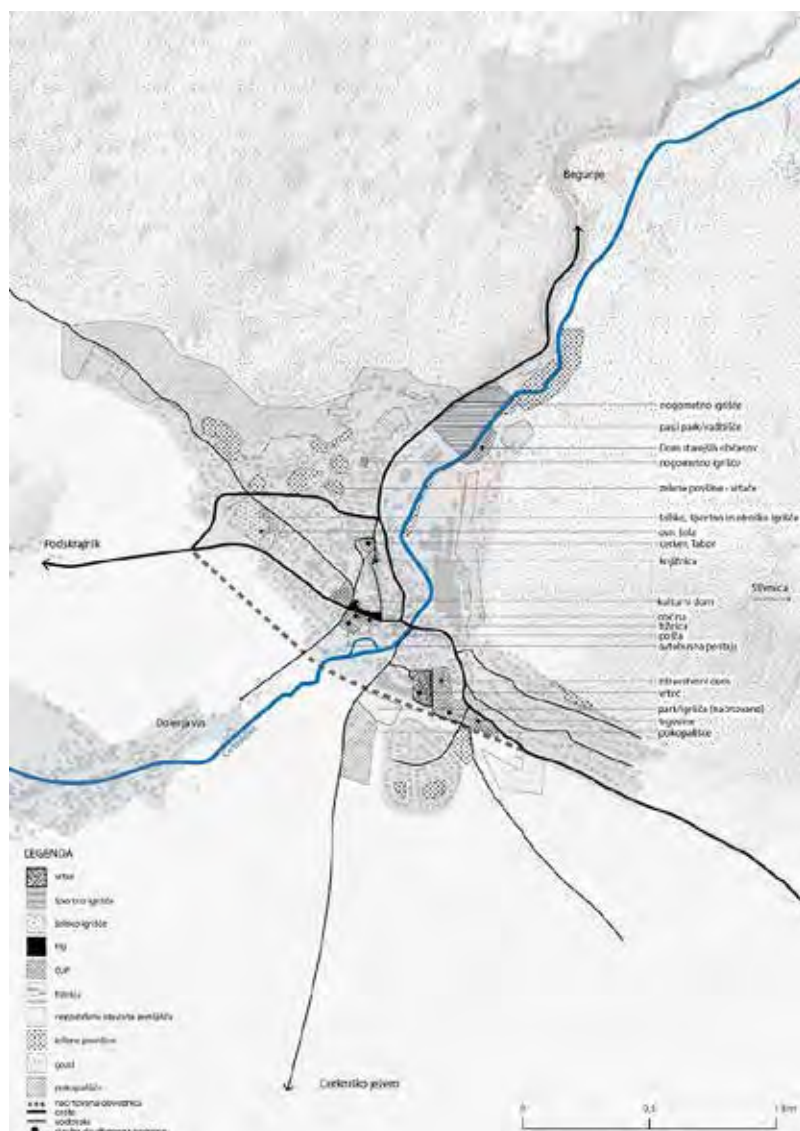
Odpri javni prostor skupaj z grajeno strukturo ustvarja mestno identiteto. Poleg naravno-geografskih značilnosti mesta ga opredeljujejo še značilnosti (lega, obseg, morfologija) zgodovinskega jedra, novejši poselitveni deli mesta in razmestitev dejavnosti v mestu (na primer katere dejavnosti v mestu obstajajo in kje so).

Poznavanje prostorskega konteksta, naravno geografskih določilnic in razvoja urbane strukture v povezavi z razmestitvijo dejavnosti lahko pokaže na nekatere ustaljene prakse in izzive glede urejanja in rabe odprtega prostora (na primer velike razdalje med dejavnostmi, nujnost premagovanja višinskih razlik, pomanjkljiva mreža odprtega javnega prostora, tj. poti, kolesarskih stez), na pomanjkljiv ali nedelujoč javni potniški promet in podobno, lahko vpliva na način premikanja v naselju: avtomobil se v večini mest v primeru, da so razdalje velike, poti pa neudobne ali celo nevarne za pešačenje, izkaže kot prednostna izbira).

Naravno-geografske značilnosti in lega kraja v prostoru določa lego in razmestitev odprtega javnega prostora – primer Cerknica.

Naselje Cerknica leži na severnem robu Cerkniškega polja ob ustju doline reke Cerkniščice – pod Gra-diščem in Slivnico. Staro mestno jedro na nizki vzpetini je Tabor, novejše središče pa je ob glavni Cesti 4. maja. Intenzivnejši razvoj naselja se z novogradnjami usmerja v severo-zahodni del. Ob Cerkniščici so urejene športne površine.

Slika 7: Analiza odprtega javnega prostora v Cerknici

Izkušnje s participativnim urejanjem

V letu 2020 so v Cerknici prvič potekale dejavnosti Evropskega tedna mobilnosti, dogodek je sovpadal s predstavitvijo novega parkirišča P+R (parkiraj in se pelji) pri cerkniški osnovni šoli.

Več: <https://cerknica.si/objava/294963>

Slika 8: Analiza odprtega javnega prostora v Bohinjski Bistrici

Naravno-geografske značilnosti in lega kraja v prostoru določajo lego in razmestitev odprtega javnega prostora – primer Bohinjska Bistrica.

Naselje Bohinjska Bistrica leži v Spodnji Bohinjski dolini med Dobrovo in Ajdovskim gradcem na robu Triglavskega narodnega parka – na desnem bregu Save Bohinjke. Skozi naselje tečeta vodotok a Belca in Bistrica, na južnem robu naselja je smučišče Kobla. Na vzhodnem robu naselje omejuje železniška proga (povezava med Gorenjsko in Primorsko). Naselje se je razvilo na ledeniških tleh, kjer so zaradi več izvirov Bistrice nastali fužine, žage, mlini in usnjarne.

Izkušnje s participativnim urejanjem

Za ureditev parka pred Kulturnim domom Joža Ažmana, ki je po pomenu in funkciji osrednja javna parkovna površina v Bohinjski Bistrici, je občina pristopila k participaciji: v sodelovanje so bili vključeni strokovna javnost (ZVKDS, arhitekti, DRSV, DRSI), zainteresirana javnost (občani) in društva, ki so uporabniki teh prostorov. Arhitekti so pripravili predloge urejanja območja, strokovne službe (ZVKDS, DRSI, DRSV) so podale smernice in mnenja, zainteresirana javnost pa je podala mnenja na predlagane rešitve (vir: občina Bohinj, več:

<https://obcina.bohinj.si/vsebina/ureditev-prostora-pred-kulturnim-domom-joza-azman>

3.2.2 ZGODOVINSKI RAZVOJ IN RAZMESTITEV DEJAVNOSTI VPLIVATA NA ODPRTI JAVNI PROSTOR

Zgodovinski razvoj naselja je ključen predvsem v naseljih, ki so se razvila iz srednjeveške strukture s starim mestnim jedrom, ki ga praviloma opredeljuje osrednji mestni trg ali v ulico razširjen trg.

Kraji s srednjeveško strukturo imajo praviloma izoblikovane trge (na primer Ljutomer, Metlika). Zgodovinska vloga trgov je bila v tem, da so bili javni prostori mesta, prostor skupnega življenja in trgovanja. Danes so trgi le redko namenjeni le pešcem, prepogosto so trgi še vedno urejeni za motorni promet (praviloma za parkiranje osebnih avtomobilov), čeznje vodijo tudi lokalne cestne povezave. Kadar čez trg ne poteka državna prometnica, je umik prometa lažje doseči (na primer ni potrebna gradnja obvoznice, lokalni promet se lahko uredi drugače – kot sistem enosmernih ulic ali se usmeri na druge lokalne ceste). Ljutomer je primer mesta, kjer so s prenovo leta 2008 promet preusmerili z Glavnega trga, trg pa pretežno namenili pešcem.

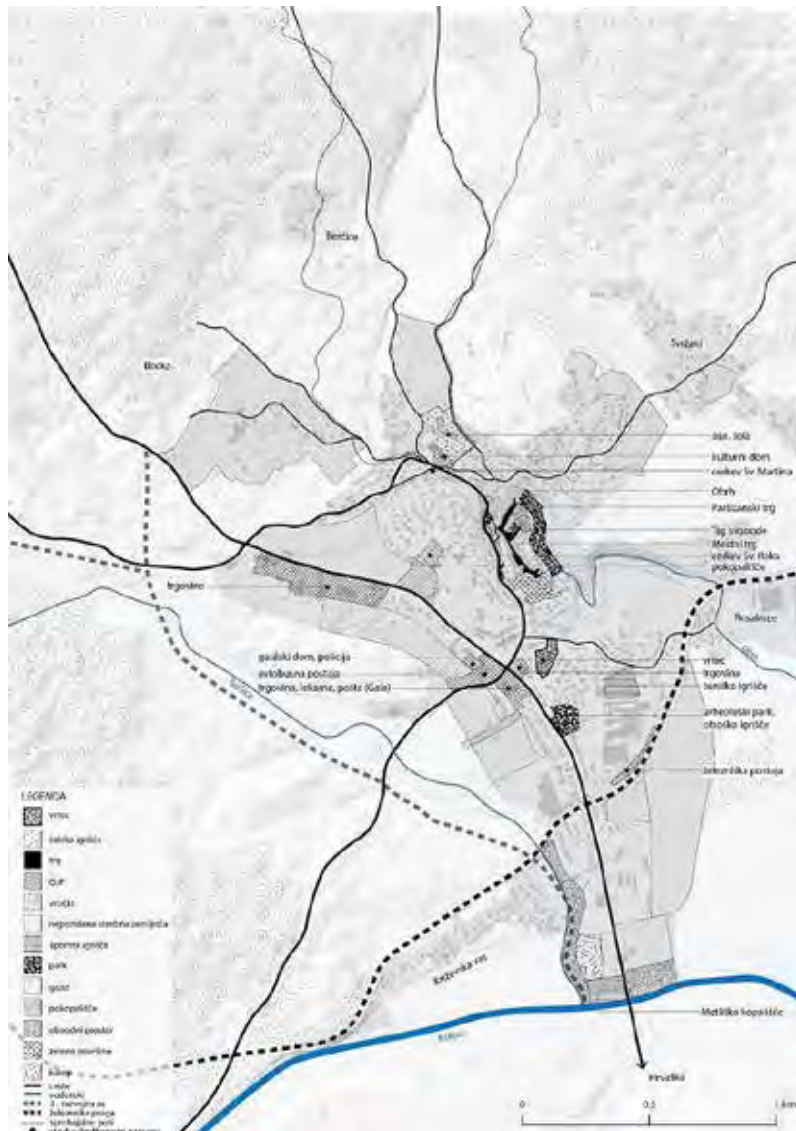
Zgodovinska jedra so praviloma varovana območja kulturne (naselbinske) dediščine, zato je ena bistvenih vsebin tudi ohranjanje in varovanje kulturne dediščine. Dediščinska naselja kot celota so pomemben del naše identitete in zgodovine, zato je ključno, da se pri načrtovanju in urejanju odprtega javnega prostora posebna skrb nameni ohranjanju značilnosti, kulturnih ter tradicionalnih prostorskih prvin. Pri tem je potrebno sodelovanje z lokalno skupnostjo in ustreznimi strokovnjaki za kulturno dediščino, da se doseže ravnotežje med sodobnimi potrebami in spoštovanjem dediščinskih vrednosti. Tako lahko oblikujemo trajnosten in živahen prostor, ki združuje funkcionalnost z ohranjanjem dragocenega kulturnega izročila.

Na razmestitev in rabo odprtega javnega prostora poleg prostorskih značilnosti in zgodovinskega razvoja poselitve pomembno vplivajo tudi dejavnosti v objektih. Odprti javni prostor se oblikuje ob stavbah centralnih, družbenih, storitvenih in drugih dejavnosti v mestu (na primer šola, trgovine, zdravstveni dom, športni centri).

Osrednji odprti javni prostor je v majhnih krajih lahko zgodovinsko središče kraja (trg) ali pa funkcijo osrednjega odprtega javnega prostora prevzame odprt prostor pred stavbami družbenega pomena (na primer pred kulturnim domom, občinsko stavbo, cerkvijo). Velikokrat se te površine namenijo različnim dogodkom in dejavnostim ter zaprejo za promet le občasno (nekajkrat na leto/mesec, enkrat na teden, na primer ob tržnem dnevu). V tradicionalnem vaškem okolju so takšen pomen lahko imeli tudi posamezni prostori, opredeljeni s prepoznavnimi prostorskimi prvinami (na primer »pod lipo«, »pri gostilni«). Središča krajev so praviloma dobro preskrbljena z odprtim javnim prostorom, medtem ko so novejši deli naselij in območja stanovanj, predvsem enodružinske gradnje, večinoma slabo preskrbljeni z odprtim javnim prostorom.

V novejših, praviloma poslovno-trgovskih predelih, odprti prostor zelo pogosto zavzemajo parkirne površine.

Slika 9: Analiza odprtega javnega prostora v Metliki

Zgodovinski razvoj in razmestitev dejavnosti vplivata na odprt javni prostor – primer Metlika.

V starem mestnem jedru naselja Metlika, ki je dvignjeno na pomol nad dolino Obrha, so trije prepoznavni trgi (Mestni trg – »Plac«, Trg svobode, Partizanski trg). Vsi trije zgodovinsko pomembni srednjeveški trgi so dolgo opravljali funkcijo osrednjega skupnostnega prostora v mestu, s selitvijo nekaterih pomembnih upravnih in storitvenih dejavnosti na rob mesta pa je ta funkcija nekoliko zamrla. Vsi trije trgi so zdaj v funkciji parkirišč, občasno pa so prostor različnih družabnih in kulturnih prireditev.

Izkušnje s participativnim urejanjem

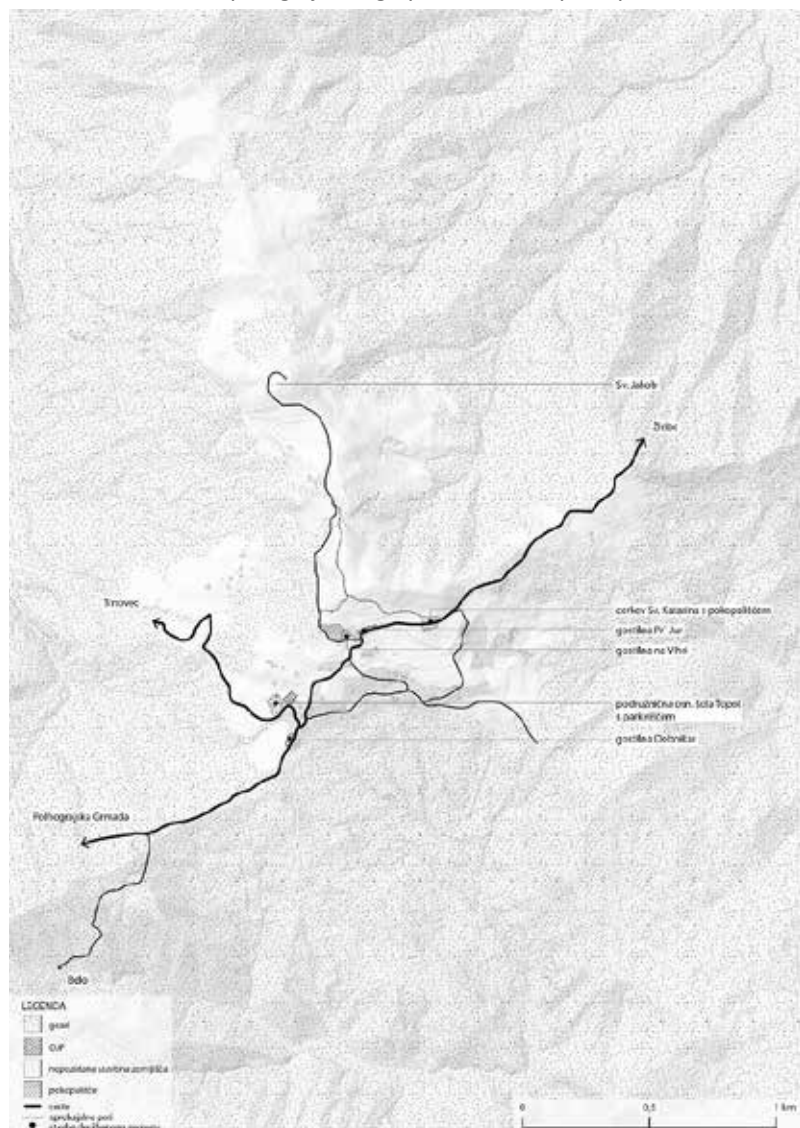
Potekajo prizadevanje za oživitev starega mestnega jedra Metlike: »V letu 2016 se je Občina Metlika pridružila članstvu Združenja zgodovinskih mest Slovenije z namenom povezovanja z preostalimi petnajstimi zgodovinskimi mesti v skrbi za obnovo in oživitev starih mestnih jeder«

(več: <https://www.metlika.si/post/129986>).

V okviru tedna mobilnosti leta 2021 je občina podprla iniciativo PAR-King PLAC: na Mestnem trgu so postavljena korita na mestu parkirnih mest, ki ozaveščajo, da je trg namenjen ljudem in ne le parkiranju.

Več: <https://www.metlika.si/post/552526>

Slika 10: Analiza odprtega javnega prostora v Topolu pri Medvodah

V vaseh osrednji prostor prevzemajo osrednji prostori pred stavbami družbenega pomena (šola, cerkev, gostilna, »pod lipo«) – primer Topol pri Medvodah.

V naselju Topol pri Medvodah so podružnična osnovna šola s športnim in otroškim igriščem, pokopališče ob cerkvi sv. Katarine, gostilne oziroma turistične kmetije. Območje ob cerkvi na vzhodnem delu vasi je razglašeno kot kulturna krajina Katarina; območje kulturne dediščine s cerkvijo, župniščem, lipo in pokopališčem je prostorsko dominantno in pomeni značilnost krajinske podobe Polhograjskih Dolomitov.

Izkušnje s participativnim urejanjem

Na območju vasi in njenega širšega zaledja se v okviru projekta Smoties (<https://www.facebook.com/humancitiesEU/?fref=ts>) izvajajo participativne prakse (UIRS). Delavnice z lokalnimi deležniki (nosilci kulturnih in poslovnih dejavnosti, kulturni sektor in podobno) naslavlja vprašanja dolgoročne razvojne vizije hribovitega območja krajinskega parka Polhograjski Dolomiti, s posebnim poudarkom na vlogi odprtih javnih prostorov za kakovost bivanja prebivalcev in obiskovalcev. V tako imenovanih studijih prototipiranja* se participativno ob sodelovanju kulturnega sektorja razvijajo eksperimentalne oblike javnega prostora, ki preizprašujejo vlogo lokalne dediščine in tradicij ter z uporabo lokalnih materialov kažejo na možnosti vzpostavljanja kakovostnih, odmaknjenejnim krajem prilagojenih oblik javnega prostora (na primer Gnezdo, Suhozid). Projekt tudi preizprašuje morebitne nove vloge prvin kulturne krajine kot novih OJP (sadovnjak, kolovoz in podobno).

* Prostori, kjer oblikovalci, inovatorji ustvarjajo preizkusne različice izdelkov ali rešitev pred končno izvedbo

3.2.3 VRSTE ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA V MANJŠIH KRAJIH

Odperti javni prostor je raznovrsten, in sicer je lahko: trg, park, šolsko, otroško, športno igrišče, pokopališče, obvodni prostor, lahko so to vrtički, pešpoti, ulice, ceste in drugo. Javna površina je lahko vnaprej načrtovana (na primer osrednji trg ali mestni park, promenada, reprezentančni prostor pred pomembnimi objekti družbenega pomena, območja varstva narave ali kulturne dediščine) ali pa so v procesu razvoja mesta nekateri prostori zaradi različnih razlogov ostali nepoznani – bodisi zaradi neprivlačnosti za pozidavo (na primer neugodne lege) bodisi zaradi drugih dejavnosti (na primer kmetijstvo, poplavno območje), nato pa se prav ti nepozidani deli postanejo še posebno pomembni kot skupni prostor ali prostor, ki je nosilec funkcije javnega prostora (na primer taki imenovani mestni gozdovi).

V manjših krajih so različne vrste javnega odprtega prostora, naselja pa so različno opremljena z odprtim javnim prostorom.

Mestni trg je v večini slovenskih mest še vedno kraj prvotne družbene funkcije odprtega prostora, kot prostora srečevanja, deloma tudi izmenjave blaga, čeprav, tako kot v večini zahodnih oziroma sodobnih mest – to funkcijo vse bolj prevzemajo trgovska središča na obrobju mest.

Parki so v manjših krajih urejeni bolj izjemoma, kjer pa so, so pomembna mestna struktura in gradnik prepoznavnosti (v Ljutomeru sta dva večja parka, v Radencih velik zdraviliški park). Sicer so parki v manjših krajih vezani na zgodovinske stavbe ali ureditve družbenega pomena (pod gradom v Metliki) oziroma obeležujejo naravne prvine (izvir Ižice na Igu). Včasih so parkovne ureditve večfunkcionalne ter vključujejo tudi otroška in druga igrišča.

V krajih z osnovno in drugimi (na primer srednjimi) šolami so šolska in ob njih urejena športna ter otroška igrišča najpomembnejši kraji srečevanja mlajših in aktivnih prebivalcev ter njihovih spremljevalcev, pa tudi drugih prebivalcev. Šolska in športna igrišča predvsem v zelo majhnih krajih prevzemajo funkcijo glavnega zbirališča. V takih krajih pomembno vlogo prevzemajo tudi pohodniške in druge poti v kulturni krajini.

Športne površine kot samostojna (ne na šolo vezana) območja so pomemben javni odprt prostor mest (hipodrom Ljutomer), pa tudi manjših krajev (nogometna igrišča). Območja za šport in rekreacijo se razvijajo kot odziv na razmere (smučišča, kopališča). V novejšem času je v porastu urejanje rekreacijskih kolesarskih poti.

Otroška igrišča so redko urejena kot samostojne površine. Večinoma so vezana na vzgojno izobraževalne ustanove (vrtce in šole), ponekod so otroška igrišča urejena tudi v soseskah stanovanjskih območij.

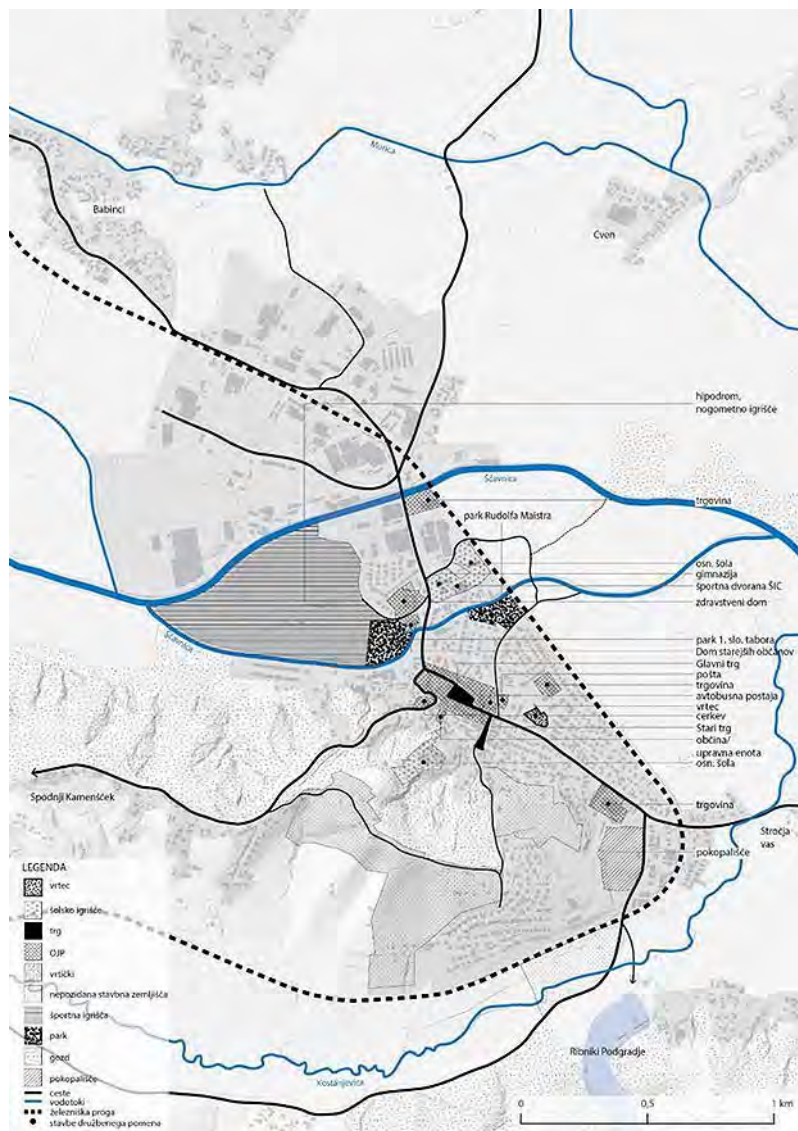
Pokopališča so pomembna kot kraji spomina, predvsem za starejše pa tudi kraji srečevanja. Starejša pokopališča so večinoma urejena ob glavnih cerkvah (praviloma v središčih krajev), novejša pokopališča pa so na obrobjih mest.

Ulice in poti so eden najpomembnejših odprtih javnih prostorov v naseljih, saj jih uporabljajo vsi, in to na svojih vsakdanjih poteh. Ceste in ulice so različno opremljene (s pločniki ali brez, s kolesarskimi stezami ali brez, z drevoredi oziroma zasaditvami ali brez). Formalno urejanje uličnega prostora kot skupnega prostora (tako imenovani »shared space«) je redko, čeprav lahko tudi upošteva to načelo. Kolesarske steze in drevoredi so v manjših krajih bolj izjema kot pravilo.

Obvodni prostori so, kadar gre za kopalne vode (reka, morje), urejene na način športnih igrišč in kopališč, so odprti javni prostori, sicer pa so obvodne površine praviloma naravni in za javnost nedostopni zeleni koridorji.

Okoliška krajina je pomembna strukturna, funkcionalna ter ekološka vez z odprtim prostorom mesta ali kraja, pa tudi pomembno rekreativno območje prebivalcev (na primer okoliški gozdovi, odprta kmetijska krajina, ribniki, barje, vodotoki in priobalni pas so priljubljena območja rekreacije na prostem), posebno v primeru urejenih poti.

Slika 11: Analiza odprtega javnega prostora v Ljutomeru

V naseljih so različne vrste odprtega javnega prostora – primer je Ljutomer.

Glavni trg, park I. slovenskega tabora, park Rudolfa Maistra ter športno rekreacijski park so najbolj prepoznani in tudi najbolj uporabljeni javni odprti prostori mesta. Poleg tega so dobro obiskana še športna igrišča, urejena ob gimnaziji in Osnovni šoli Cvetka Golarja oziroma športni dvorani Športno izobraževalni center (ŠIC) Ljutomer, ter ob Osnovni šoli Ivana Cankarja. Na južnem delu naselja je urejeno pokopališče. Južno od naselja je območje Krajinskega parka Ljutomerski ribniki in Jeruzalemske gorice. Ribniki Podgradje na jugu in gozdni rezervat Babji ložič vzhodno od mesta so priljubljeno sprehajališče.

Izkušnje s participativnim urejanjem

Občina Ljutomer je bila prva, ki je že leta 2012 izdala Celostno prometno strategijo v skladu s sodobnimi smernicami Evropske komisije in je leta 2017 izdala prenovljeno različico. Najpogostejše poudarjen ukrep iz prvotne strategije je preureditev stanovanjske soseske Juršovka v območje prijaznega prometa.

Več: <https://www.ljutomer.si/DownloadFile?id=218472>

3.3 ZAKAJ JE POMEMBNO TUDI V MANJŠIH KRAJIH UREJATI KAKOVOSTEN ODPRTI JAVNI PROSTOR

Odperti javni prostor je bistvena sestavina vsakega naselja. Osnovni razlog za nastanek odprtega javnega prostora so potrebe ljudi po bivanju v skupnosti in organiziranju življenja v naselju, zagotavljanju skupnih storitev in infrastrukture ter tudi po zadovoljevanju družbenih potreb – po družbeni povezanosti, enakosti in vključenosti. Gre za prostor, ki je bil od samega nastanka naselij namenjen izvajanju skupnih dejavnosti, druženju in srečevanju.

POUDARJENO

»Odperti javni prostori (zelene in druge javne površine), kot so parki, drevoredi, trgi, ploščadi, poti, otroška igrišča, so komunalna infrastruktura, urejanje naselij z javnimi zelenimi in drugimi površinami pa klasična komunalna dejavnost.«

Gospodarska javna služba varstva okolja urejanje in čiščenje javnih površin. Strokovne podlage za zakonsko ureditev izvajanja obvezne lokalne gospodarske javne službe. Avtorji: Simoneti, M., Šifkovič Vrbica, S., Didovič, U. (2021):

https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNVP/Dokumenti/Prostorski-red/Strokovne_podlage_GJS_javne_povrsine.pdf

Urejen odprti javni prostor prispeva h kakovosti bivanja, k dobremu počutju ljudi, izboljšani odpornosti mesta na različne aktualne izzive (epidemije, podnebne spremembe), omogoča socialne stike, podpira, ohranja ali na novo vzpostavlja kulturno raznolikost, lokalno identiteto, omogoča različnost in raznolikost – pa vendar urejenost odprtega prostora v nekem kraju ne moremo enoznačno povezati s kazalniki razvoja mest (na primer s podatki o deležu delovno aktivnih prebivalcev, ekonomski moči, brezposelnosti). Bolj kot statistični kazalniki razvoja mest na urejenost in s tem na rabo odprtega javnega prostora vplivajo naravno geografski in kulturno zgodovinski dejavniki razvoja mest, predvsem pa to, koliko je odprtega prostora (ali ga primanjkuje ali ga je dovolj), kako je urejen (ali je urejen za različne uporabnike ter omogoča raznovrstno rabo ali prvenstveno namenjen motornemu prometu), kako je privlačen za rabo in podobno.

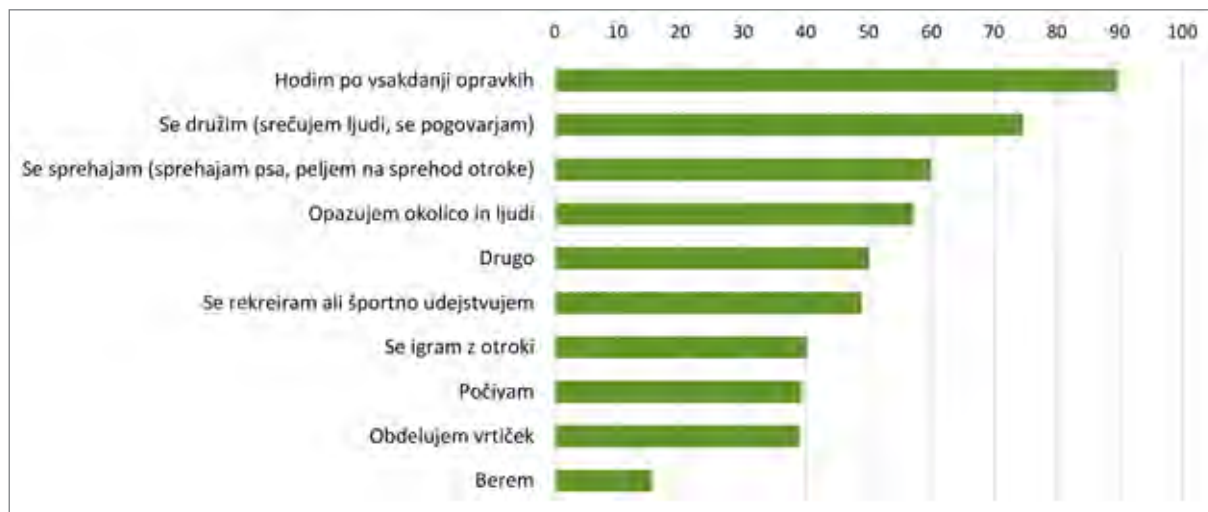
Razlogi za urejanje kakovostnega odprtega javnega prostora v manjših krajih se ne razlikujejo bistveno od razlogov za urejanje v večjih krajih, saj za odprti javni prostor tudi v manjših krajih velja, da:

- je glavni gradnik kraja, ki ga uporabljajo vsi,
- prispeva h kakovosti bivanja, zdravju in dobremu počutju,
- omogoča povezano skupnost,
- povečuje prepoznavnosti in privlačnost naselij,
- vpliva na vrednote ljudi v zvezi s prostorom,
- prispeva k odpornosti mest proti podnebnim spremembam;
- je ta prostor nenazadnje tudi v manjših krajih treba zagotoviti skladno s formalnimi obvezami (strategije, predpisi in podobno).

3.3.1 ODPRTI JAVNI PROSTOR JE TEMELJNI GRADNIK LOKALNEGA OKOLJA IN LOKALNE SKUPNOSTI

Odpri javni prostor: ulice, trge, skupne javne prostore, uporabljajo vsi na svojih vsakdanjih poteh, in to ne glede na to, kako so urejeni. Zato so vprašanja o tem, kako je odprti javni prostor urejen, pomembna za vsakdanje življenje prebivalcev. Večina prebivalcev desetih izbranih malih mest je na splošno vprašanje v javnomnenjski anketi (Vertelj Nared, 2014), kaj navadno počnejo v odprtem javnem prostoru, navedla, da običajno hodijo po vsakdanjih opravkih (89,6 %). Na drugem mestu se anketirani v odprtem javnem prostoru največkrat družijo (srečujejo z drugimi in se pogovarjajo, 74,6 %), na tretjem mestu je sprehajanje (59,8 %) in nato opazovanje (57,2 %). To pomeni, da so glede na Gehlove (2006) opredelitve treh skupin dejavnosti v mestu na prvem mestu nujne (angl. »necessary activities«), na drugem mestu so družbene aktivnosti (angl. »social activities«) in na tretjem mestu izbirne, rekreacijske aktivnosti (angl. »optional, recreational activities«).

Slika 12: Odgovori na vprašanje »Kaj običajno počnete v odprtem javnem prostoru« v okviru javnomnenjske ankete o odprtem javnem prostoru v desetih izbranih malih mestih (Vertelj Nared, 2014)

3.3.2 ODPRT JAVNI PROSTOR PRISPEVA H KAKOVOSTI BIVANJA, ZDRAVJU IN DOBREMU POČUTJU

Odprt javni prostor je prepoznan kot bistven za dobro počutje prebivalcev ter ga povezujemo s kakovostjo bivanja (na primer Leipziška listina, 2007; Weziak-Bialowolska, 2016; SPRS, PRS, 2004) in zdravjem (Šuklje Erjavec, Kozamernik et al., 2019). V času epidemije covid se je povečalo zanimanje za preživljanje prostega časa in oddiha v urejenem odprtem javnem prostoru.

POUDARJENO

Ven za zdravje: Priročnik za načrtovanje zelenih površin za spodbujanje telesne dejavnosti in zdravega življenjskega sloga. Avtorji: Šuklje Erjavec, I., Kozamernik, J., Žlender, V., Nikšič, M., Mladenovič, L., Vodeb, V., Goršič, N., Ravnikar Ž. 2019: https://www.uirs.si/pub/Ven_za_zdravje_jan_20_splet.pdf

Kakovost bivanja je tudi v majhnih mestih Slovenije povezana z odprtim javnim prostorom. Čim bolj raznovrsten po funkcijah, dejavnostih, prizoriščih in uporabnikih je odprti javni prostor, tem večje so možnosti za raznovrstne rabe in dejavnosti v mestu, s čimer pa je povezano tudi zadovoljstvo ljudi z odprtim javnim prostorom; ugotovljeno je bilo, da kjer v mestih ni bilo zagotovljenih vseh prvin odprtega javnega prostora, so ljudje manj zadovoljni, saj prostori ne zadovoljujejo vseh njihovih potreb, čeprav morda količinsko tega prostora ne primanjkuje (Vertelj Nared, 2014).

V zadnjih desetletjih se tudi pri nas izvajajo različne raziskave, ki preučujejo javni prostor (na primer v povezavi z vplivom oblikovalskih rešitev na vzorce uporabe – Goličnik Marušić, 2005, v povezavi z doživljajskimi razsežnostmi odprtega javnega prostora – Nikšič, 2008, povezano s kakovostjo bivanja – Zapušek in Kučan, 2009; Vertelj Nared, 2014, povezano z upravljanjem – Jankovič Grobelšek, 2011; Simoneti, 2016, povezano z zdravjem – Šuklje Erjavec in Kozamernik et al., 2019).

3.3.3 ODPRTI JAVNI PROSTOR OMOGOČA POVEZANOST SKUPNOSTI

Odprti javni prostor odseva dogajanje v družbi, saj je »ogledalo« družbe in kulture ter kaže, kako ljudje živijo, kako se spoprijemajo z izzivi družbenih in gospodarskih sprememb, ter njihove medsebojne odnose (Degros, Knierbein in Madanipour, 2013). Dobro zasnovan in dobro upravljan javni prostor omogoča povezano skupnost, doživljanje povezanosti s posamezniki in družbo, pa tudi spoprijemanje z novim, neznanim, hkrati pa prispeva tudi k boljši uporabniški in doživljajski izkušnji v naselju (Goličnik in Thompson, 2010; Nikšič in Watson, 2018). Je tudi prostor »začasne povezanosti, ki nastane, ko ugotovimo, da se ljudje na isto okolje odzivajo podobno« (Carr s sodelavci, 1992: 344). Odprti javni prostor je lahko eno od meril urbanosti (Drozg, 1999; Hočevár, 2000; Castells, 2004; Uršič in Hočevár, 2007; Kos, 2008; Auge, 2011).

Spoznati uporabnike mesta, njihove navade, želje in vrednote, pomeni razumeti, kdo odprti javni prostor uporablja. Skupnost se gradi tudi s pomočjo javnega prostora. Za razumevanje skupnosti je treba vedeti, kdo skupnost sestavlja, kaj ljudje potrebujejo, kako uporabljajo prostor, kako so s stanjem zadovoljni ter na podlagi analize stanja ugotoviti, kaj še manjka in kako lahko odprti javni prostor pripomore k boljšim bivalnim pogojem, h gradnji skupnosti, kakovosti bivanja, torej tudi k razvoju mesta.

PRIMER IZ PRAKSE

»VSI V MESTO! TRAJNOSTNA URBANA REGENERACIJA MESTNEGA JEDRA KOČEVJA«

Kraj: Mestno jedro Kočevja

Trajanje: november 2019 – junij 2022

Izvajalci, partnerji in podporniki: IPoP – Inštitut za politke prostora, Občina Kočevje

Udeleženci: predstavniki lokalnih oblasti, občinskih strokovnih služb, javnih zavodov (kultura, turizem, knjižnica, muzej, osnovna šola, vrtec, zdravstveni dom), centra za socialno delo, policije, SPV, društev in organizirane civilne družbe, lokalne skupnosti, osnovnošolcev, srednješolcev, lastniki prostorov, prebivalke in prebivalci, uporabniki mestnega jedra in izvajalci dejavnosti v mestnem jedru.

Izkušnja: »Primer vključujočega procesa oživljanja mestnega jedra, v okviru katerega je občina s strokovno podporo zunanjega izvajalca z različnimi aktivnostmi povezala delovanje lokalnih institucij in različnih skupin prebivalcev ter usmerila proces oživljanja v prepoznavo potencialov za razvoj novih programov in iskanje sinergij med lokalnimi akterji. V široko odprtem skupnostnem pristopu je bil ustvarjen akcijski program oživljanja, v mestnem jedru je delovna skupina s prebivalci odpirala vprašanja in pojasnjevala načrtovane ukrepe, organizirano je bilo delo odprte pisarne in izvedeno je bilo več različnih dogodkov, ki so vabili ljudi v mestno jedro k razpravam, druženju in doživljanju mestnega okolja. Bistvena posebnost pristopa je bila v skladu z akcijskim načrtom prenove mestnega jedra okrepiti in vsebinsko napolniti sodelovanje med strokovnimi službami občine, prebivalci in izvajalci različnih dejavnosti v jedru Kočevja ter sprožiti vsebinsko osmišljanje napovedane fizične prenove jedra z razvojem novih programov za različne skupine prebivalcev in novo prometno politiko.«

Več: <https://www.kocevje.si/novica/257609>, <https://www.kocevje.si/post/262311>

Tudi mobilnost prebivalstva je povezana z urejanjem in rabo javnega odprtega prostora ter zadovoljstvom ljudi glede urejenosti prostora. Raziskave kažejo, da tisti, ki navadno po mestu hodijo peš ali se vozijo s kolesom, pogosteje uporabljajo javne odprte prostore mesta kot so mestni park, mestni trg, otroška ali športna igrišča in jih tudi bolje ocenjujejo od tistih, ki se običajno vozijo z motornim vozilom (Vertelj Nared, 2014). Povezava je pomembna, ker odkriva pomen urejanja javnega prostora po meri ljudi, saj spodbuja rabo prostora in zagotavlja, da koristi urejanja dosežejo ljudi, omogoča pa tudi socialne stike, priložnostno srečevanje prebivalcev in utrjevanje pripadnosti skupnosti.

PRIMER IZ PRAKSE »LOKALNI NAČRT HODLJIVOSTI (LNH) LUCIJA«

Kraj: Lucija

Trajanje: pomlad–poletje 2022

Izvajalci, partnerji in podporniki: IPoP – Inštitut za politike prostora, CIPRA Slovenija, Zavod Dostop in predstavniki občine Piran v sodelovanju s številnimi lokalnimi akterji. Program Aktivno v šolo in zdravo mesto (2019–2023), katerega izvajanje je sofinanciralo Ministrstvo za zdravje RS.

Udeleženci: šolarji, učitelji, lokalna fokusna skupina, sestavljena iz predstavnikov občine, javnih zavodov, SPV CP, osnovnih šol, območne enote NIJZ, Centra za krepitev zdravja in civilnodružbenih organizacij.

Izkušnja: »Lokalni načrt hodljivosti za občino Piran – Lucija (LNH Piran – Lucija) je nastal kot rezultat sodelovanja občine Piran z izvajalci programa Aktivno v šolo in zdravo mesto, IPoP – Inštituta za politike prostora in CIPRA Slovenija v dejavnosti Načrtujmo skupaj zdravo mesto! Posebnost vseh LNH je v skupnostnem pristopu k načrtovanju hoji in zdravju prijaznega lokalnega okolja. Poleg pestre strukture sodelujočih, ki so v pripravo vključeni prek delovne skupine na občini in lokalne fokusne skupine, pristop odlikuje še uporaba več drugih metod neposrednega sodelovanja (pogovorni sprehod, intervju, javno-mnenjska anketa) z različnimi skupinami lokalnih akterjev (šolarji, starejši, invalidi, izobraževalne ustanove, zdravstvena ustanova, občinski javni zavodi ...). Na osnovi analitičnih ugotovitev je v procesu priprave LNH OŠ Lucija posodobila svoj načrt šolskih poti ter dodala nanj tudi trase in postaje za spremljano hojo v šolo s Pešbusom in postaje Poljubi in odpelji, hkrati pa je občina Piran dobila tudi seznam infrastrukturnih, organizacijskih in ozaveščevalnih ukrepov, s katerimi lahko v prihodnje bistveno izboljša pogoje za hojo po vsakdanjih opravkih v svojem okolju.«

<https://ipop.si/2021/11/18/lokalni-nacrt-hodljivosti-za-obcino-piran-lucija/>

3.3.4 ODPRTI JAVNI PROSTOR POVEČUJE PREPOZNAVANOST IN PRIVLAČNOST NASELIJ

Urejen odprti javni prostor vpliva na identiteto kraja in je ena ključnih prvin, po kateri se mesta med seboj razlikujejo. Hočevar (2000: 229) simbolno-vizualno razločljivost urbane krajevnosti vidi kot pomemben dejavnik primerjalnih prednosti tekmujoče povezujočih se evropskih mest, tako večjih kot tudi manjših. Nikšič (2008) pa ugotavlja, da ima v doživljajskih slikah, ki si jih uporabniki ustvarijo o mestih, odprti javni prostor pomembno mesto, tako njegova fizična pojavnost kot programska zasnova (Nikšič in Butina Watson, 2018). Simoneti (2016) ugotavlja, da je urejanje javnega odprtega prostora tudi svojevrsten način dokazovanja sposobnosti, znanja in ekonomske moči lokalne skupnosti.

V slovenskih mestih je v zadnjih desetletjih predvsem zaradi »izrazite prostorske koncentracije trgovine in drugih storitvenih dejavnosti v velikih suburbanih trgovskoposlovnih središčih« (Rebernik, 2010: 122) na mestnih obrobjih opaziti »zamiranje mestnih središč, ki je še posebno intenzivno v manjših in srednje velikih mestih« (ibid.: 123). Kot ugotavlja Rebernik (ibid.), so nekatera »mesta in občine sicer zaznale problem upadanja vitalnosti in privlačnosti mestnih središč, ob tem pa ne prihaja do izvajanja ukrepov za usmerjanje in načrtovanje razvoja trgovine in drugih storitvenih dejavnosti«.

Urejanje odprtega javnega prostora lahko – še posebno, kadar celovito urejanje spremlja umeščanje dejavnosti – prispeva k oživljanju naselij, mestnih središč, sosesk ali delov mest. Z drugimi besedami – samo (pre)urejanje (na primer pretlakovanje) ne pomeni veliko, če ni povezano z družbenimi vprašanji in širšo revitalizacijo kraja, saj ostaja le »prazna« lupina oziroma nova preobleka.

PRIMER IZ PRAKSE »KINO MED BLOKI«

Kraj: soseska Bratovševa ploščad

Trajanje: tradicionalen dogodek od leta 2013

Izvajalci, partnerji in podporniki: Skupaj na ploščad!, MOL – ČS Posavje

Izkušnja: *»Kino med bloki je del projekta »Ploščad-dvorišče, igrišče, srečišče ...«, kjer se srečujejo prebivalci soseske, družijo, pogledajo film in s tem soustvarjajo skupnost.«*

Več: <https://www.facebook.com/skupajnaploscad/>

PRIMER IZ PRAKSE »POT DOBROT«

Kraj: kmetije v Klečah, Savljah in na Ježici, v bližini soseske Bratovševa ploščad

Trajanje: tradicionalen dogodek od leta 2013

Izvajalci, partnerji in podporniki: Skupaj na ploščad!, MOL – ČS Posavje, Kmečka strojna skupnost

Izkušnja: *»Organizacija kolesarjenja po Poti dobrot združuje izlet s postanki na kmetijah v bližini ljubljanske soseske Ruski car s promocijo trajnostne mobilnosti. Na Tržnem dnevu pa se na Bratovševi ploščadi predstavijo okoliške kmetije.«*

Več: <https://sl-si.facebook.com/potdobrot/>

3.3.5 ODPRTI JAVNI PROSTOR VPLIVA NA VREDNOTE LJUDI V ZVEZI S PROSTOROM

Odprti javni prostor ima pomemben vpliv na oblikovanje vrednot ljudi v povezavi s prostorom. Različni dejavniki, kot so prostorske razmere, način uporabe ter stopnja zadovoljstva s tem prostorom, skupaj oblikujejo dožemanje ljudi o prostoru, v katerem se gibljejo. Kot je opozorjeno v raziskavi Vertelj Nared (2014), osebna izkušnja, ki izvira iz neposredne rabe in poznavanja določenega prostora, neposredno vpliva na vrednote v zvezi s prostorom. Tako se želje posameznikov velikokrat oblikujejo glede na to, kar poznajo in cenijo.

Osebna izkušnja, ki izhaja iz rabe in poznavanja neke ureditve, neposredno vpliva na vrednote ljudi v zvezi s prostorom, s tem pa tudi na želje. Kar poznamo, to cenimo in obratno – česar ne poznamo oziroma nam ni dostopno, tega tudi ne cenimo kaj dosti. Pomen ocenjevanja zadovoljstva prebivalcev z odprtim javnim prostorom je zato večplasten. Na eni strani ti rezultati odražajo realno oceno fizičnega stanja prostora, na drugi strani pa pokažejo tudi na stopnjo zadovoljstva ljudi z njim. Nudijo dragocene vpoglede odločevalcem in načrtovalcem, ki lahko iz teh ocen razberejo potrebe in želje prebivalcev ter na tej osnovi načrtujejo potrebne in želene ureditve za izboljšanje prostora. Participativni pristopi, ki vključujejo mnenja in želje prebivalcev, so ključni za oblikovanje prostora, ki resnično zadovoljuje njihove potrebe. Kljub temu se je treba zavedati, da ocene zadovoljstva lahko odražajo tudi subjektivno dožemanje prebivalcev, ki temelji na njihovih osebnih izkušnjah kot aktivnih uporabnikov prostora, zato je ob tem nujno opozoriti tudi na odgovornost pri izvajanju strokovnih rešitev, kar seveda ne zmanjšuje pomena participativnega, vključujočega in soodločevalskega načrtovanja prostora.

3.3.6 VSE BOLJ SO PREPOZNANE KORISTI ZELENIH POVRŠIN TER NA PODNEBNE SPREMEMBE ODPORNEGA ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA

Odpri javni prostor lahko pomembno prispeva k odpornosti in prilagajanju mest na podnebne spremembe. Na naravi temelječe rešitve, urejanje površin, ki omogočajo zadrževanje padavin, ozelenjevanje mest z namenom izboljševanja mikroklimе in ohlajanja mest, uporaba različnih vrst rastlin, ki prispevajo k omilitvi zmanjševanja biodiverzitete v naseljih, povečujejo ozelenitev grajenih struktur, in imajo še druge podobne učinke, so le nekateri od pomembnejših poudarkov, ki jih bodo naselja morala upoštevati, če se bodo želela prilagajati in krepiti odpornost na podnebne spremembe.

K trajnostnemu urbanemu razvoju, blaženju podnebnih sprememb in prilagajanju nanje spodbuja tudi Nova urbana agenda (2016). Oblikovanje in vzdrževanje dobro povezanih in dobro razporejenih omrežij odprtih, večnamenskih, varnih, vključujočih, dostopnih, zelenih in kakovostnih javnih površin kot ena od zavez Nove urbane agende poleg izboljšanja kakovosti bivanja, zraka, zdravja in povečanja biodiverzitete prispeva tudi k odpornosti mest proti nesrečam in podnebnim spremembam, kot so poplave, suša in vročinski valovi.

PRIMER IZ PRAKSE »VROČE TOČKE, LJUBLJANA«

Kraj: Ljubljana

Trajanje: avgust 2020

Izvajalci, partnerji in podporniki: Prostoroz

Izkušnja: »S projektom Vroče točke je Prostoroz povabil pešce, kolesarje in druge uporabnike javnega prostora, naj glasujejo za lokacije, ki jih zaznavajo kot prevroče. Ljudje so povedali, kje v mestu jim je poleti prevroče. Projekt obravnava problematične lokacije, predlaga ukrepe in zagovarja prostorske rešitve, ki hladijo mesto.«

Več: <https://www.prostoroz.org/projekti/vroce-tocke> in <https://vroce-tocke.info/>

3.3.7 ZAVEZANI K UREJANJU KAKOVOSTNEGA ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA

Urejanju odprtega prostora je treba nameniti posebno pozornost tudi skladno z mednarodnimi (Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030, 2015; Nova urbana agenda Habitat III, 2016) in državnimi strateškimi zavezami (SPRS, ReSPR50, PRS) ter prostorsko zakonodajo (Zakon o urejanju prostora), tako v urbanih naseljih kot v podeželskih naseljih. Zakon o urejanju prostora (ZureP-3) določa, da je v ureditvenih območjih naselij treba zagotavljati zadosten obseg javnih površin, pri čemer je med drugim treba upoštevati: enakovredno preskrbljenost in dostopnost za vse prebivalce; potrebe po raznoliki uporabi teh površin (preživljanje prostega časa, šport in rekreacija, varna igra otrok, izobraževanje, zagotavljanje drugih posebnih funkcij); funkcionalno vključenost teh površin v okoliški prostor; naravne in grajene značilnosti prostora naselja (reliefne značilnosti, vode, delež in razmestitev naravnih sestavin); potrebe po ustrezni členitvi grajene strukture in prepoznavni podobi naselja; doseganje ugodnih klimatskih in zdravih življenjskih razmer v naselju.

PRIMER IZ PRAKSE

»ZASNOVA UREDITVE PROSTOROV ZA LOČEVANJE ODPADKOV – GRADIŠKA« (PARTICIPATIVNI PRORAČUN)

Kraj: Gradiška ulica, Straža

Trajanje: september – december 2021

Izvajalci, partnerji in podporniki: Urbanka, lokalna pisarna celovite urbane prenovе Novo mesto (Est=etika - društvo za vzpodbujanje etike v prostoru, Zavod Zora, Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto, Matjana Urek), Matjaž Tisovec (prebivalec in predlagatelj), Občina Straža, Komunala Novo mesto, prebivalci Gradiške ulice

Izkušnja: »Participativni projekt Zasnova ureditve prostorov za ločevanje odpadkov v Gradiški ulici je skozi vključevanje upravljavcev in lokalnih prebivalcev poskušal podati konsenzualen predlog zasnove za ureditev prostorov za ločevanje odpadkov v celotni Gradiški ulici v Straži, ki so sedaj neurejeni in neustrezni.«

Več: <https://www.tlelele.si/sl/projekti/50>

3.4 POSEBNOSTI PARTICIPATIVNE PRAKSE V MANJŠIH KRAJIH

Participativna praksa v urejanju manjših krajev pri nas še ni sistematično raziskana. Poskus pregleda tovrstnih praks je v obdobju 2020–2022 opravila mednarodna mreža Humana mesta (ang. Human Cities). Podrobni pregled več kot 50 praks participativne prenovе ali nove vzpostavitve javnega prostora v odmaknjenih in majhnih krajih po vsej Evropi je pokazal na nekaj posebnosti manjših krajev (glej tudi prilogo 1):

- V manjših krajih so ljudje bolj odvisni od medsebojnega sodelovanja, občine pa na nje pogosto tudi prenesejo precej nalog (na primer vzdrževanje cest, urejanje zelenih površin).
- Zunanjo pomoč oziroma podporo potrebujejo na poseben način, ker jim primanjkuje ljudi.
- Pobuda oziroma motivacija za participativno urejanje prostora nemalokrat pride od zunaj, na primer preko umetniških ali raziskovalnih projektov. V takih primerih se lahko procesu sčasoma pridružijo lokalni prebivalci, ko se začnejo istovetiti z dejavnostmi in vključevati se v skupnostno oblikovanje prostora. Pri tem je pomembna jasna zavezanost teh skupnosti k skupnemu delovanju in neprekinjenosti njihovega prispevka k uresničevanju skupnostno dogovorjene vizije. V teh primerih imajo lokalni prebivalci pogosto vpliv na začetne pobude in postopke oblikovanja prostora ter sčasoma prevzamejo vodenje procesa, kar prinaša trajnostno sodelovanje in vzdrževanje. Sčasoma proces participativnega urejanja pridobi lokalno podporo in se lahko osredotoči na nepretrgano sodelovanje in uresničevanje skupnostnih ciljev ne glede na to, ali se je pobuda začela zunaj ali znotraj lokalne skupnosti.
- Delujoča partnerstva, ki povezujejo ljudi in skupine z različnimi znanji ter usposobljenostmi tudi od drugod, lahko pomembno prispevajo k dvigu kakovosti bivanja skupnosti v majhnem kraju. Sodelovanje z zunanjimi strokovnjaki, umetniki, raziskovalci in drugimi skupinami prinaša nove poglede na dogajanje in nove zamisli. Na primer vključitev arhitektov, urbanistov ali krajinskih arhitektov izven skupnosti lahko prinese inovativne rešitve za prostorske izzive, ki jih lokalni prebivalci sami morda

ne bi opazili. Takšna partnerstva tudi omogočajo prenos znanja, izkušenj in praks iz drugih krajev, kar lahko pomembno obogati lokalno skupnost. Novi pristopi, tehnike ali načini razmišljanja lahko spodbudijo kreativnost in inovacije pri urejanju odprtega prostora. Sodelovanje z različnimi skupinami lahko prinese tudi kulturne izmenjave, poveča družbeno povezanost in spodbudi skupno odgovornost za prostor. Na primer umetniški projekti ali delavnice z lokalnimi umetniki lahko poglobijo kulturo sodelovanja, spodbujajo ustvarjalnost in vplivajo na identiteto skupnosti. Pomembno je, da se ta partnerstva oblikujejo na način, ki spoštuje lokalno kulturo, potrebe in cilje - čeprav zunanji prispevki lahko prinesejo nove zamisli, je ključno, da se upoštevajo tudi mnenja in želje lokalnih prebivalcev ter da se partnerstva oblikujejo kot priložnost za sodelovanje in izmenjavo, ne pa kot vsiljevanje od zunaj.

- Pomembna je širša družbena in ekonomska podpora takim procesom, ne lokalna. Lokalni odločevalci pretežno vplivajo na razvoj in distribucijo finančnih sredstev ter drugih podpornih mehanizmov, ki omogočajo naprekinjenost dejavnosti, širša podpora pa sega tudi v vzpostavljanje partnerstev z drugimi vladnimi, nevladnimi in gospodarskimi akterji. Sodelovanje s tehničnimi strokovnjaki, organizacijami za prostorsko načrtovanje, izobraževalnimi ustanovami in podjetji lahko prinese dodatno znanje, sredstva in infrastrukturo, ki prispeva k uspešnemu izvajanju participativnih praks.
- Participativno vzpostavljanje kakovostnih javnih prostorov v manjših krajih je možno in uspešno predvsem v primerih, ko gre za stalno potekajoč in razvijajoč se proces, ne enkratne akcije.
- Proces tudi v manjših krajih dolgoročno ne more sloneti samo na prostovoljstvu, ampak je pomembna strukturna podpora, ki udeležencem omogoča razvoj zamisli, primernih usposobljenosti, prenos znanj, opolnomočenost za izvajanje dejavnosti in ne nazadnje finančno vzdržnost aktivnosti.
- Z vidika bolj učinkovite uporabe omejenih lokalnih virov je mogoče v manjših krajih uporabiti poenostavljeno različico značilnih korakov participativnega urejanja odprtega javnega prostora, vendar pa je ključno izvesti vse osnovne korake (glej tudi poglavje 4), da dosežemo kakovosten končni rezultat.

4 Priporočila

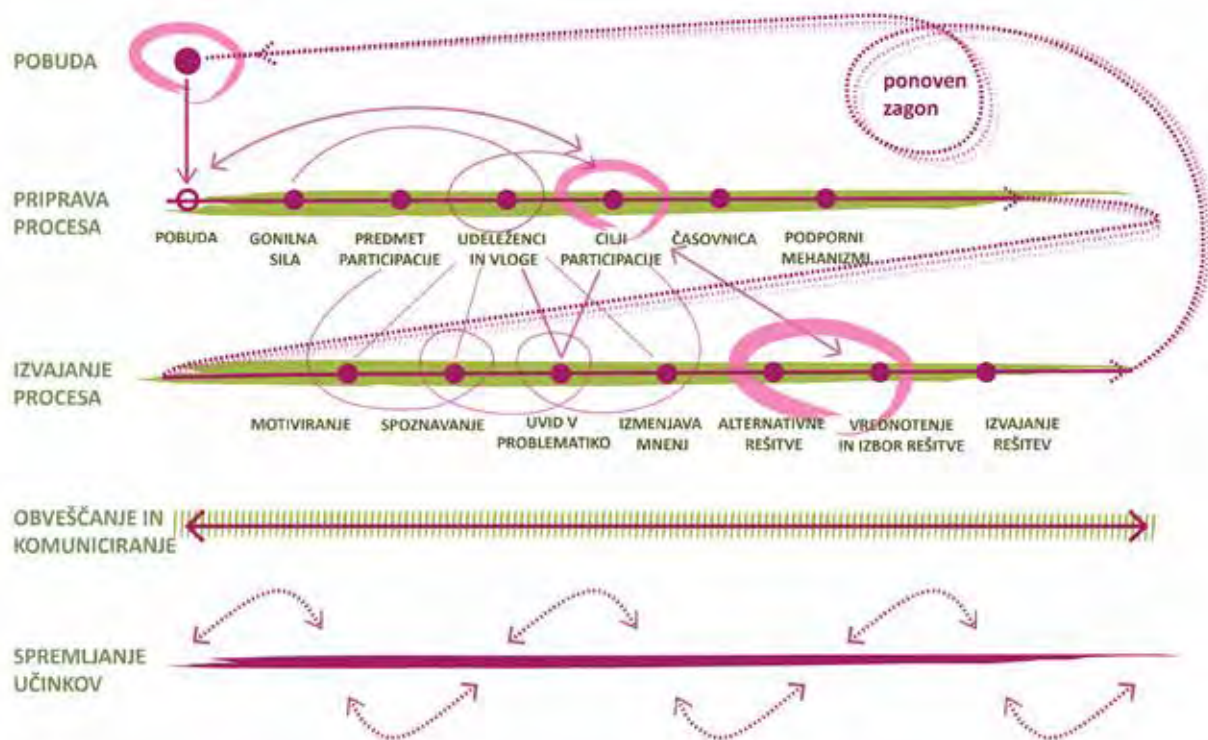
Participacija javnosti v urejanju odprtega javnega prostora ni enkratno dejanje. Gre za proces, v katerem so aktivnosti raznolikih udeležencev sestavni del različnih faz oziroma korakov v tem procesu. V nadaljevanju je podanih nekaj priporočil, kako zasnovati in izvajati proces ter kakšna orodja uporabiti, da bi prišli do želenega cilja. Poudarjen je tudi pomen obveščanja in komuniciranja ter spremljanja učinkov.

Vsak takšen proces se začne s **pobudo** (glej poglavje 4.1), nato pa je treba imeti pripravljen načrt, kako se bo javnost vključevala. V **fazi priprave** (glej poglavje 4.2) oblikujemo okvirni načrt poteka procesa celoten participativni proces bo bolj verjetno uspešen, če o njegovem osnovnem poteku in udeležencih, ključnih za posamezne korake, razmislimo vnaprej. Tako bo proces bolj pripravljen, saj bodo vsaj okvirno lahko ocenjeni tudi potrebni časovni in finančni vložki ter človeški viri. Z začetnim razmislekom o ključnih udeležencih lahko tudi načrtujemo oziroma izberemo najprimernejše metode in orodja, ki jih bomo uporabili v procesu.

V naslednji fazi, to je **fazi izvajanja** (glej poglavje 4.3), prihaja do intenzivnih izmenjav mnenj, idej in možnih rešitev, v nekaterih primerih pa tudi posegov v prostor.

V nadaljevanju so za vsako od dveh glavnih faz (priprava in izvajanje) orisani značilni koraki, skozi katere pri urejanju odprtega javnega prostora poteka participativni proces. Opisani sta tudi aktivnosti, ki morata v procesu participacije potekati stalno: to sta obveščanje oziroma komuniciranje (glej poglavje 4.4) ter spremljanje učinkov (glej poglavje 4.5).

Slika 13: Faze in koraki participativnega procesa

4.1 POBUDA

Proces ne bo začel teči brez **pobude**, ki ga sproži. Pobuda ni nujno hipna, lahko se izoblikuje postopoma in prek povezovanja različnih udeležencev, ki nato sodelujejo v procesu.

Pobuda lahko pride od kjerkoli oziroma kogarkoli – v procesih, spodbujenih od zgoraj, navadno od odločevalcev samih (na primer organov oblasti in uprave, ustanov); v procesih, spodbujenih od spodaj, pa na primer od uporabnikov odprtih javnih prostorov v lokalnih okoljih (glej preglednico 1). Za spodbujanje participativnih praks v urejanju prostora je pomembno splošni javnosti predstaviti možnosti, ki jih imajo posamezniki ali skupine, ko pride do pobude od spodaj – kako naj se pobuda oblikuje oziroma napiše, kam jo je mogoče poslati in podobno (na primer prek spletnega portala občinske uprave, v času uradnih ur pristojnega občinskega oddelka, na dnevu županovih odprtih vrat).

4.2 PRIPRAVA – ZASNOVA PROCESA PARTICIPACIJE

Kot v nekaterih drugih primerih načrtovanja sodelovalnih procesov je tudi pri načrtovanju participativnega urejanju odprtega javnega prostora mogoče upoštevati načelo 4K:

- KAJ se mora zgoditi – na podlagi prepoznanih potreb je treba jasno določiti cilje, za katere si prizadevamo,
- KAKO naj se to zgodi – določijo se poti, po katerih je mogoče priti do cilja, in sredstva, ki so za to potrebna oziroma na voljo,
- KDAJ naj se zgodi – posamezne aktivnosti, ki vodijo do cilja, je treba časovno opredeliti in določiti njihovo sosledje oziroma prepletanje,
- KDO naj to izvede – določijo se vloge, pristojnosti in odgovornosti vseh udeležencev procesa.

Hkrati mora biti načrtovanje procesa prilagodljivo ter odzivno na okoliščine in potrebe, ki se pokažejo med izvajanjem procesa. Togi pristopi, ki vnaprej dokončno določijo točen potek, so zaradi splošne večplastnosti urejanja prostora in dinamike participativnega procesa vnaprej obsojeni na zmanjšan uspeh.

NA KAJ MORAMO BITI POSEBNO POZORNI

Uspešno načrtovanje je usmerjeno **h konkretnim ciljem**, ima postavljene jasen **časovne okvire**, je terminsko strukturirano, a **prilagodljivo** skozi čas in **opredeli vloge** udeležencev procesa. Tako je mogoče ohraniti jasno usmeritev k cilju, prihraniti čas, se izogniti nepotrebnim korakom, imeti nadzor nad procesom in jasnejšo sliko, ko je treba sprejemati odločitve, olajšano pa je tudi upravljanje tveganj in negotovosti.

Polni participativni proces ključne udeležence povabi že k zasnovi samega procesa in ne le na začetku, ampak večkrat v ključnih fazah poteka procesa. S tem je udeležencem omogočeno, da skupaj domislijo tudi potek procesa v vseh njegovih razsežnostih, kot je predstavljeno v naslednjih podpoglavjih.

4.2.1 KDO JE GONILNA SILA PROCESA

Že na samem začetku je pomembno razumeti, kdo je glavna **gonilna sila** (ki ni nujno omejena na posamezno ustanovo ali osebo), ki ima dovolj močno motivacijo za vodenje procesa skozi različne faze. Dobrega vodjo zaznamujejo integriteta, empatija, spoštovanje različnosti, prilagodljivost, zmožnost navdušiti druge in – ne nazadnje – dobra mera poguma!

4.2.2 KAJ BO VSEBINA PARTICIPACIJE

V začetku je treba določiti tudi predmet participacije: **kaj** bo konkretna vsebina oziroma področje participacije. Predmet participacije se lahko izpelje neposredno iz začetne pobude, lahko pa se na podlagi začetne pobude uskladijo različni akterji in ga opredelijo. Glede urejanja javnega prostora so to lahko predlogi za rešitve nekega konkretnega območja (javnega prostora), lahko pa je predmet participacije tudi širše vprašanje o tako imenovanih mehkih vsebinah, na primer o potrebah, željah, doživljanju, sistemskih rešitvah in podobnem. Priporočljivo je, da se o predmetu participacije **dogovori** glede na potrebe in probleme oziroma zmožnosti skupaj z udeleženci, kar krepi pripadnost ter zvišuje pripravljenost za sodelovanje.

Priporočljivo je tudi, da se pripravijo delovna gradiva, ki povzamejo začetno videnje problematike z različnih perspektiv, vključno s **strokovno analizo začetnega stanja**. Ta je zelo priporočljiva tudi, kadar gre za proces, spodbujen od spodaj, saj strokovno oko na podlagi izkušenj z obravnavano problematiko prispeva pomembna izhodišča (na primer demografska vprašanja, zgodovinski razvoj, socialno-ekonomska dinamika, infrastrukturna opremljenost), lahko pa jo v primeru povsem spontanih pobud nadomesti poljudna ocena vseh pomembnih robnih pogojev, ki so merodajni za obravnavano problematiko in proces, povezan z njo.

4.2.3 UDELEŽENCI IN NJIHOVE VLOGE

Prepoznavna ključnih udeležencev v pripravljalni fazi je nadvse pomembna. V sodelovanju z njimi se že lahko opredelijo **potrebe in probleme oziroma zmožnosti**, ki naj jih ureja participativni proces, to pa je tudi osnova za določitev glavnih ciljev, ki jih želimo doseči (glej naslednje podpoglavje 4.2.4). Ugotovitev, kateri problemi, potrebe oziroma zmožnosti (in s tem tudi cilji) so povezani ter vplivajo na pripravo participacije, je pretežno odvisna od vrednostnega sistema posameznega udeleženca, zato je za končni uspeh pomembno, da se ključni udeleženci procesa na začetku pogovorijo o glavnih vrednotah, ki jih upoštevajo, pa tudi opredelijo **ključna merila**, s katerimi bo mogoče spremljati potek procesa in (ne) doseganje končnega cilja.

PRIMER IZ PRAKSE

»POSKUSNE REZISKOVALNE AKTIVNOSTI ZA IZBOLJŠANJE ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA V BORGAMESU, ISLANDIJA«

Participativni proces Smoties koordinirata občinska uprava in skupina Alternance kot izvajalec participativnega procesa (Nikšič in Goršič, 2022). Lokalna skupnost je na novo snovala osnovni načrt omrežja odprtega javnega prostora s ciljem dviga kakovosti bivanja. Že v izhodiščnih pogovorih med ključnimi udeleženci participativnega procesa se je pokazala pomembna razlika – nekaterim od njih se je zdelo pomembno pešcem povečati dostopnost do igralnih površin v naselju (otroško igrišče na doseg roke), drugim pa skrajšati razdalje od prostorov za parkiranje do doma (»z avtom od vrat do vrat«). Pomembno je bilo odpreti širšo razpravo o tem, s katerimi merili je mogoče opredeliti prispevanje odprtega javnega prostora k izboljšanju kakovosti bivanja.

NA KAJ MORAMO BITI POSEBNO POZORNI

- Nekatero udeležence je v formalne procese urejanja prostora treba v proces vključevati že zaradi zakonskih določil in drugih predpisov.
- V proces je smiselno povabiti vse tiste, ki so se z obravnavanim prostorom ali problematiko že ukvarjali oziroma imajo na tem področju že izkušnje, kar pospeši pridobivanje ključnih vpogledov, z njimi pa se lahko tudi razširi obseg ključnih udeležencev.
- Kadar gre za vprašanja večjih razsežnosti, ki pomembno vplivajo na širšo skupnost, je udeležence smiselno povabiti k sodelovanju tudi prek pomembnih medijev in socialnih omrežij, če tega nismo večji sami, za pomoč zaprosimo strokovnjaka za komuniciranje.
- Prizadevamo si za čimširši in raznolik nabor udeležencev, saj širok nabor stališč lahko prispeva k boljšim rešitvam.
- Glede na posamezne faze procesa velja že v izhodišču premisliti, kateri udeleženci imajo še posebno velik interes in/ali posebno veliko moč odločanja ter je zato njihova aktivna prisotnost v procesu še posebno pomembna.
- Ne pozabiti na koga pomembnega za lokalni ali širši kontekst; ljudi z izkušnjami in znanjem; otroke, ženske, ovirane, družine z majhnimi otroki, starejše, priseljence in vse tiste, ki se ne marajo izpostavljati – še posebno tiste, ki so morda zapostavljeni.

4.2.4 KAJ ŽELIMO S PARTICIPACIJO DOSEČI: CILJI PARTICIPACIJE

Jasni in natančno opredeljeni cilji so prvi pogoj za uspešno participacijo. Splošni cilj pri vključevanju javnosti v urejanje prostora je širok in se nanaša na izboljševanje prostorskih pogojev, procesov urejanja prostora, njegove uporabe in podobno. **Konkretni cilji** se lahko določijo glede na probleme, zmožnosti in potrebe, ki so vsebina konkretnega procesa participacije. Cilji se lahko določajo tudi bolj podrobno, v posameznih korakih procesa z namenom, katere cilje je treba doseči predhodno, da se lahko stremi k naslednjim (na primer prvi cilj bi se lahko nanašal na določanje in uskladitev skupne vizije, ki je osnovni pogoj za izvajanje procesa).

NA KAJ MORAMO BITI POSEBNO POZORNI

- Cilji procesa naj bodo skladni s pričakovanji udeležencev in obratno, saj to krepi pripadnost procesu.
- Hkrati naj bodo cilji realni in naj upoštevajo zunanje okoliščine, na katere ne moremo vplivati (zakonodajni okvir, omejitve sredstev in podobno).

4.2.5 KAKO BO POTEKAL PARTICIPATIVNI PROCES: POMEMBNI KORAKI IN MEJNIKI

Na tej osnovi je mogoče načrtovati **osnovno časovnico** procesa z navedbo vseh zelenih aktivnosti, ki naj vodijo do cilja. Z navedbo aktivnosti se samodejno razširi seznam udeležencev procesa. Ta znotraj participativnega procesa ne ostaja ves čas isti, ampak se prilagaja dinamiki procesa oziroma potrebam, ki se pokažejo v njegovem poteku. Pri načrtovanju časovnice je v pomoč veliko spletnih orodij, ki pomagajo vizualizirati potek posameznih dejavnosti oziroma njihovo prepletenost. Časovnica naj določi tudi **glavne mejnike** procesa, s katerimi se sproti preverja izpolnjevanje zadanih nalog oziroma doseganje vmesnih ciljev.

NA KAJ MORAMO BITI POSEBNO POZORNI

- Udeležencem procesa je v posameznih fazah treba dati dovolj časa, da se lahko pripravijo (pregledajo vire, gradiva in podobno) ter odzovejo.
- Javne dogodke je treba načrtovati v terminih, ki ustrezajo večini udeležencev (dopoldne/popoldne, med tednom/ob koncu tedna, v zimskem/letnem času in podobno).
- V časovnici je treba nameniti primeren čas tudi pripravi in izmenjavi povzetkov oziroma odzivov na dogajanja na javnih dogodkih.

4.2.6 KAKO PODPRETI USPEŠNO PARTICIPACIJO

Časovnica je tudi osnova za **oceno potrebnih sredstev**, ki v kombinaciji s **popisom razpoložljivih sredstev in podpornih mehanizmov** (glej preglednico 3) pomaga pri končni odločitvi, kaj je realno izvedljivo, kje pa je proces treba poenostaviti, da bo izvedljiv. Treba je tudi čimbolj stvarno oceniti morebitna tveganja, ki lahko ogrozijo proces, in domisliti strategije izogibanja tveganjem.

Prav tako je potreben tehten razmislek, v katerih fazah je participacija še posebno pomembna, ne glede na to, kdo je pobudnik procesa. Okvir participaciji pogosto postavijo omejitve (časovne, finančne in druge), zaradi katerih je treba prilagoditi proces.

Preglednica 4: Primeri podpornih mehanizmov za participativno urejanje odprtega javnega prostora, katerih dosegljivost je pri zasnovi participativnega procesa priporočljivo preveriti v zgodnji fazi in po potrebi prirediti obseg procesa; povzeto po podatkovni bazi Smoties (Nikšič in Goršič, 2022)

skupina podpornih mehanizmov	tip
ZAKONSKI	zakonska in druga regulativa, ki ureja področje participacije
FINANČNI	razpoložljiva finančna sredstva (zagotovljena lastna sredstva) ad hoc finančnih sredstev (razpisi, fondi, sponzorstva in podobno)
IZOBRAŽEVALNI	programi za vzgojo koordinatorskih/moderatorskih veščin programi za krepitev aktivnega državljanstva
STROKOVNI	primeri (primerljivih) dobrih praks vzvodi pridobivanja oziroma prenosa znanja in usposobljenosti (vzpostavljanje sodelovanja z ustanovami, sorodnimi praksami, izmenjave strokovnjakov, ustvarjalcev, izvajalcev posegov in podobno)
MOTIVACIJSKI	vzvodi za motiviranje (novih) udeležencev procesa vzvodi za krepitev pripadnosti participativnim projektom
UPRAVNI	pravna podpora oziroma svetovanja inštrumenti opolnomočenja za sprejemanje odločitev inštrumenti za urejanje lastniških razmerij inštrumenti za spremljanje stanja in vzdrževanje vzvodi za zaposlovanje kadra
POLITIČNI	politična podpora participativnim procesom politična zavezanost k vlaganjem v odprti javni prostor
KOMUNIKACIJSKI	programi za mreženje in izmenjavo informacij dostop do komunikacijskih sredstev (na primer lokalni mediji, spletne platforme) podpora pri uporabi komunikacijskih sredstev
TEHNIČNI/PROSTORSKI	prostori za sestankovanje in izvajanje drugih dejavnosti (na primer nastanitve udeležencev dogodkov) dostopnost materialov, opreme možnost izposoje tehničnih rekvizitov (na primer za izvajanje dejavnosti, logistiko) dostopnost moderatorskih uslug

4.3 IZVAJANJE PROCESA PARTICIPACIJE

Ko so izhodiščni udeleženci zbrani, osnovni podporni mehanizmi preverjeni in časovnica z aktivnostmi potrjena, se proces izvajanja lahko začne. Ta faza je zelo dinamična in večje ko je število udeležencev ter višja ko je stopnja participacije (za kar si prizadevamo), večja spretnost prilagajanja razvoju dogodkov je potrebna.

Potek in dinamika aktivnosti sta odvisna od konkretnega prostora, skupnosti oziroma problematike, na katero je participativni proces usmerjen, in ju ni mogoče posplošiti v obče veljavne vzorce delovanja. Uspešnost te faze v pretežno odvisna od primerne izbire metod in orodij, s katerimi se izvaja proces. Gre za načine vključevanja udeležencev z različnimi nameni – na primer zbiranja informacij, spoznavanja udeležencev med seboj ter vzpostavljanja dialoga in zaupanja med njimi, analiziranja stanja, razvoj zamisli za mogočih rešitev, argumentiranje rešitev in podobno. Četudi so bili koraki pripravljalne faze (glej poglavje 4.2) uspešno izvedeni, lahko napačno izbrane metode in orodja ogrozijo uspešnost procesa. Pri izbiri nam lahko služijo naslednja usmerjevalna vprašanja:

1. Kakšne cilje želi proces doseči? Pri izbiri metod in tehnik je treba razumeti predvsem cilje posameznih korakov procesa (glej tudi poglavje 4.2.4).
2. Kakšno stopnjo vključenosti želimo (državljansko vodenje, partnerstvo, konzultacije, informiranje)? (glej tudi poglavje 2.1.2)
3. Kakšnega načina delovanja v skupini so udeleženci že vajeni? Nekateri se bolje odzivajo v neposrednih interakcijah (srečanja in delo v živo), drugim je bližje pisno sodelovanje, nekaterim spletne interakcije in podobno. S tega vidika so ciljne skupine pogosto raznovrstne, zato je še posebej primerno kombiniranje metod in orodij.
4. Kako intenzivno sodelovanje med udeleženci želimo doseči? Določene metode in orodja zahtevajo več neposrednega sodelovanja, druge posameznim udeležencem omogočajo več samostojnosti.
5. Kako velika je skupina udeležencev? Nekatere metode so uporabne samo za majhne, po obsegu obvladljive skupine, medtem ko so nekatere druge prilagojene velikim skupinam.
6. Koliko časa je na voljo? Če smo časovno omejeni, med alternativnimi izbirami izberemo tisto, ki do cilja pripelje v krajšem času.

V vsakem od korakov participativnega procesa se najprimernejše metode (pristopi) in orodja (konkretni pripomočki) določijo tudi glede na okoliščine prostora in izzivov, s katerimi se sooča. Dobre strategije vključevanja kombinirajo različne metode in orodja za različne ciljne skupine – javni dogodek v mestni hiši ali dvorani krajevne skupnosti bo pritegnil drugo publiko kot kampanja na družbenih omrežjih. Uporaba različnih orodij, prilagojenih ciljnim skupinam, pripomore k vzpostavitvi participativnega procesa, ki bo ustrezal lokalnim potrebam in razmeram (Carmona, 2021).

V nadaljevanju so po korakih opredeljeni sklopi orodij glede na njihov primarni namen, posamezna izbrana orodja pa so podrobneje opisana.

4.3.1 KAKO PRIVABITI IN MOTIVIRATI LJUDI ZA AKTIVNO UDELEŽBO

Motiviranje ljudi, da se pridružijo participativnemu procesu, mora biti ena od osrednjih in stalnih aktivnosti, če naj bo ta proces resnično predstavniški oziroma reprezentativen in tehten za širšo skupnost. Če naj ima proces široko podporo in vključuje širok krog ljudi, je treba napore vlagati v ohranjanje vključenosti obstoječih in vključevanje vedno novih udeležencev.

Nekaj osnovnih vodil je mogoče strniti v te razmisleke:

- vse družbene strukture so dobrodošle,
- posebno pozornost je treba nameniti tistim, ki ponavadi ostajajo izključeni,
- pri vključevanju je treba biti inovativen in proces prikazati kot nekaj zanimivega in privlačnega – prisila ali občutek dolžnosti nista prava pobuda,
- vključevanje novih oziroma dodatnih udeležencev je lahko precej zahtevno, saj se bodo tisti, ki jih proces zanima sam po sebi, praviloma vključili že zgodaj, preostali pa bodo morda imeli razloge oziroma utemeljitve, zakaj se mu niso priključili,
- vidna prisotnost v prostoru in skupnosti je dobra popotnica za pridobivanje novih udeležencev, promocija iz »oddaljenih« pisarn je manj neposredna in zato pogosto manj uspešna,
- interesi posameznikov ali skupin so dobra pobuda za pristop k procesu, zato je treba te interese prepoznati in jih ustrezno umestiti v sodelovanje.

PRIMERI ORODIJ

• NEPOSREDNO IN PASIVNO KOMUNICIRANJE

Značilnosti: neposredno komuniciranje v participativnem urejanju prostora vključuje neposredno interakcijo med udeleženci, omogoča izražanje mnenj, spodbuja dialog in izmenjavo znanja ter gradi zaupanje med vpletenimi stranmi. Pasivno komuniciranje vključuje uporabo pisnih gradiv, spletnih strani, anket ter omogoča širjenje informacij in ozaveščanje širše javnosti o projektih in načrtih urejanja prostora.

Uporaba: neposredno komuniciranje se uporablja za aktivno vključevanje prebivalcev in zainteresiranih strani v proces odločanja o prostorskem načrtovanju, pridobivanje kakovostnih informacij o potrebah lokalne skupnosti ter krepitev socialnega povezovanja ter kakovosti načrtov in odločitev; pasivno je uporabno za prenos informacij, zbiranje povratnih informacij, omogočanje razmisleka udeležencem ter pridobivanje njihovih stališč in mnenj v času, ki jim je namenjen za preučitev gradiv.

• OD VRAT DO VRAT

Značilnosti: osnovno in učinkovito orodje, ki temelji na neposredni človeški komunikaciji oziroma pogovoru na vratih domov, danes pogosto prezrto, a učinkovito ravno zaradi svoje preprostosti. Za primerljivost uvidov se svetuje, da osnovna struktura pogovora temelji v vnaprej postavljenih osnovnih vprašanjih, ki jih je v konkretnih okoliščinah mogoče dopolnjevati ter nadgrajevati.

Uporabnost: predvsem v zgodnjih fazah zasnove participativnega procesa, ko si še ustvarjamo sliko o prostoru in njegovih prebivalcih, pa tudi v poznejših korakih (na primer za preverjanje mnenj prebivalcev o variantnih rešitvah in podobno).

- **MOBILNA ENOTA**

Značilnosti: razstavni prostor na kolesih (prirejeni kombi, manjši avtobus in podobno), ki lahko obišče različne lokacije in tam promovira razstavljene teme. V bolj izpopolnjeni obliki lahko vsebuje tudi enoto za projektiranje (miza s stoli), ki opravlja funkcijo mobilne enote lokalne podporne pisarne. (glej tudi podpoglavje 4.3.5, orodje LPP).

Uporabnost: v okoljih, kjer primanjkuje osnovne infrastrukture za participacijske procese; primerna je še posebno za manjše in oddaljene kraje, ki jih participativni proces sicer ne bi dosegel.

- **ODPRTA PISARNA**

Značilnosti: fizični prostor, ki spodbuja neposredno komunikacijo med različnimi udeleženci, omogoča neformalno druženje, skupno delo in izmenjavo zamisli. S svojo inkluzivnostjo spodbuja povezovanje med deležniki, vključevanje prebivalcev ter ustvarja odprto okolje, kjer se vsak posameznik počuti dobrodošel in ima možnost izražanja svojih predlogov ter mnenj.

Uporabnost: posebno uporabna metoda, ko se načrtovalci želijo fizično pa tudi simbolno približati obravnavani skupnosti oziroma njenemu prostoru; prispeva k boljši kakovosti načrtov in odločitev o urejanju prostora.

- **JAVNA PREDSTAVITEV – RAZPRAVA**

Značilnosti: participativno orodje, ki vključuje organiziranje javnega dogodka, kjer se predstavijo načrti, projekti ali predlogi za urejanje prostora. Udeleženci imajo možnost izražanja svojih mnenj, pomislekov in predlogov v strukturirani obliki razprave.

Uporabnost: ta oblika participacije omogoča aktivno vključevanje javnosti in zagotavlja preglednost pri odločanju o urejanju prostora. Udeleženci imajo možnost neposrednega sodelovanja, izmenjave informacij in pogovora z odgovornimi odločevalci, strokovnjaki ter drugimi zainteresiranimi stranmi.

- **RAZSTAVA NA PROSTEM**

Značilnosti: na opazni ter dobro obiskani lokaciji v odprtem prostoru razstavljeni plakati in drugi materiali, ki obravnavajo perečo tematiko urejanja prostora. S postavljenostjo v javni prostor nagovarja več ljudi kot bi jih v zaprtem prostoru. Priporoča se dvosmerna »komunikacija«, v kateri obiskovalci poleg prejemanja informacij te tudi komentirajo prek dopolnitev oziroma posegov v razstavljena gradiva (na primer lepljenje nalepk, pisanje komentarjev).

Uporabnost: posebno primerno je orodje za ozaveščanje o problemih ali potrebnih ukrepih na konkretnih lokacijah – na katere se razstava tudi postavi.

4.3.2 SPOZNAVANJE IN BOLJŠE RAZUMEVANJE (SO)UDELEŽENCEV

Participativni proces za isto mizo pripelje zelo različne udeležence, ki imajo raznotere nagibe za udeležbo in v izhodišču lahko tudi različne cilje. Prav tako so si različni po moči in kompetencah, ki jih imajo v procesu odločanja ali udeležanja sprejetih določitev. Orodja v tej skupini prispevajo k razumevanju različnosti, premoščanju morebitnih preprek pri sodelovanju. Lahko gradijo na družabnosti kot osnovi boljšega spoznavanja udeležencev med seboj in so pri participaciji njihovi vsebinski cilji podrejeni družabni razsežnosti, ali pa obratno – torej da je tematika, ki jo obravnavajo, hkrati tudi »razlog« za bolj neformalne oblike druženja in spoznavanja udeležencev.

PRIMERI ORODIJ

- TEMATSKI POGOVOR

Značilnosti: Osredotoča se na posamezno temo ali vprašanje, povezano s prostorskim načrtovanjem ali razvojem. Vključuje skupinsko sodelovanje prebivalcev, strokovnjakov in odločevalcev, ki izmenjajo svoje zamisli, mnenja in izkušnje v strukturirani razpravi. Tematski pogovori ponujajo priložnost za razumevanje potreb in pričakovanj različnih deležnikov ter spodbujajo dialog, sodelovanje in iskanje skupnih rešitev.

Uporabnost: Tematski pogovori so koristno orodje za spodbujanje sodelovanja in demokratičnega procesa pri urejanju prostora, saj omogočajo, da udeleženci prispevajo k oblikovanju odločitev, ki vplivajo na njihovo lokalno skupnost ali prostor. Poleg tega tematski pogovori spodbujajo vključevanje različnih vidikov, kar pripomore k bolj celovitemu razumevanju problemov in ustvarjanju bolj uravnoteženih in trajnostnih rešitev. Prek strukturiranega pristopa omogočajo tudi organizatorjem, da učinkovito obvladujejo večplastnost razprave in dosežejo tvorne rešitve.

- CILJNA RAZPRAVA

Značilnosti: Orodje je namenjeno doseganju konkretnih ciljev ali reševanju posameznih problemov. Vključuje ožjo skupino deležnikov, ki imajo posebno znanje, izkušnje ali interes v zvezi s temo razprave. Ciljna razprava je strukturirana in usmerjena k doseganju opredeljenih ciljev, kar omogoča temeljit in osredotočen pristop k razpravi.

Uporabnost: Ciljne razprave so zelo koristno orodje pri urejanju prostora, saj omogočajo globlje razumevanje posameznih vprašanj, ki se nanašajo na prostorsko načrtovanje ali razvoj. S svojo strukturirano naravnostjo omogočajo osredotočen in ciljno usmerjen dialog, ki vodi k hitrejšemu reševanju problemov in doseganju želenih ciljev. Ciljne razprave so še posebej uporabne pri zahtevnih projektih, kjer je treba pridobiti mnenje in izkušnje omejene skupine ključnih deležnikov ter jih usmeriti k skupnemu cilju.

- PAJKOVA MREŽA AKTERJEV (MREŽA DELEŽNIKOV)

Značilnosti: Urejeno razporejanje vseh akterjev, povezanih z določeno temo, prostorom, problematiko v shemi koncentričnih krogov, kjer so bistveni akterji razporejeni bližje središča kroga in obratno. V shemi se lahko oblikujejo tudi tako imenovani sklopi deležnikov glede na skupne značilnosti (na primer tematske, po interesu, moči oziroma vplivu, ki ga imajo in podobno).

Uporabnost: Metoda daje boljše rezultate v skupini, ki že ima določeno stopnjo razumevanja tematike, lahko pa se uporabi tudi v skupini, ki se s tematiko še ni ukvarjala in prvič razmišlja, kdo vse so bistveni akterji, ki jih je treba pritegniti v proces.

- PROFILIRANJE SKUPNOSTI

Značilnosti: Raziskovanje osnovnih značilnosti in posebnosti lokalne skupnosti, njenih potreb, znanj in zmožnosti. Skupnosti sami pomaga razumeti njene značilnosti oziroma identiteto. Gre za sestavljeno orodje, ki kombinira skupinsko delo, medsebojna vplivanja, zbiranje podatkov in predstavitev, pri čemer je poudarek na vizualnih načinih predstavitve tematike (da pritegne tudi člane skupnosti, ki niso vajeni verbalnega izražanja).

Uporabnost: Predvsem v zgodnjih fazah procesa, ko se udeleženci še spoznavajo in skušajo razumeti značilnosti skupnosti, ki ji pripadajo.

- SOSEDSKI PIKNIK

Značilnosti: Javni dogodek z močnim poudarkom na druženju ob hrani in pijači, ki hkrati z uporabo posameznih načinov dela zbira informacije, pomembne za načrtovanje in urejanje prostora.

Uporabnost: Krepitev vezi med pripadniki lokalne skupnosti in prepoznavanje njenih značilnosti.

- FOKUSNA SKUPINA

Značilnosti: Moderiran dogodek, na katerem sodeluje manjša skupina ljudi, ki ob pogovoru oziroma izmenjavi stališč svojo poglobljeno pozornost nameni vnaprej izbrani temi. Pomembno je sestaviti dovolj enotno skupino, ki se lahko osredotočeno ukvarja z izbrano temo.

Uporabnost: Predvsem za prepoznavanje strokovnih stališč glede na vnaprej določena problemska vprašanja.

- ANKETA

Značilnosti: Vključuje zbiranje pisnih ali spletnih odgovorov po vnaprej strukturirani obliki, ki omogoča pridobivanje kvantitativnih ali kvalitativnih podatkov od širokega kroga udeležencev. Ankete se običajno izvajajo z vprašalniki, ki jih udeleženci izpolnijo samostojno.

Uporabnost: Omogoča zbiranje mnenj in informacij od velikega števila ljudi na hiter in učinkovit način. Podatki, pridobljeni z anketami, omogočajo vpogled v potrebe, želje in mnenja udeležencev. Zbiranje kvantitativnih podatkov omogoča tudi statistično analizo in objektivno podporo pri odločanju.

- POGLOBLJENI INTERVJU

Značilnosti: Oblika neposredne komunikacije med raziskovalcem ali moderatorjem in posameznimi udeleženci. Gre za strukturiran dialog, ki omogoča pridobivanje poglobljenih kvalitativnih podatkov o mnenjih, izkušnjah, potrebah in pričakovanih posameznih udeležencev. Intervjuji se lahko izvajajo posamično ali v skupini, odvisno od posameznih ciljev. Poglobljen intervju poudarja individualni dialog in omogoča raziskovalcu pridobivanje podrobnejših vpogledov v razmišljanja posameznika. Omogoča odkrivanje podrobnosti, ki jih morda ne bi bilo mogoče pridobiti s standardnimi anketami ali skupinskimi razpravami.

Uporabnost: S pomočjo intervjujev lahko bolje razumemo posamezne potrebe, želje in perspektive posameznikov ali skupin ter vključimo njihove glasove v načrtovanje in odločanje. Intervjuji so tudi odlično orodje za identifikacijo in raziskovanje zapletenih vprašanj ali izzivov, ki zahtevajo poglobljeno razumevanje različnih vidikov prostora.

4.3.3 PRIDOBIVANJE UVIDOV V PROBLEMATIKO IN RAZUMEVANJE STANJA

Namen te skupine orodij je zbrati čimveč tehtnih podatkov skupaj z neposrednimi in posrednimi uporabniki in ustvarjalci odprtega javnega prostora. Namenjena so vključujočemu zbiranju podatkov s kar največjo udeležbo javnosti.

Pri tem ni treba, da gre za zbiranje primarnih (na novo ustvarjenih) podatkov; prav tako pomembni so namreč lahko sekundarni podatki, ki so že bili zbrani in so v obravnavanih okoliščinah merodajni, če jih razlagamo na novo oziroma na drugačen način.

Osnovni okvir zbiranja podatkov je priporočljivo določiti že na začetku, saj se bodo zbrani podatki le tako smiselno dopolnjevali in nudili potrebne nove vpoglede oziroma podprli doseganje končnih ciljev procesa. Tak zgodnji razmislek bo omogočil tudi izbiro primernih orodij za zbiranje podatkov.

Ker živimo v času, ko je informacij prej preveč kot premalo, je pomembno vodilo tudi selektivnost. Moramo se vprašati, kateri podatki imajo resnično dodano vrednost. Preveč informacij in podatkov lahko med udeleženci vzbuja tudi lažen občutek o dometu participativnega procesa ali ustvarja občutek izgubljenosti v množici sporočil, ki jih podatki prinašajo.

V primeru urejanja odprtega javnega prostora je več konceptualnih okvirov, ki določajo, katere podatke je primerno oziroma nujno zbirati glede na cilje – različne organizacije uporabljajo različne načine obravnav (na primer Project for public spaces, Streetmix, Greenspace Hack, Community Planning Approach – za povezave glej uokvirjeno besedilo spodaj). Vpogled in razumevanje primerljivih praks je koristno pri odločanju, s kakšnimi podatki je smiselno delati.

Primeri participativnih orodij, ki usmerjajo k participativnemu zbiranju pomembnih podatkov

Project for public spaces: <https://www.pps.org/>

Streetmix: <https://streetmix.net/-/2063727>

Greenspace Hack: <https://www.greenspacehack.com/>

Community Planning: <http://www.communityplanning.net/>

PRIMERI ORODIJ

• ZBIRANJE PISNIH MNENJ – V ŽIVO, SPLETNO, PREK POŠTE

Značilnosti: Metoda zbiranja pisnih mnenj udeležencem omogoča, da izrazijo svoje poglede, predloge in pomisleke v pisni obliki. Mnenja se lahko zbirajo na različne načine, bodisi v živo na sestankih ali delavnicah, spletno preko obrazcev ali platform za sodelovanje, ali po pošti, kjer se oblikujejo in pošiljajo pisna sporočila.

Uporabnost: Zbiranje pisnih mnenj omogoča, da se slišijo glasovi tistih, ki morda ne želijo ali ne morejo izraziti svojih mnenj na javnih sestankih oziroma v živo. To orodje omogoča zbiranje širšega obsega mnenj in zamisli, ki jih je mogoče natančno preučiti in analizirati ter uporabiti pri oblikovanju odločitev in načrtovanju prostora.

• MNOŽIČNI ZAJEM S SPLETNIM KARTIRANJEM

Značilnosti: Kartiranje (mapiranje) je koristno orodje za prepoznavanje različnih tematskih značilnosti stanja. V participativnem kartiranju podatke prispeva kdorkoli, z razvojem novih tehnologij in splošno dostopnih aplikacij se vse bolj uveljavlja digitalno kartiranje. Še posebno pri množičnem zajemu podatkov (ang. *crowdsourcing*) je za tehtnost podatkov treba domisliti vzvode nadzora kakovosti podatkovne zbirke. Napredno (digitalno) kartiranje vsebuje tudi vrednotenje zbranih podatkov in omogoča vodenje vključujoče razprave v zvezi z uvidi, ki jih dajejo podatki.

Uporabnost: Kot dopolnilo strokovni analizi stanja.

• SOSEDSKI SPREHOD

Značilnosti: Praviloma gre za »izvidniške sprehode« v zgodnjih fazah procesa, ki jih po svojem prostoru opravijo lokalni prebivalci. Drugim udeležencem procesa, ki prihajajo od drugod, so tako omogočeni uvidi v prostor in njegovo skupnost, ki jih s klasičnimi tehnikami analize ne bi pridobili. Sprehod je tudi družabni dogodek, ki povezuje lokalno skupnost in druge udeležence, hkrati pa lokalni skupnosti omogoči dialog in samorefleksijo.

Uporabnost: Aktivna oblika analize, pri kateri so udeleženci v gibanju, kar prispeva k bolj sproščenemu vzdušju. Zato je še posebej primerna za okolja, kjer so se kopičili problemi in zaradi nerazreševanja povzročali različne napetosti. Orodje je zelo uporabno za spodbujanje prebivalcev, da se pridružijo participativnemu procesu in podajo svoja videnja (v vlogi »lokalnih strokovnjakov«).

• IGRA VLOG

Značilnosti: Orodje udeležencem z življenjem v vloge drugih odstira nove poglede na obravnavano problematiko. Vloge se razdelijo na začetku, lahko poljubno, lahko pa tudi po vnaprej določenem pravilu, pomembno je, da udeleženec razume, v kakšni vlogi nastopa.

Uporabnost: Posebno primerno je v okoliščinah, ko imajo udeleženci procesa zelo različne vrednote, stališča, pričakovanja. Z igranjem vlog morda spoznajo, da so druga (lahko tudi nasprotna) stališča za druge udeležence prav tako pomembna, kar vodi v dialog in iskanje skupnih rešitev.

- **TEMATSKE DELAVNICE**

Značilnosti: Poglobljena obravnava izbrane teme (ali večih tem) na način, da udeleženci v medsebojnih sodelovanjih in z uporabo različnih tehnik (pogovor, izdelava makete, glasovanje in podobno) obravnavajo različne vidike te teme. Tematske delavnice so lahko osredotočene na razpravo ali pa so ciljno usmerjene h konkretnemu razreševanju ugotovljenih problemov.

Uporabnost: To je ena od oblik, primernih tako v formalnih kot neformalnih participacijskih procesih, saj omogočajo fokusirano in poglobljeno, lahko tudi praktično obravnavanje najrazličnejših tematik, ki so se kot pomembne izkazale v predhodnih fazah procesa.

- **FOKUSNA SKUPINA**

Glej 4.3.2

- **SWOT**

Značilnosti: SWOT analiza omogoča preverjanje prednosti (ang. *Strengths*), slabosti (ang. *Weaknesses*), priložnosti (ang. *Opportunities*) in nevarnosti (ang. *Threats*), ki sta jim določen prostor ali skupnost podvržena, pogosto pa se uporablja tudi za oceno predlaganih rešitev oziroma odločitev – s primerjavo je mogoče izluščiti tisto, ki ima največ ugodnih učinkov.

Uporabnost: Bolj uporabna oziroma obvladljiva je ta analiza v manjših skupinah, pri večjih skupinah pa je argumente pod vsako od kategorij treba združevati, da se ohrani preglednost. Metoda je primerna tudi za odpiranje dialoga v okoliščinah, ko so na primer prednosti oziroma slabosti dvoumne ali se prekrivajo in podobno.

- **SOUSTVARJENO POROČILO**

Značilnosti: Priprava poročil o participativnih dogodkih je pogosto prepuščena vodjem, moderatorjem oziroma koordinatorjem, s tem pa so poročila lahko vsaj delno podvržena njihovim razlagam. Soustvarjeno poročilo pripravijo udeleženci skupaj, pri čemer praviloma ni pomembno, kdo je prispeval določeno vsebino. Udeleženci prispevajo s svojimi prispevki, komentiranjem predloga poročila pred končno objavo in podobnim.

Uporabnost: Orodje krepi pripadnost procesu in omogoča tudi »manj glasnim«, ki se na dogodkih neradi izpostavijo, da točneje opredelijo svoje mnenje.

- **ANKETA**

glej 4.3.2

- **INTERVJU**

glej 4.3.2

- **JAVNA PREDSTAVITEV – RAZPRAVA**

glej 4.3.1

- FOTOSAFARI

Značilnosti: Kombinira prvine fotografije in vključevanja lokalne skupnosti. Uporabniki se pod vodstvom strokovnjakov odpravijo na teren ter s fotografiranjem dokumentirajo in analizirajo prostorske probleme in zmožnosti. S tem se spodbujata kritično razmišljanje in zavedanje o prostoru. Fotosafari omogoča ustvarjanje vizualnih zapisov prostora, ki so lahko močno izrazni in vplivajo na javno mnenje. Udeleženci uporabljajo fotoaparate ali mobilne telefone, da zajamejo podrobnosti, ki so zanje pomembne, ter odkrivajo prostorske vidike, ki jih morda sicer ne bi opazili. S tem se spodbujata in omogočata raznolikost perspektiv ter širjenje vedenja o lokalnem prostoru.

Uporabnost: Fotosafari ponuja neverbalno možnost za izražanje, ki je nekaterim udeležencem bližja od drugih (verbalnih). Omogoča tudi izmenjavo znanja in izkušenj med udeleženci, saj se v procesu fotografiranja in analize prostora odpirajo dialogi o prostorskih izzivih in rešitvah. S tem se krepi lokalna skupnost in povečuje občutek pripadnosti ter odgovornosti do prostora. Poleg tega so lahko zbrane fotografije pomembno gradivo za analizo in evalvacijo stanja prostora ter pripravo smernic za prihodnji razvoj.

- FOTOZGODBA

Značilnosti: Udeležence participativnega procesa se povabi, da skozi objektiv fotografskega aparata prikažejo svoje okolje. Tematike so lahko določene vnaprej (tematsko usmerjena fotozgodba) ali pa prepuščene fotografom. Priporočljivo je, da so fotografije opremljene s kratkimi opisi, da je interpretacija zbranih gradiv lažja. Zbrana gradiva se javno razstavijo in organizira se javni dogodek z namenom boljšega razumevanja tematik, ki so jih avtorji zajeli s fotografijami.

Uporabnost: Fotografska tehnika je ljudem blizu, tudi če sicer niso vešči izražanja o prostorskih temah. Orodje je posebno uporabno kot dopolnilo drugim oblikam vključevanja javnosti v proces.

- OPAZOVANJE, VEDENJSKI ZEMLJEVID

Značilnosti: Opazovanje omogoča vpogled v življenje in delovanje določenega prostora in njegovih uporabnikov. Vnaprej se določijo kategorije opazovanja (na primer uporabniki glede na značilnosti po spolu, starosti ter zunanje okoliščine, kot so čas dneva, osončenost, in podobno). Zelo priporočljivo je podatke tudi uprostoriti oziroma jih kartirati (vedenjski zemljevid) oziroma dogajanje zabeležiti s snemanjem, fotografiranjem za morebitne poznejše interpretacije (potrebno je soglasje opazovanih).

Uporabnost: Orodje za posredno vključevanje uporabnikov, ki daje pogled v njihovo vedenje ter soodvisnost prostorskih (fizičnih in programskih) danosti in načinov uporabe.

- SPOZNAVNI (MENTALNI) ZEMLJEVID

Značilnosti: Orodje omogoča prepoznavanje posameznikovih ali skupinskih predstav o prostoru, ki so posledica objektivnega vedenja in subjektivnih zaznav prostora. Z uporabo tehnik kot so intervju, vprašalnik, risanje mentalnih zemljevidov in podobno, je mogoče prepoznati posameznikov spoznavni zemljevid, s primerjanjem in prekrivanjem pa tudi skupinske slike. Spoznavni zemljevid obsega tako merljive (na primer doajanje razdalj) kot nemerljive razsežnosti prostora (na primer čutni prostor, prijetnost zaznav).

Uporabnost: Mentalne predstave o prostoru vplivajo na odločitve, kako kot posamezniki in skupnost uporabljamo prostor. Z njihovim razkrivanjem uporabnike posredno vključimo v urejanje prostora (predvsem v analitično fazo).

4.3.4 IZMENJAVA MNENJ IN ARGUMENTIRANJE

Ta skupina orodij je predvsem namenjena predstavitvi ter argumentaciji mnenj in pogledov posameznikov ali skupin z namenom, da jih spoznajo tudi drugi udeleženci in se nanje lahko odzovejo, tudi z morebitno argumentacijo nasprotnih mnenj. Osnovni koraki so postavitve trditve, njena argumentacija in podajanje dokazov, pa tudi preverjanje z nasprotno trditvijo (in morebitna zavrnitev prvotne trditve). Pomembno je tudi postavljanje tehničnih vprašanj in iskanje odgovorov nanje.

PRIMERI ORODIJ

• VODENA RAZPRAVA

Značilnosti: S pomočjo usposobljenega moderatorja se vzpostavi prostor za dialog, kjer udeleženci izmenjujejo stališča, zamisli in rešitve glede prostorskih vprašanj. Pomembna značilnost vodene razprave je zagotavljanje enakopravnega sodelovanja vseh udeležencev ter spoštovanje različnih vidikov. Lahko se izvaja na različne načine, kot so delavnice, okrogle mize ali javni forumi, lahko tudi v digitalni obliki (moderirani e-forum). Ključna je prisotnost strokovnega moderatorja, ki zagotavlja strukturiran potek razprave, skrbi za uravnoteženost in omogoča tvoren dialog. Pomembno je tudi ustvarjanje varnega prostora, kjer se udeleženci počutijo sproščeno in spoštovano ter si lahko izmenjujejo mnenja brez strahu pred obsodbami.

Uporabnost: Vodena razprava se uporablja kot orodje za vključevanje različnih deležnikov v procese urejanja prostora in odločanja. Omogoča izmenjavo znanja, izkušenj in vidikov med strokovnjaki, odločevalci in lokalno skupnostjo. Sodelujoči lahko prispevajo svoje zamisli in stališča, kar vodi k bolj celovitim in informiranim odločitvam. S pomočjo moderiranega dialoga se lahko dosežeta večje razumevanje in skupno iskanje rešitev, kar vodi k bolj usklajenim prostorskim politikam in projektom. Poleg tega vodene razprave omogočajo javno ozaveščanje in preglednost pri procesih urejanja prostora, saj se lahko javnost vključi v razpravo, izrazi svoje poglede in se seznaja z različnimi vidiki prostorskega načrtovanja.

• OKROGLA MIZA

Značilnosti: Omogoča srečanje različnih deležnikov in strokovnjakov na enakovredni ravni in njihovo izmenjavo stališč. Praviloma gre za neformalno okolje, kjer se udeleženci usedejo za skupno mizo in pogovarjajo o prostorskih vprašanjih ter si izmenjujejo zamisli, izkušnje in stališča. Pomembno je vzpostavljanje odprtega in spoštljivega dialoga. Udeleženci so izbrani na podlagi njihovega znanja, vključenosti ali vpliva na prostorske odločitve. Pogovor poteka običajno s pomočjo moderatorja, ki skrbi za uravnoteženost, spoštovanje časa in sodelovanje vseh udeležencev. Pomembno je, da se spodbujata tvorna razprava ter iskanje skupnih rešitev.

Uporabnost: Omogoča neposredno vplivanje med deležniki ter izmenjavo različnih zamisli in stališč. Srečanje za okroglo mizo spodbuja tvoren dialog in lahko prispeva k boljšemu razumevanju prostorskih vprašanj ter iskanju skupnih rešitev. Okrogle mize se pogosto organizirajo tudi za reševanje konfliktnih okoliščin ali nerešenih vprašanj v prostoru. S strukturiranim pogovorom in mediacijo se lahko doseže večje razumevanje in morebitno sklenitev kompromisov. Poleg tega okrogle mize omogočajo tudi javno ozaveščanje in izmenjavo informacij med udeleženci ter krepijo preglednost procesov, katerih del so.

- SVETOVNA KAVARNA (World caffee)

Značilnosti: Intenziven pogovor na izbrano temo po vnaprej določeni strukturi, ki omogoča vključevanje večjih skupin. Poteka v sproščenem vzdušju oziroma prostoru, ki spominja na kavarniškega – več manjših skupin, vsaka ob svoji mizi. Priporočajo se vprašanja odprtega tipa, ki omogočajo izražanje različnih pogledov. Udeleženci obravnavajo več različnih vprašanj v več krogih, pri čemer se skupine izmenjujejo toliko časa, da vsaka odgovori na vsa vprašanja.

Uporabnost: Orodje omogoča izmenjavo različnih zamisli in vodenje razprave k skupnim zaključkom, manj primerno pa je v primerih, ko je potrebna poglobljena razprava.

- TIHA TLA

Značilnosti: Udeleženci brez pogovarjanja (v tišini) zapisujejo svoje misli na plakate. Pri tem se odzivajo tudi na vsebine, ki so jih na plakat zapisali predhodniki. Pomembno je, da je na voljo dovolj časa in da posamezen plakat obišejo večkrat.

Uporabnost: orodje je posebno primerno takrat, ko nas zanimajo mnenja prav vsakega udeleženca, hkrati pa tudi odzivi drugih udeležencev nanje.

4.3.5 RAZMIŠLJAJMO DRUGAČE: USTVARJALNO OBLIKOVANJE MOŽNIH REŠITEV

Orodja v tej skupini omogočajo, da na podlagi zbranih podatkov v dialogu med udeleženci pridejo do različnih možnih rešitev, izmed katerih je mogoče izbrati najboljšo. Temeljijo na razvoju alternativnih odgovorov na prepoznane izzive, kot jih vidijo udeleženci in so nekako špekulativni – vključujejo ugibanje, kaj je bolj verjetno, primerno, ustrezno glede na okoliščine, ki jih za prihodnost ni mogoče zanesljivo opredeliti. Oblikovanje prepričljivih rešitev je zato pretežno odvisno od predhodno pravilno prepoznanih izzivov in verodostojne argumentacije predlaganih odzivov nanje.

PRIMERI ORODIJ

- KATALOG MOŽNIH IZBIR

Značilnosti: Katalog ponuja načrtovalske ali oblikovalske rešitve, prilagojene vnaprej določenim okoliščinam. Pokriva lahko več prostorskih meril (na primer od zasnove dela naselja do oblikovanja ulične opreme). Temelji na preprostih, lahko razumljivih prikazih (črtna risba, fotografija, skica in podobno).

Uporabnost: Udeležencem (ki niso nujno vešči načrtovanja in oblikovanja) pokaže širok nabor možnosti. Posebno uporabno je v primerih, ko v procesu sodeluje veliko ljudi.

- SOUTVARJANJE NA SKUPNI MAKETI

Značilnosti: Narejene so v različnih materialih, za različna prostorska merila. S poljubno stopnjo prikaza podrobnosti so makete odlična osnova za razpravo o obstoječem stanju kot tudi o možnih spremembah. Če so jih soustvarili udeleženci, so tudi odlično orodje za krepitev vezi med njimi, hkrati pomagajo razumeti, kakšne prostorske prvine gradijo naselje.

Uporabnost: Makete so posebno uporabne za vzburjanje zanimanja med širšo publiko (ki morda ni vešča branja kart ali načrtov), za predstavitev glavnih idej. Ljudem pomagajo razmišljati v treh prostorskih razsežnostih.

- **NATEČAJ**

Značilnosti: Z vnaprej predpisano tematiko (iskanje najboljše rešitve problema, najboljše zasnove prostora, najboljše ideje in podobno) ter merili izbire so natečaji hkrati izobraževalno orodje in orodje za oblikovanje novega. Merila izbiranja morajo biti vnaprej jasno določena. Premišljena izbira članov žirije in/ali sponzorjev lahko v očeh javnosti natečaju poveča odmevnost.

Uporabnost: To orodje prispeva k zburanju interesa med (potencialnimi) udeleženci in hkrati z izbiro tematike postavlja osnovne okvire urejanja prostora.

- **LPP – LOKALNA PODPORN PISARNA Z MOBILNO SKUPINO ZA POMOČ PRI PROJEKTIRANJU**

Značilnosti: Prostor oziroma ustanova, kjer predstavniki splošne javnosti lahko dobijo tehnično oziroma strokovno podporo za načrtovanje svojega prostora. Pisarna je lahko programsko ali fizično povezana z drugimi lokalnimi središči. V eni od različic je lahko zasnovana tudi s »podaljškom« v odprti javni prostor v obliki ulične stojnice. Zagotavlja različno strokovno podporo (interdisciplinarnost), po možnosti tudi z enoto, ki lahko prebivalce obišče v njihovem domačem okolju.

Uporabnost: Te pisarne so posebno dobrodošle v okoljih, potrebnih prenove ali rešitve več (bolj zapletenih) vprašanj.

- **FOTOMONTAŽA**

Značilnosti: Vizualno orodje, ki širšo javnost pritegne zaradi jezika, ki ga je vajena. Z dodajanjem ali odzemanjem prvin udeleženci lahko soustvarjajo možne oziroma želene prihodnje podobe svojega prostora. V sodobnem času je to orodje pogosto podprto z digitalno tehnologijo.

Uporabnost: Posebno v primerih, ko se odloča o vizualni pojavnosti predlaganih prostorskih rešitev.

- **PROBLEMSKO DREVO**

Značilnosti: Orodje pomaga skupini priti do uvidov, kakšni so vzroki in posledice določenega problema. Z dodajanjem dveh vrst lističev (vzrok, posledica) je za očitne mogoče prepoznati tudi globlje vzroke ter kako ti povzročajo različne posledice.

Uporabnost: Predvsem za razumevanje robnih pogojev, ki so pripeljali do analiziranega problema.

- **MOŽGANSKA NEVIHTA**

Značilnosti: Eno od bolj uveljavljenih orodij, ki v sproščenem vzdušju udeležence spodbudi k novim razmislekom v zvezi z že poznanim problemom ali izzivom. Skupinsko sodelovanje omogoča nadgrajevanje zamisli v prostem teku in veliki dinamiki, v kateri se te porajajo brez utemeljevanja ali razumskega razmisleka. Proti koncu procesa se zamisli tudi vrednotijo (na primer glede na njihovo smiselnost, izvedljivost in podobno).

Uporabnost: Omogoča širok nabor novih, tudi nenavadnih zamisli oziroma ustvarjalnih rešitev. Bolj primerno je za manjše skupine.

- **METODA »PRIPOROČAMO«**

Značilnosti: Udeleženci se poistovetijo z vlogo poznavalcev stanja določenega problematičnega prostora ali procesa in po začetnem lastnem premisleku v medsebojnem sodelovanju izdelajo seznam priporočil (namišljenim) tistim, ki bi zadevo načeloma lahko uredili. Orodje omogoča izluščanje najbolj perečih problemov in akterjev, ki jih je za reševanje treba aktivirati. V končnem koraku se udeleženci tudi vprašajo, kakšna priporočila bi veljala za nje oziroma kako sami lahko prispevajo k rešitvi problema.

Uporabnost: Za hierarhizacijo oziroma prepoznavo bistvenih problemov in akterjev ter korakov za njihovo reševanje. Samorefleksivna razsežnost orodja hkrati krepi zavedanje o pomenu majhnih korakov in delovanja, ki jih lahko prispeva vsakdo.

4.3.6 VREDNOTENJE IN IZBIRANJE NAJBOLJŠE REŠITVE ALI NAJPOMEMBNEJŠIH VSEBIN

Namen participatornih procesov ni nujno izbiranje najboljših rešitev fizičnega urejanja prostora; včasih gre za iskanje najboljših rešitev pri oblikovanju programa, drugič za dogovor o najpomembnejših prednostnih vsebinah in podobno – rešitve so lahko torej tudi nesnovne.

V tem okviru imajo orodja za participativno vrednotenje lahko vsaj dva temeljna namena:

- vrednotijo rešitve, ki so bile razvite v participativnem procesu kot možni odgovori na v izhodišču zastavljena vprašanja – z namenom izbrati najboljšo rešitev oziroma najpomembnejše prednostne usmeritve ali
- vrednotijo sam proces v obliki skupinske samorefleksije – kako je le ta potekal, kaj je delovalo in kaj ne ter kaj bi naslednjič veljalo ponoviti ali storiti drugače – z namenom ovrednotiti sam proces. Ker udeleženci sami včasih niso sposobni objektivne refleksije, je dobrodošel tudi pogled »od zunaj« (to je od tistih, ki niso sodelovali v procesu).

Orodja pomagajo oblikovati soglasje o najpomembnejših merilih vrednotenja in primerjalnega ocenjevanja različic; pomagajo tudi izločiti manj primerne rešitve, moderirati sprejemanje končne izbire oziroma odločitev in podobno.

PRIMERI ORODIJ

• ZEMLJEVIDI UVIDOV

Značilnosti: Udeleženci v prvem koraku z različnimi tehnikami (pisno, grafično, v pogovoru) izrazijo najpomembnejša spoznanja, ki so jih v procesu pridobili v zvezi z obravnavano problematiko. V drugem koraku jih uprostorijo na zemljevidu oziroma grafično opredelijo v skupnem miselnem vzorcu ali drugem grafičnem prikazu (če je tematika izboljšava procesa, razumevanje in podobno).

Uporabnost: Orodje je uporabno v napredni fazi procesa, ko so določene aktivnosti že stekle ter udeleženci lahko delijo (vmesne ali končne) uvide kot usmeritev za naslednje aktivnosti ali sprejemanje odločitev.

• RAZVRŠČANJE/POSTAVLJANJE PREDNOSTNIH VSEBIN

Značilnosti: Grafično orodje, ki omogoča skupinsko odločanje o prednostnih dejavnostih oziroma akcijah, ki jih je treba sprožiti za razrešitev problema. Glede na okoliščine, ki so jih udeleženci v zvezi z obravnavano tematiko prepoznali v predhodnih fazah, z vnašanjem v graf prepoznavajo bolj oziroma manj nujne akcije. Osnova je preprost graf, v katerem se na vodoravni osi ocenjuje, koliko možnosti za uresničevanje aktivnosti je na voljo oziroma kako preprosto/težko jih je izvajati, na navpični osi pa vpliv, ki bi ga aktivnost imela na razrešitev problematike. Udeleženci aktivnosti razporejajo v graf, ki v končnem koraku pokaže, katere so najlažje izvedljive in imajo največji vpliv.

Uporabnost: To orodje se uporablja v fazi, ko so že znane aktivnosti, ki jih je treba izvajati za reševanje problematike, ni pa jasno, kje začeti oziroma katere od teh aktivnosti so prednostne.

- **INTERAKTIVNA RAZSTAVA**

Značilnosti: Interaktivna razstava ni nujno digitalna, lahko pa tudi. Njena glavna značilnost je, da lahko obiskovalci na različne načine komentirajo, dopolnjujejo, do neke mere tudi spreminjajo njeno vsebino, s čimer se vodita javni dialog in razprava o razstavljenih tematikah. Pomemben del interaktivne razstave je beleženje vseh komentarjev in prispevkov obiskovalcev ter njihovo upoštevanje v participativnem procesu.

Uporabnost: Posebno uporabno je to orodje, ko skupina udeležencev participativnega procesa pride do (delnih) rezultatov in jih želi preveriti s širšo publiko. V enaki vlogi je uporabno tudi v primerih, ko je treba strokovne izsledke preveriti z javnostjo.

- **SPLETNO GLASOVANJE**

Značilnosti: Vsebine, o katerih je pomembno, da se izreče širša javnost, se digitalizirajo in h komentarjem je povabljen javnost. Vnaprej je treba jasno določiti, kako se podatki shranjujejo in kako bodo uporabljeni.

Uporabnost: S takšnim glasovanjem se preverjajo stališča najširše javnosti. Osnovni pogoj je obstoj verodostojno pripravljenih vsebin.

- **PROTOTIPIRANJE IN ZAČASNI POSEGI**

Značilnosti: Izdelava prototipov je eksperimentalni proces, pri katerem zamisli dobijo oprijemljive oblike. Izdelajo se različni prototipi, v katerih je konceptualno zaobjeta osnovna zamisel. Prototipi se nato testirajo v konkretnem prostoru z uporabniki (na primer prototipi ulične opreme na konkretnem trgu, ulici, v parku) v obliki začasnega posega v prostor. Z uporabo drugih orodij (na primer opazovanje, intervju z uporabniki) se oceni uspešnost prototipa in odloča o nadaljnjih korakih dokončnega (pre)urejanja prostora.

Uporabnost: Prototipiranje je ustrezno, ko je doseženo načelno strinjanje o možnih rešitvah za konkreten prostor in jih je smielno testirati z začasno uporabo v prostoru oziroma umestitvijo vanj.

- **IZLOČANJE**

Značilnosti: Z glasovanjem se poenoti stališča oziroma skrajša širok nabor izzivov, zamisli in rešitev, ki so jih udeleženci razvili v procesu. Glasovanje se ponovi v več krogih, pri čemer v vsakem krogu izpade tista možnost, ki je dobila najmanj glasov.

Uporabnost: To orodje je primerno, ko je na voljo več (oziroma veliko) izbir in je treba njihov obseg zmanjšati.

- **DOSEGANJE SOGLASJA**

Značilnosti: Določijo se ključna vprašanja, na katera vsak udeleženec najprej odgovori sam, nato pa svoja stališča predstavi v paru – par naredi izbor petih najpomembnejših odgovorov. V drugem koraku se združita dva para in opravita enako. Postopek se izvaja z vse večjimi skupinami, kar pripelje do petih ključnih odgovorov celotne skupine.

Uporabnost: Včasih je treba najti rešitev, s katero se strinjajo vsi udeleženci, posebno, kadar gre za ključna vprašanja – takrat uporabimo to orodje, ki lahko zahteva nekaj več časa.

- OBRAVNAVA OSNUTKA NAČRTA

Značilnosti: Vsak načrt je lažje izvedljiv, če ima podporo tistih, ki jih kakorkoli zadeva. Ker je urejanje prostora večplasten proces, pripravo načrtov pretežno opredeljujejo strokovne aktivnosti, ki pripeljejo do prvih osnutkov – orodje omogoča, da se v tej fazi vključi javnost in poda svoja stališča. Gre za enega od klasičnih orodij, ki so del procesa formalne participacije. Če ni podprt z drugimi (neformalnimi) orodji že v teku priprave osnutka načrta, so reakcije javnosti bolj verjetno odklonilne.

Uporabnost: Pogosto obvezen del formalne participacije, v idealnem primeru pa le eden od (ne prvih) korakov vključevanja javnosti.

4.3.7 SKUPNOSTNO IZVAJANJE POSEGA

Podobno kot v prejšnjem koraku tudi tukaj velja, da konkretno urejanje prostora v participativnih procesih ni vedno aktualno ali nujno, je pa odlična priložnost za krepitev vezi med pripadniki lokalne skupnosti in vsemi drugimi udeleženci, ki prispevajo svoj delež k urejenosti odprtega javnega prostora. Pomembna je tudi vzgojna in izobraževalna razsežnost, saj v konkretnih »delovnih« akcijah prihaja do spontanega prenašanja spretnosti in znanj ter se krepí aktivno državljanstvo v eni do najbolj primarnih oblik – v skupni skrbi za prostor, ki si ga deli lokalna skupnost.

PRIMERI ORODIJ

- DELAVNICA IZDELAVE ULIČNEGA POHIŠTVA

Značilnosti: Izdelava kosov ulične opreme zahteva nekaj predpriprave (materiali, orodje, morebitna dovoljenja in podobno), hkrati pa je zelo spontana oblika druženja prebivalcev s ciljem bolje opremiti odprti javni prostor na podlagi zemisli udeležencev. Te so lahko razvite že predhodno ali pa se sproti razvijajo na dogodku. Takšne delavnice niso omejene na izdelavo pohištva, lahko obsegajo tudi urejanje zemljišč, obnovitvena ter vzdrževalna dela in podobno. Če gre za posege v večja območja, je predhodno treba izdelati skupno idejno zasnovo, ki ji posamezni udeleženci delavnice sledijo.

Uporabnost: Aktivnosti s konkretnimi orodji in materiali ponavadi pritegnejo h konkretnim rezultatom usmerjene ljudi, zato je orodje dobrodošlo dopolnilo drugim, pretežno na razpravi temelječim orodjem, saj pritegne tudi novo publiko.

- TAKTIČNI URBANIZEM

Značilnosti: Gre za hiter in finančno dokaj nezahteven način ustvarjanja začasnih sprememb v prostoru, pogosto na obljudenih lokacijah, kjer se križajo interesi različnih uporabnikov. S hitro, bolj ali manj korenito spremembo v prostoru taktični urbanizem skuša opoziriti na alternativne rabe prostora, ki jih je mogoče doseči s spremembo prostorsko-funkcionalnih značilnosti. Pomemben del so socialni stiki.

Uporabnost: Orodje svoje prednosti pokaže predvsem v prostorih, kjer se zdi uveljavljeni način uporabe prostora tako utečen, da le hitre in na videz korenite spremembe lahko pripeljejo do preobrata na bolje. Uporaben tudi v »konzervativnih« okoljih, kjer hitra sprememba na način eksperimentiranja deluje kot presenečenje in konkretno pokaže na možne alternative.

- RE-PUBLIKA

Značilnosti: Večdnevni dogodek z intenzivno izmenjavo zamisli, stališč in argumentov s ciljem osvetliti vnaprej izbrane teme in poiskati dogovore na ključna vprašanja. Zahteva veliko priprave in organizacijske podpore, praviloma pritegne veliko udeležencev in ima v participativnem procesu posebno mesto.

Uporabnost: Običajno je to primerno v fazi procesa, ko so bile posamezne teme že obravnavane v različnih manjših skupinah in je dozorel čas za sintezno skupinsko vrednotenje z intenzivno izmenjavo stališč v omejenem času.

- OBLIKOVALEC "ZA EN DAN"

Značilnosti: Dogodek, na katerem se udeleženci za en dan prelevijo v oblikovalce oziroma načrtovalce svojega lokalnega prostora, pri čemer so jim na voljo nasveti in tehnične spretnosti (skiciranje, Običajno je to primerno predstavitvene 3D tehnike in podobno) izurjenih strokovnjakov, ki delujejo po navodilih udeležencev. Za razliko od lokalne podporne pisarne (glej poglavje 4.3.5) gre za krajše srečanje, na katerem udeleženci lahko s podporo strokovnjakov razvijejo svoje ideje od zasnove do načrta. Primerno voden proces lahko pripelje do novih skupinskih rešitev.

Uporabnost: V primerih, ko je treba razviti konkretne načrte za posege v prostor, a udeležencem primanjkuje osnovnih znanj predstavitvenih tehnik. Pomembno pri uporabi tega orodja je, da so strokovnjaki le tehnična podpora oziroma svetovalci pri določanju, medtem ko ne predlagajo svojih rešitev. Rezultati dogodka ponudijo alternativne rešitve, ki se pozneje lahko razvijajo naprej, tudi pod vodstvom strokovnjakov.

- PPP – PROGRESIVNI PARTICIPATIVNI PRORAČUN

Značilnosti: Za razliko od klasičnega participativnega proračuna (pri katerem prebivalci predlagajo projekte in jih z glasovanjem razvrščajo) se sodelovanje prebivalcev nadaljuje tudi po tem, ko so projekti za izvedbo izglasovani – sodelujejo tudi pri izvedbi.

Uporabnost: Gre za odočanje o razporejanju javnih sredstev v projekte, pomembne za lokalno skupnost, za spodbujanje razmišljanja o svojem prostoru in njegovi (ne)kakovosti, s sodelovanjem pri izvajanju projektov pa se krepi tudi občutek pripadnosti. Pomembno je, da to orodje uporabljamo tako, da ne postane sredstvo za uresničevanje najnujnejših vzdrževalnih del, ki bi tako morala biti opravljena.

4.4 OBVEŠČANJE IN KOMUNICIRANJE

Celoten proces (pripravljalna faza, izvajanje) je nujno podpreti z informiranjem, obveščanjem in komuniciranjem z javnostjo. Informiranost (že aktivnih in potencialnih) udeležencev participativnega procesa je ključnega pomena ne le za vključevanje udeležencev, vzpostavitev partnerskega odnosa in medsebojnega zaupanja med njimi, pač pa tudi za omogočanje informirane razprave. Zato je pomembno, da teče skozi celoten proces od samega začetka do konca.

Informiranje naj:

- temelji na preverjenih informacijah in kakovostno pripravljenih materialih,
- bo izvedeno premišljeno, v ključnih trenutkih v procesu, ko je posamezno informacijo treba podati in
- bo izvedeno v primerni obliki, ki je prilagojena naslovnikom (na primer besedilno, grafično, prek pogovora, predstavitve v živo ali prek digitalnih omrežij).

Splošno pravilo informiranja je, da na preprost in privlačen način podane informacije prej dosežejo naslovnike kot zapletene in pretirano poglobljene. Za doseganje pozornosti javnosti je potrebna tudi prava mera verodostojnosti informatorja, pa tudi inovativnosti – podajanje informacij na primer v obliki prisotnosti na terenu bo morda v določenih okoliščinah bolj učinkovito kot objava na spletni strani – pomembno je izbrati primeren način informiranja.

Čeprav je informiranje ena od najbolj osnovnih stopenj participativnega pristopa k urejanju prostora (ki se na Arnsteinovi lestvici umešča v spodnji del – glej tudi poglavje 2), je prav tako lahko vključujoče. Udeleženci lahko na primer pred objavo materiale, ki informirajo širšo javnost, soustvarjajo – jih pregledajo, komentirajo, dopolnijo ter jih tako aktivno so-oblikujejo. Danes poznamo tudi interaktivne načine informiranja, ki v svojem bistvu vključujejo komuniciranje in so tak oblika sodelovanja.

Strategija informiranja mora pokriti vse tri faze nekega dogodka:

- ga napovedati pred začetkom,
- poročati o dogodku samem,
- slediti razvoju po dogodku,

z drugimi besedami: je stalen proces, ki z bolj ali manj intenzivnimi fazami poteka nepretrgoma.

V urejanju lokalnih odprtih javnih prostorov imajo pri informiranju posebno pomembno vlogo lokalni med prebivalci sprejeti mediji oziroma lokalno značilne in vzpostavljene komunikacijske poti. Večjo verjetnost, da bodo informacije dosegle željene naslovnike, dosežemo tudi v sodelovanju z že vzpostavljenimi civilno-družbenimi ali drugimi interesnimi skupinami, ki že imajo svoje članstvo oziroma poti obveščanja.

NEKAJ PRIMEROV SREDSTEV ZA INFORMIRANJE

- javne prireditve,
- objave na javnih mestih (oglasne deske, mestni plakat in podobno),
- objave v tiskanih in spletnih medijih (na primer posebne izdaje, priloge),
- objave v strokovnih tiskanih in spletnih medijih,
- objave na družabnih profilih,
- elektronsko pošto obveščanje (e-pošta),
- socialna omrežja (to so družbeni profili),
- spletne strani,
- obveščanje od vrat do vrat (na primer z letaki, pogovori),
- ulična info točka.

4.5 SPREMLJANJE UČINKOV

Spremljanje učinkov participativnega procesa je v času izvajanja predvsem v interesu tistega, ki vodi oziroma moderira proces, saj omogoča vpogled v uspešnost izvedbe, prepoznavanje morebitnih izzivov ter pravočasno prilagajanje ukrepov za doseganje zelenih rezultatov. Dolgoročno in stalno spremljanje učinkov je pomembno za vse udeležence, saj kaže na uspešnost procesa in morebitno potrebo po dopolnitvah.

Sodelovalno spremljanje (ang. *participatory monitoring*) je ključno orodje, ki omogoča pridobivanje povratnih informacij neposredno od vpletenih akterjev in lokalne skupnosti. To redno zbiranje meritev in podatkov od različnih udeležencev omogoča ugotavljanje ustreznosti participativnega procesa ali prostorskega posega ter doseženih učinkov. Tak način tudi krepi občutek pripadnosti udeležencev, povečuje učinkovitost in uspešnost procesa ter omogoča pravočasno prilagajanje glede na potrebe in povratne informacije. Spremljanje učinkov ni pomembno samo ob zaključku procesa, temveč služi kot osnova za načrtovanje sprotnih in prihodnjih krogov participacije.

Prednost takšnega načina obravnave je v tem, da temelji na aktivni vlogi lokalne skupnosti, pri čemer se predvideva, da imajo lokalni prebivalci najboljše vpoglede v svoj prostor in potrebe. V današnjem času, ko so digitalne tehnologije vse bolj dostopne, se sodelovalno spremljanje krepi in nadgrajuje ob različnih digitalnih platformah. Ob naraščajoči uporabi mobilnih tehnologij se skupnostno spremljanje učinkov širi še bolj. To ne zajema le množičnega zbiranja podatkov (ang. *crowdsourcing*), ampak tudi ocenjevanje teh podatkov ter njihovo uporabo pri ozaveščanju o različnih vprašanjih.

4.6 UPORABA DIGITALNIH ORODIJ

Digitalna orodja imajo potencial za izboljšanje participativnega urejanja prostora, vendar je pomembno upoštevati značilnosti, prednosti in morebitne stranpoti digitalizacije, da se zagotovi vključujoča in učinkovita participacija. V nadaljevanju so podani ključni vidiki uporabe digitalnih orodij pri participativnem urejanju odprtih javnih prostorov ter usmeritve za zmanjšanje morebitnih tveganj.

Digitalizacija pri participativnem prostorskem načrtovanju ima lahko več **prednosti**:

- širjenje kroga udeležencev – digitalna orodja omogočajo učinkovite platforme za deljenje informacij, izmenjavo mnenj in povratne informacije, kar omogoča širšo in bolj raznoliko udeležbo; na primer platforma za interaktivne ankete omogoča prebivalcem, da izrazijo svoje želje ne glede na to, ali se lahko udeležujejo dogodkov v živo.
- dostopnost in dosegljivost – digitalizacija premaguje geografske ovire, omogoča oddaljeno sodelovanje posameznikov in skupnosti ter povečuje vključenost in zastopanost; na primer spletni forumi ali video konference omogočajo oddaljenim skupnostim ali posameznikom, da aktivno sodelujejo v procesu;
- sodelovanja v realnem času – digitalna orodja omogočajo takojšnje sodelovanje, hitro komunikacijo, povratne zanke in dinamično sodelovanje skozi celoten proces načrtovanja; tak primer je prenašanje delavnice v živo, s čimer se omogočijo takojšnji odzivi na predloge, ki jih delavnica obravnava;
- upravljanje podatkov – digitalizacija omogoča izboljšano shranjevanje, analizo in vrednotenje prostorskih ter drugih povezanih podatkov, kar izboljšuje razumevanje večplastnih prostorskih informacij – s tem je udeležencem omogočeno informirano odločanje na primer uporaba geografskih informacijskih sistemov (GIS) omogoča vizualizacijo in analizo prostorskih podatkov za boljše odločanje;
- vizualizacija – z digitalnimi orodji za vizualizacijo je vsebine mogoče razmeroma preprosto predstaviti tudi v vizualni obliki, kar je pri participativnem urejanju prostora še posebno pomembno, da si udeleženci lažje predstavljajo prostorske rešitve, večplastnost obravnavanih vsebin in podobnega; na primer s 3D-modeli ali virtualno resničnostjo se lahko prebivalci dejansko „sprehodijo“ skozi prihodnje urejene odprte javne prostore, kar pomaga pri lažjem razumevanju projektov;
- simulacija in načrtovanje – digitalna orodja omogočajo simulacijo različnih ocen verjetnosti, kar udeležencem omogoča ocenjevanje morebitnih izidov in njihovih posledic, to pa spodbuja bolj informirane razprave;
- preglednost – spletno okolje omogoča tehnično podporo za pregleden dostop do dokumentov, dinamičnih posodobitev projektov in odzivov nanje, kar lahko poveča tudi zaupanje v participativni proces in med samimi udeleženci.

Obvladovanje izzivov digitalizacije pa se nanaša predvsem na:

- zasebnost in varnost podatkov – zagotavljati je treba varnost osebnih podatkov tako pri zbiranju kot upravljanju v skladu s predpisi o varstvu podatkov. Postopki zagotavljanja varnosti morajo biti zanesljivi, hkrati pa ne smejo odvrčati uporabnikov;
- digitalni razkorak – neenak dostop do informacijske in komunikacijske tehnologije (IKT) med različnimi posamezniki, skupinami ali regijami pomeni, da nekateri ljudje ali skupnosti zaradi omejenega dostopa do računalnikov, interneta, digitalnih naprav ali digitalne (ne)pismenosti zaostajajo pri uporabi digitalnih tehnologij in njihovih koristih. Ob uporabi digitalnih tehnologij v participativnem procesu je treba premagati digitalni razkorak, zagotoviti enak dostop do digitalnih orodij, razvijati digitalno pismenost in odpraviti tehnološke ovire, s katerimi se soočajo marginalizirane skupnosti ali tiste z omejenimi viri;
- hibridni pristop – potrebno je uravnoteženo kombiniranje digitalnih orodij s tradicionalnimi metodami, da se ohranijo izmenjave, skupnostno sodelovanje in vključenost.

Zaključek

Usklajevanje interesov je ena od ključnih nalog urejanja prostora. V ta proces so vključeni različni deležniki z raznolikimi vlogami in pričakovanji. Namen tega priročnika je spodbuditi in v ospredje postaviti participativno urejanje odprtega javnega prostora v manjših naseljih, ki so značilnost slovenskega prostora. Preko analize posameznih razmer odprtega prostora v manjših krajih ter možnosti participativnega urejanja, želimo poudariti pomembnost vključevanja javnosti tudi v manjših skupnostih ter spodbuditi širšo uporabo participativnih pristopov, ne glede na lokacijo ali velikost naselij oziroma krajev ter ne glede na morebitne omejitve, s katerimi se soočajo.

Pregled domačih in mednarodnih primerov participativnega urejanja odprtega javnega prostora jasno kaže, da sta za uspešen proces poleg začetne pobude potrebna tudi premišljen načrt in ključni akter, ki bo osrednja gonilna sila procesa. V tem priročniku so podane smernice za načrtovanje procesa participacije, ki vključujejo začetne korake, razmislek o ključnih vidikih pred začetkom vključevanja javnosti ter praktične nasvete za izvedbo participativnega procesa. Poseben poudarek je na tem, da se poskrbi, da imajo vsi udeleženci enakovredne možnosti za sodelovanje.

Želimo si in verjamemo, da bo priročnik deloval kot spodbuda za uvedbo participativnih procesov v vsakdanjo prakso urejanja prostora. Z aktivno vključenostjo javnosti bomo soustvarjali prostor, ki bo še bolj kakovosten in prilagojen potrebam skupnosti!

Viri

- Agenda Habitat (1996), v februarju 2023 dostopno na <https://digitallibrary.un.org/>
- Agenda trajnostnega razvoja 2030 (2015), v februarju 2023 dostopno na <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Aarhuška konvencija (1998, 2001), v februarju 2023 dostopno na https://environment.ec.europa.eu/law-and-governance/aarhus_en
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of planners*, 35(4), 216-224.
- Auge, M. (2011). *Nekraji. Uvod v antropologijo nadmodernosti*. Ljubljana, Maska: 164 str.
- Baloh, T. (2013). Primerjalno pravni pregled sistema prostorskega načrtovanja glede sodelovanja javnosti. PIC.
- Bristolski sporazum o trajnostnih skupnostih (2006), v februarju 2023 dostopno na https://www.eib.org/attachments/jessica_bristol_accord_sustainable_communities.pdf
- Byrne, J., & Sipe, N. (2010). Green and open space planning for urban consolidation—A review of the literature and best practice. *Urban Research Program*, 11, 60.
- CABE (2005). *Start with the Park. Creating sustainable urban green spaces in areas of housing growth and renewal*. Commission for Architecture and Built Environment. V februarju 2023 dostopno na <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1134199/FULLTEXT01.pdf>
- CABE (2009) *Open Space Strategies, Best practice guidance*. Dokument v aprilu 2023 dostopen na povezavi <https://www.designcouncil.org.uk/fileadmin/uploads/dc/Documents/open-space-strategies.pdf>
- Carmona, M. (2021). *Public Places Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design* (3rd ed.). Routledge.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., Stone, A. M., (1992). *Public Space*. Cambridge University Press, Cambridge: 401 str.
- Cerar, A. (2015). *Vključevanje prebivalcev v urejanje prostora na lokalni ravni*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani.
- Castells, M. (2004). *The Power of Identity. The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume II*. Malden, Oxford, Blackwell Publishers: 461 str.
- Community Planning, v februarju 2023 dostopno na <http://www.communityplanning.net/>
- Davoška deklaracija o kulturi gradnje (2018), v februarju 2023 dostopno na <https://davosdeclaration2018.ch/en/dd/nav/index/davos-declaration>
- Degros, A., Knierbein, S., Madanipour, A. (ur.) (2013). *Public Space and the challenges of urban transformation in Europe*, New York, Routledge: 232 str.
- Dempsey, N., Smith, H., Burton, M. (2014). *Place – Keeping. Open space Management in Practice*. Routledge.
- Donovan, J. (2018). *Designing the Compassionate City: Creating Places where People Thrive*. Routledge.
- Drozg, V. (1999). Nekateri značilnosti fizične strukture slovenskih mest. *Dela* 14: 195–207.
- EUKN (2022), <https://eukn.eu/news/eukn-urban-review-small-and-medium-sized-cities/>
- European Union Urban Population 1960-2023 (2023), v marcu 2023 dostopno na <https://www.macrotrends.net/countries/EUU/european-union/urban-population>
- Forbici, G., Divjak, T., Kronegger, S., Škrl Marega, M., (2015). *Vključevanje javnosti v pripravo predpisov, Priročnik za načrtovanje in izvajanje posvetovalnih procesov*. Ministrstvo za javno upravo: https://www.cnvos.si/media/filer_public/bd/40/bd408ab5-e5cd-4761-a306-c9073497e75c/prirocnik-vkljucevanje_javnosti.pdf
- Frey, H. (1999). *Designing the city: towards a more sustainable urban form*. London: E&FN SPON Press.
- Gehl, J. (2006). *Life between buildings, Using Public Space*. The Danish Architectural Press: 200 str.
- Goličnik, B. (2005). *People in Place: A Configuration of Physical Form and the Dynamic Patterns of Spatial Occupancy in Urban Open Public Space*. Doktorska disertacija. Edinburg, Heriot Watt University, Edinburgh College of Art: 246 f.
- Goličnik Marušić, B., Thompson Ward, C. (2010). *Emerging relationships between design and use of urban park spaces*. Land-

scape and Urban Planning 94: 38–53.

Greenspace Hack, v februarju 2023 dostopno na <https://www.greenspacehack.com/>

Hočevar, M. (2000). Novi urbani trendi. Prizorišča v mestih – omrežja med mesti. Ljubljana, Založba FDV: 301 str.

Holden, A., & Iveson, K. (2003). Designs on the urban: New Labour's urban renaissance and the spaces of citizenship. *City*, 7(1), 57–72.

Jankovič Grobelšek, L. (2011). Javni in za javnost odprti prostori sodobnega mesta. Doktorska disertacija, Ljubljana, UL FA.

Karimnia, K. (2018). Producing Publicness: Investigating the dialectics of unintended consequences in urban design. KTH Stockholm.

Kos, D. (2008). Polivalentnost mestnih prostorov. AB, letnik XXXVIII, 177–178, Vizije 3. Ljubljana – odprti javni prostor: 60–61.

Kos, D. (2010). Prostorsko urejanje med »stroko« in »piarom«. *Teorija in praksa*, let. 47/2–3: 413–434

Leipziška listina o trajnostnih evropskih mestih. (2007). V februarju 2023 dostopno na <https://english.leipzig.de/construction-and-residence/urban-development/leipzig-2020-integrated-city-development-concept-seko/implementation/leipzig-charter#:~:text=The%20aim%20of%20the%20Leipzig,with%20special%20requirements%20for%20development.>

Ljubljanski dogovor (2021). Sprejeta na neformalnem srečanju ministrov, pristojnih za urbani razvoj, sprejeta v Ljubljani, 26. novembra 2021. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Urbani-razvoj/ljubljanski_dogovor_in_delovni_program.pdf

Lokalna Agenda 21 (1992), v februarju 2023 dostopno na <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>

Marot, N., Golobič, M. (2012): Upravljanje slovenskih občin s prostorom: ocena usposobljenosti. V: Haček, M. (ur.): UPRAVLJAVSKA SPOSOBNOST SLOVENSkih OBČIN: primeri dobrih praks: 113–137. <https://skupnostobcin.si/wp-content/uploads/publikacije/2059/Knjiga-Upravljalna-sposobnost-slovenskih-obcin.pdf>

Martinuzzi, C., Lahoud, C. (2020). Public space site-specific assessment. Guidelines to achieve quality public spaces at neighbourhood level. UN-Habitat. https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/07/final_pssa_v.1_reviewed_compressed.pdf

Mežnarič, I., Rep, R., M. Zupan, T., (2008). Priročnik za načrtovanje, vodenje in vrednotenje procesov sodelovanja javnosti. Ministrstvo za javno upravo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MJU/Lokalna-samouprava/Prirocnik_za_nacrtovanje_vodenje_in_vrednotenje_procesov_sodelovanja_javnosti_2008.pdf

Moravcova, J., Pecenska, J., Pekna, D., Moravcova, V., Novakova, N. (2020). The Role of Public Spaces in Small Municipality. In: Sustainability in Urban Planning and Design. IntechOpen.

Nacionalno poročilo o urbanem razvoju, Habitat III (2016). https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Publikacije/c2b947f73c/porocilo_urbani_razvoj_HabitatIII.pdf

Narayanamy, N. (2018). Participatory Rural Appraisal: Principles, Methods and Application (First). SAGE Publications Pvt. Ltd.

Nation, M., Fortney, T., & Wandersman, A. (2010). Race, Place, and Neighboring: Social Ties among Neighbors in Urban, Suburban, and Rural Contexts. *Environment and Behavior*, 42(5), 581–596.

National urban policies; Driving public space led development (2020). UN Habitat, v februarju 2023 dostopno na <https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/07/national-urban-policies-driving-public-space-led-urban-development.pdf>

Nikšič, M. (2008). Povezovanje urbanih mikroambientov v prepoznavno celoto. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani.

Nikšič, M., Šifkovič Vrbica, S., Jankovič, L. (2021). Javne odprte grajene površine: priročnik. Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja.

Nikšič, M., Watson, G. B. (2018). Urban public open space in the mental image of users: the elements connecting urban public open spaces in a spatial network. *Journal of Urban Design*, 23(6), 859–882.

Nikšič, M., Goršič, N. (ur.) (2022). Smoties - Creative works in small and remote places: European best practices exploration. Supplement. Urban Planning Institute of the Republic of Slovenia.

Nikšič, M., Vertelj Nared, P. (2023) Participativno načrtovanje in urejanje javnih prostorov v manjših krajih v Sloveniji – delovna gradiva. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Nova leipziška listina (2020), v februarju 2023 dostopno na https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/EN/eu-presidency/gemeinsame-erklarungen/new-leipzig-charta-2020.pdf?__blob=publicationFile&v=8#:~:text=The%20New%20Leipzig%20Charter%20provides,the%20transformative%20power%20of%20cities.

Nova urbana agenda Habitat III (2016): <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Slovenian.pdf>

Očkerl, P., Cerar, A., Simoneti, M., Peterlin, M. (2017). Z* Priročnik za boljše in lažje sodelovanje z javnostjo pri urejanju prostora. IPoP – Inštitut za politike prostora. https://ipop.si/wp/wp-content/uploads/2019/02/iPop_Z_WEB.pdf

Pavlin, B., Milenkovič, A., Klasinc, S., et al. (2003). Mestna naselja v Republiki Sloveniji. Statistični urad Republike Slovenije: 140 str. https://www.stat.si/doc/pub/mestna_naselja_slo_03.pdf

Project for public spaces, v februarju 2023 dostopno na <https://www.pps.org/>

Prosen, A., Zavodnik Lamovšek, A., Žaucer, T., Drobne, S., Soss, K., Milanovič Pichler, N., Sitar, M. (2008). Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij. CRP program: Konkurenčnost Slovenije 2006-2013, Povezovanje ukrepov za doseganja trajnostnega razvoja. Ljubljana, Maribor, UL FGG, FF, UM FG: 119 str.

Rebernik, D. (2010). Teorija in praksa prostorskega načrtovanja: Prostorski razvoj mest in širših mestnih območij v Sloveniji. Dela 33: 111–127.

Rezolucija o Strategiji prostorskega razvoja Slovenije 2050 (ReSPR50). (Ur. l. RS, št. 72/23)

Rugendyke, B. A. (1998). Community participation as empowerment? Planning for change in remote Aboriginal Australia. In: Jusilla, H. in sod. (ured.) Perceptions of Marginality. Routledge.

Simoneti, M. (2016). Celovit sistem ukrepov za urejanje javnih zelenih površin v slovenskih naseljih : doktorska disertacija. Ljubljana, UL FGG: 220 str.

Simoneti, M., Kranjc, U. Vertelj Nared, P. (2018). Proučitev možnosti za povečanje učinkovitosti urejanja javnih otroških igrišč v Mestni občini Ljubljana. IPoP – Inštitut za politike prostora, LUZ, d.d., Naročnik: MOL, OGD.

Simoneti, M., Vertelj Nared, P., Jeriha, U., Cerar, A., Pečan, P. (2018). Berilo o trajnostnem urejanju prostora, IPoP – Inštitut za politike prostora. <https://ipop.si/wp/wp-content/uploads/2019/02/Berilo-za-trajnostno-urejanje-prostora.pdf> Skriti potencial majhnih in srednje velikih mest, ESPON, https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Urbani-razvoj/a8d52d9c7d/cee_im_towns_si.pdf

Simoneti, M., Šifkovič Vrbica, S., Didovič, U. (2021). Gospodarska javna služba varstva okolja, urejanja in čiščenja javnih površin. Ljubljana: IPoP. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNVP/Dokumenti/Prostorski-red/Strokovne_podlage_GJS_javne_povrsine.pdf

Small Town Development Approaches. The Global urban economic dialogue series. (2012). UN-Habitat: <https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/Small%20Town%20Development%20Approaches.pdf>

SPRS (2004). Strategija prostorskega razvoja Slovenije. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Urad za prostorski razvoj. UL RS št. 76/2004.

SPRS 2050. Osnutek dokumenta v javni razpravi (2020). https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Prostorski-razvoj/SPRS/SPRS-2050_gradivo-za-javno-razpravo.pdf

Streetmix, v februarju 2023 dostopno na <https://streetmix.net/-/2063727>

SURS. (2022). v februarju 2023 dostopno na <https://www.stat.si/statweb>

Šuklje Erjavec, I., Kozamernik, J., Balant, M., & Nikšič, M. (2020). Zeleni sistem v mestih in naseljih: usmerjanje razvoja zelenih površin: priročnik (Z. Jerman, S. Peršak Cvar, J. Červek, & B. Bartol, Eds.). Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanj. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Prostorski-red/zeleni-sistem.pdf>

Šuklje Erjavec, I., Kozamernik, J., Žlender, V., Nikšič, M., Mladenovič, L., Vodeb, V., Goršič, N., Ravnikar Ž. (2019). Ven za zdravje: Priročnik za načrtovanje zelenih površin za spodbujanje telesne dejavnosti in zdravega življenjskega sloga. Urbanistični inštitut Republike Slovenije. http://www.urs.si/pub/Ven_za_zdravje_jan_20_splet.pdf

Toš, N. (2007). (Ne)zaupanje v institucije: potek demokratične institucionalizacije v Sloveniji. Teorija in praksa 44 (3): 367–395.

Uredba o prostorskem redu Slovenije (2004). (Ur. l. RS, št. 122/04, 33/07 – ZPNačrt, 61/17 – ZUreP-2 in 199/21 – ZUreP-3)

Uršič, M., Hočevar, M. (2007). Protiurbanost kot način življenja. Ljubljana, FDV: 128 str.

Uršič, M. (2008). Ali »mestni zrak« še osvobaja? Vpliv prometa in potrošnje na spreminjanje vloge odprtih javnih prostorov. In Odprti javni prostor, Public Open Space, zbornik predavanj in prispevkov ob mednarodni konferenci, 10. in 11. april 2008. Ljubljana, DKAS: 83–86.

UN-Habitat (2018). SDG Indicator 11.3.2 Training Module: Civic Participation. United Nations Human Settlement Programme (UN-Habitat), Nairobi.

UN-Habitat (2020). National Urban Policies Driving Public Space Led Urban Development: A Quick Thematic Guide for Mainstreaming Safe, Inclusive and Accessible Public Spaces into National Urban Policies. V maju 2023 dostopno na povezavi <https://unhabitat.org/national-urban-policies-driving-public-space-led-urban-development-a-quick-thematic-guide-for>

Urban Europe, Statistics on cities, towns and suburbs. (2016). Statistical books, Eurostat, v februarju 2023 dostopno na <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-01-16-691>

Urbana agenda EU – Dogovor iz Amsterdama (2016), v februarju 2023 dostopno na https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/themes/urban-development/agenda/pact-of-amsterdam.pdf

UTS (2016). Urbanistični terminološki slovar (Mihelič, B., Humar, M., Nikšič, M., ur.). Založba ZRC SAZU.

Varna, G. (2014). *Measuring Public Space: The Star Model*. Ashgate.

Vertelj Nared, P. (2014). *Vloga javnega prostora kot podpora urbanemu razvoju na primeru majhnih mest v Sloveniji*. Ljubljana, UL FGG.

Vrbica Šifkovič, S. (2016). Javne površine v mestih, Analiza pravnega položaja javnih in skupnih površin. <http://mrezaprostor.si/wp-content/uploads/2016/10/Analiza-javnepovrsine.pdf>

Vrbica Šifkovič, S., Simoneti, M. (2021). Analiza pravnega okvira urejanja javnih zelenih površin in ravnanja z drevesi v mestih in drugih naseljih. https://www.mrezaprostor.si/wp-content/uploads/2021/05/Pravni-polozej-zelenih-povrsin-koncna-15032021_koncna.pdf

Vrišer, I. (1969). *Mala mesta v SR Sloveniji. Problemi njihovega obstoja in nadaljnjega razvoja*. Ljubljana, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani: 169 str.

Zakon o dostopu do informacij javnega značaja (ZDIJZ). (Ur. l. RS, št. 51/06)

Zakon o lokalni samoupravi (ZLS). (Ur. l. RS, št. 94/07)

Zakon o ohranjanju narave (ZON). (Ur. l. RS, št. 96/04)

Zakon o ratifikaciji Konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah (Ur. l. RS – Mednarodne pogodbe, št. 17/04)

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3). (Ur. l. RS, št. 199/21)

Zakon o varstvu okolja (ZVO-2). (Ur. l. RS, 44/22)

Zapušek, A., Kučan, A. (2009). Stanovanjske krajine in kakovost bivanja. Predstavitev ukrepov za izboljšanje bivalne kakovosti. V: *Annales*, 19/2009/1: 1-18. https://zdjp.si/wp-content/uploads/2015/11/zapusek-kucan_19_1.pdf

Zavodnik Lamovšek, A., Drobne, S., Žaucer, T. 2008. Majhna in srednje velika mesta kot ogrodje policentričnega urbanega razvoja. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Urbani-razvoj/ae562af518/pomen_majhnih_srednjih_mest_urbana_obmocja_clanek.pdf

Walters, C. (2007). *Designing Community: Charettes, Masterplans and Form-based Codes*. Architectural Press.

Wates, N. (2014). *The community planning book*. 2nd Ed. Routledge.

Weziak-Białowolska, D. (2016). Quality of life in cities: empirical evidence in comparative European perspective. *Cities*, 58, str. 87–96. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.05.016>

PRILOGA 1:**NEKATERI TUJI PRIMERI PARTICIPATIVNE PRAKSE V MANJŠIH KRAJIH**

V nadaljevanju je predstavljenih nekaj primerov, celoten podroben vpogled v vse prakse, ki jih je analizirala mednarodna mreža Humana mesta (Human Cities), pa je v angleškem jeziku dostopen na povezavi <https://www.uirs.si/sl-si/publikacije/knjiga/id/119>.

Oživljanje mestnega središča z vključujočimi urbanističnimi pristopi: S poljubom prebujeno mesto (Avstrija)

Ein wachgeküsster Ort

Ime (v lokalnem jeziku)

foto: Foto Freisinger

Trofaiach, Avstrija

Lokacija

Časovni okvir

od leta 2014

Kratek opis	Projekt oživlja osrednjo vaško ulico, ki je bila nekoč ekonomsko središče vasi. Osrednji cilj projekta so izboljšave na področju javnega prostora ter ustrezen odziv na postopen zastoj ponudbe storitvenih dejavnosti ob glavni prostorski potezi kot posledico gostejšega motornega prometa skozi vaško središče. Izvedenih je bilo več posameznih projektov, med njimi vizualna ter programska popestritev območja ter obnova stavbnega fonda, zlasti fasad. Vaško jedro, ki je počasi izgubljalo svojo primarno funkcijo, medtem pa se je širil razpršeni vzorci poselitve, ni imelo osrednje vloge pri vzpostavljanju enotne in povezane vaške strukture, projektne aktivnosti pa so mu povrnilo osrednjo vlogo. Projekt obravnava vprašanja različnih oblik sobivanja, strateškega umeščanja in aktivacije različnih dejavnosti v prostoru, pa tudi vprašanja vključevanja vseh udeležencev v proces prostorskega načrtovanja vključno z oblikovanjem razvojnih strategij.
Glavni cilji	prenova stavbnega fonda, vzpostavljanje kakovostnega javnega odprtega prostora, vzpostavljanje osrednjih funkcij v naselbinskem jedru, povezovanje lokalne skupnosti in soodločanje o prihodnosti kraja
Udeleženci participativnega procesa	skupina arhitektov specializirana za participativne pristope, občinska uprava, lastniki nepremičnin in drugi prebivalci
Vključenost lokalne skupnosti	Župan, ki je bil pobudnik projekta, je že na začetku priznal velik poudarek sodelovanju občanov. Občina je pooblastila skupino strokovnjakov, da izvede procese sodelovanja občanov. Javnost sodeluje predvsem z udeležbo na delavnicah, srečanjih in razpravah. V aktivnosti se je do zdaj vključilo več kot 1.000 prebivalcev, vključno z društvi, šolskimi razredi in poslovneži. Delavnice običajno trajajo tri dni in zajemajo več izbranih tem (na primer promet, kultura in podobno), v katere se sodelujoči poljubno razporedijo. S temi temami se nato intenzivno ukvarjajo eno leto, skupine pa se srečujejo vsakih nekaj tednov ali mesecev. Ko aktivnosti potekajo, so stalno vabljeni oziroma vključeni tudi prebivalci. Ti se kadarkoli lahko srečajo tudi z lokalnim skrbnikom. Izhaja tudi projektni časopis »TROFAIACH – meine Gemeindezeitung« (TROFAIACH – časopis moje skupnosti), ki ga redno pripravlja in objavlja lokalna skupnost.
Aktivnosti	Številne delavnice s stanovalci za razvoj projektov; funkcionalna in fizična prenova osrednje ulice naselja s poudarkom na zadovoljevanju potreb pešcev, prenovi in razvoju novih dejavnosti v grajenem uličnem robu; vzpostavljanje novih delovnih mest
Podporni mehanizmi	Občina lastnikom objektov pomaga pri prenovi stavb. Za aktivnosti v zvezi z nadgradnjo glavne ulice in upravljanjem prostih delovnih mest letno zagotovi 100.000 evrov. Vzpostavljen je tudi mehanizem tako imenovanega lokalnega skrbnika, ki skrbi za uravnotežanje povpraševanja in ponudbe na področju zaposlovanja v območju. Izvedbeni načrt za javni prostor podpira Urad deželne vlade Štajerske.
Interdisciplinarnost pristopa	kultura, izobraževanje, drobno gospodarstvo
Glavni dosežki	Šest let po začetku usklajevanja novih dejavnosti in zaposlitev v nekoč opustelih prostorih vzdolž glavne ulice, želje po novih dejavnostih prese-gajo zmogljivosti prostora.

Glavne ovire v izvajanju	Pravega neuspeha ni bilo, pojavilo pa se je nekaj nezadovoljstva. V javnosti se je na primer razvnel pravi vihar, ko so bile objavljene fotografije zasnove prenovljene glavne ulice, pri čemer so fotografije prikazovale le majhen del sicer zahtevnih posegov in procesov, prikazovale so le en (oblikovalski) ukrep. Iztrgan iz konteksta oziroma premalo opisan poseg in pomanjkljiva komunikacija sta terjala dodatne pogovore, s katerimi so se akterji izognili prehitrim in posplošenim zaključkom.
Stopnja participacije javnosti	posvet
Trajnostni pristop	Večplasten proces fizične, funkcionalne in ekonomske revitalizacije središča naselja je imel dodatne učinke na druga področja – prišlo je do preusmeritve suburbane rasti naselja v notranjo rast (vnovična raba opuščenih grajenih struktur, smotrnejša raba virov) in vnovično ekonomsko vitalnost središča naselja (nova delovna mesta, nove servisne in uslužnostne dejavnosti). V vključevanju javnosti so bili obravnavani tudi razvojni cilji socialne trajnosti (povezana lokalna skupnost).
Dodatne informacije	www.nonconform.at/trofaiach-ein-wachgeküsster-ort , https://www.nonconform.at/ein-kuemmerer-fuer-trofaiach/ (instrument lokalnega skrbnika), https://www.derstandard.at/story/2000109123162/zwei-staedte-kaempfen-gegen-leerstand-und-gewinnen (projekt iskanja novih dejavnosti v praznih prostorih)

Teater Metafora: Urejanje ulic z reciklirano umetnostjo (Portugalska)

Teatro Metaphora: Ornamentação de ruas com arte reciclada

Ime (v lokalnem jeziku)

foto: Associação de Amigos das Artes

Câmara do Lobos, otok Madeira, Portugalska

Lokacija

📍 Câmara do Lobos

Časovni okvir	od leta 2016
Kratek opis	Projekt se osredotoča na vizualno popestritev ulic starega mestnega jedra s poudarkom na okoljevarstvenih temah in posledicah kopičenja odpadkov. Gre za aktualno tematiko, ki zadeva ljudi po vsem svetu. V projektu so odpadni materiali ustrezno reciklirani in vnovič uporabljeni za namene umetniških instalacij in alternativne urbane opreme. V ospredju je posameznikova iznajdljivost in sposobnost večplastnega razumevanja danega problema. Rezultat je bolj dinamičen, aktiven, vizualno privlačen in raznolik javni prostor, v katerem sta bivanje in zadrževanje prijetnejša. V večini primerov gre za skromne posege, ki pa so dobro sprejeti, zlasti če odgovarjajo na potrebe in želje tistih, ki prostor uporabljajo.
Glavni cilji	s kreativnimi okraski poživiti in izboljšati vitalnost ulic središča mesta Câmara do Lobos; etični ter okoljski cilj: uporaba izključno odpadnih materialov

Udeleženci participativnega procesa	lokalni ustvarjalni sektor (Teatro Metaphora), občinska uprava, lokalno drobno gospodarstvo
Vključenost lokalne skupnosti	Vse dejavnosti potekajo z vključevanjem lokalne skupnosti – za vsak nov projekt Teatro Metafora razpiše javni poziv k sodelovanju, na katerega se lahko odzove vsak. Teatro Metaphora je lokalno združenje z več kot 100 aktivnimi prostovoljci.
Aktivnosti	Cilji vsakokratne akcije so opredeljeni v javnem pozivu, ki upošteva potrebe konkretnega javnega prostora ali tematike (na primer ulično pohištvo, zbiranje »odpadnih« materialov za reciklažo).
Podporni mehanizmi	Velik del aktivnosti je odvisnih od prostovoljnega dela (prostovoljci Teatra Metafora). Dejavnosti Teatra Metafora vsako leto financirajo lokalni javni zavodi, pomembno je tudi sodelovanje v številnih mednarodnih projektih (na primer Erasmus +, ki omogoča sodelovanje mladih mednarodnih prostovoljcev). Včasih so dejavnosti deležne pomoči občine (na primer pri prevozih), zasebnikov (na primer lokali zbirajo in skladiščijo »odpadke« za reciklažo) in posameznih občanov.
Interdisciplinarnost pristopa	kultura, turizem, izobraževanje
Glavni dosežki	Središče mesta z umetniškimi posegi postaja bolj privlačno in živahno. Spreminja se podoba središča mesta v dožemanju prebivalcev in obiskovalcev.
Glavne ovire v izvajanju	Dejavnosti so precej odvisne od prostovoljnega dela, če to umanjka, je njihovo izvajanje ogroženo.
Stopnja participacije javnosti	delegiranje moči
Trajnostni pristop	V projektu so obravnavani različni vidiki trajnostnega razvoja: vnovična uporaba odpadnih materialov (ulična umetnost kot reciklažna dejavnost), izboljševanje ekonomskih razmer (oživljanje središča mesta in nove zaposlitvene možnosti) in socialna kohezivnost ob vključevanju lokalnih prebivalcev v projektne dejavnosti.
Dodatne informacije	https://commonfare.net/it/stories/teatro-metaphora

Ozelenjevanje pročelij (Francija)

Frontage révéler le végétal

Ime (v lokalnem jeziku)

foto: Sara de.Gouy

Genilac centre Bourg, Francija

Lokacija

Časovni okvir

Od leta 2018

Kratek opis

Projekt obsega preureditev odprtega (uličnega) prostora, vizualno popestritev in ozelenitev mesta ter oblikovno označevanje oziroma poudarjanje hišnih vhodov. S preureditvijo prostora so želeli poudariti vlogo prehodne ulice kot pomembne prvine prehajanja med zasebnim in javnim prostorom. Izdelani so bili različne posode in kalupi, namenjeni kultivaciji izbrane vegetacije. Izdelane strukture so dopolnile karakter fasadnega ovoja ter omogočile mehkejši in vizualno prijetnejši prehod med javnim in zasebnim prostorom.

Glavni cilji

ozelenitev prehodnega in razmeroma ozkega javnega prostora, ustvarjanje prostorov za posedanje, zagotavljanje mehkejšega prehoda med javnim in zasebnim prostorom

Udeleženci participativnega procesa	oblikovalka Sara de Gouy (oblikovanje uličnega pohištva), združenje lokalnih skupnosti, občinski oddelek za zelene površine, prebivalci (sajenje in vzdrževanje rastlin)
Vključenost lokalne skupnosti	Na podlagi srečanj, razprav in delavnic, organiziranih z namenom aktivnega vključevanja laične javnosti v proces prostorskega načrtovanja, je bilo izvedenih več projektov, namenjenih ozelenitvi javnega odprtega prostora ter popestritvi prehodnih območij. Sodelovanje stanovalcev in oddelka za zelene površine je ključnega pomena, da rastline vzdržujejo prebivalci.
Aktivnosti	Oblikovalka je ulično opremo oblikovala na podlagi sodelovanja s prebivalci ulice predvsem s ciljem ozeleniti sicer opustelo ulico, označiti vhode v objekte in zagotoviti več intimnosti v notranjih (zasebnih) prostorih pri prehajanju iz javnega prostora. Po začetnem skupnem sprehodu po lokaciji je bilo organiziranih več posvetovalnih delavnic, na katerih so odločali o primernosti uporabe posameznih kosov opreme na konkretnih lokacijah. Vsaka konstrukcija je bila zasnovana za posamezno mikrolokacijo po poglobljeni razpravi o tem, kaj so želeli udeleženci glede rastlin (v loncih ali kot plezalke), uporabnosti elementov (klopi za sedenje ali brez klopi), svojstvenih omejitev za posamezno lokacijo (stavbni tip, širina ulice, dostop, vhod) in orientacije. V prvi fazi je bilo zgrajenih štirinajst kosov ulične opreme.
Podporni mehanizmi	
Interdisciplinarnost pristopa	kultura oziroma oblikovanje, turizem
Glavni dosežki	Ustvarjen je bil vizualno privlačen, dinamičen in prijeten prostor, izboljšana kakovost bivanja in sprožena širša postopna ozelenitev odprtega javnega prostora. Proces ozelenjevanja je povezal lokalno skupnost, izboljšali sta se kakovost bivanja in zraka, razvila se je nova oblika preživljanja prostega časa na prostem ob uličnem robu. Predvsem pa so ljudje so-ustvarjeni in ozelenjeni ulični prostor takoj vzeli za svojega.
Glavne ovire v izvajanju	Pri izvedbi uličnega pohištva je bila uporabljena drugačna tehnična rešitev od prvotno predvidene zaradi pomanjkanja materiala, kar pa ni vplivalo na končno funkcionalnost.
Stopnja participacije javnosti	posvet
Trajnostni pristop	Z ozelenjevanjem uličnega prostora, ki je poponoma grajen in popločen, se zmanjšuje segregalni učinek. Ulica je z ureditvijo mest za posedanje postala tudi prostor za druženje.
Dodatne informacije	https://www.saradegouy.com/

Urbana prenova za skupnostni prostor /Proizvodnja Chelmek/ (Poljska)

Fabryka Chelmek

Ime (v lokalnem jeziku)

foto: Paweł Waligóra
Chelmek, Poljska

Lokacija

Časovni okvir

2020, 2021

Kratek opis

Projekt izvirno rešuje vprašanje starega proizvodnega poslopja in odprtega javnega prostora ob njem, ki ga obnovi in prilagodi novi javni rabi, s tem pa dosega skupni učinek ter vpliva na oživljanje lokalnega življenja. V prenovljenem objektu je prebivalcem na voljo kakovosten prostor druženja, v katerem se izvedejo različni javni dogodki. Ti se med drugim navezujejo na bogato zgodovino proizvodnih dejavnosti v kraju in širšem prostoru. Gre za primer gospodarnega in odgovornega upravljanja kulturne dediščine, ki bi bila sicer prepuščena postopni osiromašenosti. S prenovo in oživitvijo je lokalna skupnost pridobila prostor za socializacijo in socialno vključenost oziroma platformo za izvedbo številnih dogodkov, ki povezujejo in zbližujejo prebivalce ter bogatijo kulturno dogajanje. Projekt je pomemben tudi iz ekološkega vidika, saj prinaša učinkovito prenovo stavbnega fonda, katerega vnovična (upo)raba ima prednost pred novogradnjo.

Glavni cilji	prenova in osmislitev kulturne dediščine ter z njo povezanega odprtega javnega prostora z novimi vsebinami; oblikovanje novega kulturnega in socializacijskega središča; lokalno obarvan kulturni in izobraževalni program, ki izhaja iz zgodovine in tradicij kraja; odprtje muzeja Tomasza Bate kot simbolni poklon razvoju obutvene industrije v Chelmeku
Udeleženci participativnega procesa	umetniki, delavci kulturnega središča, prebivalci, zgodovinarji in umetnostni zgodovinarji, lokalna uprava
Vključenost lokalne skupnosti	Program je osnovan na osnovi zgodovinskih raziskav in pogovorov s prebivalci Chelmeka, predvsem z nekdanjimi zaposlenimi v proizvodnem obratu. Ti so z veseljem sodelovali, prispevali svoje spomine in se aktivno vključili v pripravo dogodkov v prenovljenem kompleksu, predvsem skozi umetniške dejavnosti.
Aktivnosti	razstave, koncerti, performansi, izobraževalni sprehodi, filmske projekcije in srečanja z avtorji, spoznavanje in reinterpretacija lokalne dediščine kot navdiha za sodobno umetnost
Podporni mehanizmi	Pomembno vlogo je imel lokalni kulturni center. Velik del aktivnosti je bil so-financiran s sredstvi ministrstva za kulturo. Za izvajanje programa je bila pomembna vključenost umetniške in znanstvene sfere.
Interdisciplinarnost pristopa	kultura, izobraževanje, obrt oziroma industrija
Glavni dosežki	Projekt je uspel vključiti prebivalce v odkrivanje lokalne zgodovine in dediščine, pretežno vezane na proizvodnjo čevljev Bata. Vse več ljudi želi deliti svoje zgodbe, saj vidijo, da je spomin na preteklost dragocen vir pri gradnji sodobne podobe kraja. Dejstvo, da je stavba nekdanjega proizvodnega obrata v uporabi, je za lokalno okolje uspeh in dober primer za širši prostor – ne gre za enkratno dejanje, ampak participativni proces, ki vključuje širšo skupnost. Ena pomembnejših lekcij je spoznanje, da so sodelovanje, čas in potrpežljivost ključnega pomena za uspešnost teh procesov. Primer tudi kaže, da je potrebnega nekaj zgodovinskega odmika, da proces lahko steče – prej prebivalci na to še niso bili pripravljeni.
Glavne ovire v izvajanju	Pobudniki dejavnosti bi želeli, da bi zgodovina tovarne, pa tudi kulturni dogodki, ki jih organizirajo, naleteli na večje zanimanje širše javnosti, ki pre-sega lokalno. Še vedno čutijo, da so njihova dejanja lokalna – ne pritegnejo širšega občinstva ali državnih medijev. Zaprtje tovarne in izguba zaposlitve sta za mnoge prebivalce še vedno travmatični in dejavnosti, povezane z zgodovino tovarne, nekaterim še vedno zbujaajo nalagodje, njihov odnos do dediščine se le počasi spreminja.
Stopnja participacije javnosti	partnerstvo
Trajnostni pristop	Prenova in nova programska osmislitev zapuščenega objekta ter okoliškega odprtega prostora je lep primer udejanjanja ene od osnovnih strategij trajnostne paradigme – to je vnovične in boljše uporabe tega, kar že imamo namesto novogradnje oziroma pozidave nepozidanih površin. Projekt prispeva tudi k socialni trajnosti, saj se na družbeni in simbolni ravni sooča s kolektivno travmo izgube nekdanjih proizvodnih dejavnosti, ki so pomembno prispevale k lokalni identiteti in ponosu lokalne skupnosti, s propadom pa povzročile boleč porast brezposelnosti.
Dodatne informacije	FB @moksirchelmek

Recenzija

Zakaj moramo v urejanju prostora več sodelovati in kako nam ta priročnik lahko pri tem pomaga

Participacija oziroma vključevanje ljudi v odločanje in oblikovanje politik ter ukrepov, je odprto vprašanje že od sredine dvajsetega stoletja. To, da o participaciji govorimo že več kot petdeset let ni nič nenavadnega ali napačnega. Bolj nenavadno in napačno bi bilo, če se v demokratičnem sistemu vladanja ne bi pogovarjali o tem, kako moč odločanja vsaj nekoliko razpršiti med večje število akterjev, predvsem tistih, ki jih odločitev zadeva z vidika vpliva na njihovo vsakdanje življenje.

Področje urejanja prostora je zato zelo primerno za vpeljevanje participacije prebivalcev. Prostor ima velik vpliv na vsakdanje življenje, hkrati pa je ravno odprti javni prostor vsakdanjega življenja, v katerem se spletejo ali nespletejo družbene vezi ter oblikujejo ali neoblikujejo skupnosti.

S tem, ko se spreminjajo družba, ekonomija, način uporabe in urejanje prostora, se spreminjajo tudi okoliščine ter s tem praksa participacije v urejanju prostora. Zato je participacija v urejanju prostora večna tema, o kateri se ne smemo nehati pogovarjati. Obratno: razvijati moramo nove metode in načine vključevanja ljudi.

Ta priročnik participacijo povezuje z najaktualnejšimi temami, na katere se moramo odzivati tudi s politikami in ukrepi urejanja prostora. S tem predvsem mislim podnebne spremembe, s katerimi pa se bo težje soočiti brez povezanih skupnosti, in participacija ter sodelovanje v urejanju prostora sta eno boljših orodij povezovanja skupnosti. Hkrati pa se bo urejanje prostora v dobi podnebnih sprememb spremenilo, prav tako podoba mest in krajev, kar je in bo treba ljudem intenzivno pojasnjevati. Znova poudarjam: če bodo vključeni v proces, bo to lažje in bolj učinkovito. Še več, brez sodelovanja ljudi nujnih sprememb verjetno sploh ne bo mogoče uvesti.

Dodana vrednost tega priročnika je tudi, da vprašanje participacije uporablja za manjše kraje, kar je za Slovenijo zelo pomembno. Ne samo zaradi tega, ker je večina slovenskih mest pravzaprav krajev, temveč tudi zato, ker so ravno ti kraji glede razvoja participacije oziroma sodelovanja med akterji kronično podhranjeni, kar je še razlog več za bolj pogumen in smel pristop k razvoju participacije na ravni manjših krajev.

Sam priročnik je smiselno strukturiran, saj začne s pojasnjevanjem pomena participacije v urejanju prostora ter osnovnih načel participacije. Nato priročnik vpelje pomen okoliščin – to so manjši kraji v Sloveniji, kar poveže tudi z značilnimi izzivi manjših krajev na področju urejanja prostora v širšem pomenu: vloga javnega prostora, vloga skupnosti in podobno. V poglavju o priporočilih sta pojasnjena participativen proces in njegovo izvajanje. Pojasnjene so tudi bistvene metode participacije, kar vključujejo tudi digitalna orodja, ki se vse pogostejša metoda vključevanja javnosti v urejanje prostora.

Začetno vpeljevanje participativnega prostora verjetno ne bo lahko, vendar tudi posebej težko ne, saj imamo na voljo množico klasičnih, pa tudi sodobnih metod, opisanih tudi v tem priročniku, ki nam pristop lahko olajšajo. Še posebej moramo poudariti pomembnost vpeljevanja novih in sodobnih metod, še posebej tistih, ki vsebujejo nekaj lahкотnosti, saj je to tisto, kar pritegne ljudi k participaciji, ob rezultatu seveda, ki absolutno ne sme izostati.

Tako ne dvomimo, da bo priročnik koristil tistim, ki si želijo v razvoj krajev vpeljati več participacije, kot tudi tistim, ki s tem že imajo izkušnje. Ob tem pa upamo, da bo priročnik še spodbudil porast participativnih praks v urejanju prostora. V Sloveniji smo se participativnega načina urejanja prostora predolgo izogibali in skrajni čas je, da se vsi skupaj: odločevalci, stroka, ljudje in oblikovalci politik naučimo tvornega sodelovanja. Pričujoči priročnik nam pri tem lahko pomaga.

doc. dr. Aidan Cerar

www.mnvp.gov.si

